

Magyar Rendészet

XVI. évfolyam
2016/4.

ANDROVICZ Gábor: A magyar rendőrség egyenruházata, felszerelése és fegyverzete I. (1861–1896)

BEZSENYI Tamás: „Meggokázattván a törvény áthágását”. A szervezett bűnözés fogalomtörténeti vázlata I.

FEJESNÉ VARGA Zita: Perújítás a büntetőeljárásban. Empirikus kutatás gyakorlati ügyek áttekintése útján

FENYVESI Csaba: Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlata

GÁSPÁR Miklós: Kóhalmi László: *A korrupció*

PESTI Tünde: A migrációs hullám kezelésének interkulturális megközelítése. A rendőrség kulturális ismeretbővítésének szükségessége

SZABÓ Andrea: Nemzetközi együttműködési lehetőségek a felsőoktatásban – különös tekintettel a pénzügyőrtisztképzésre

SZIJÁRTÓ Livia: A normaszegő magatartás megjelenése szegregált lakótelepeken

VAJKAI Edina Ildikó: Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*

VÁRI Vince: A média és a rendőrség iránti bizalom

A NEMZETI KÖZZSOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

Magyar Rendészet

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

A szerkesztőbizottság elnöke:	Dr. habil. Boda József nb. vezérőrnagy (nyá.), dékán
A szerkesztőbiz. tiszteletbeli elnöke:	Prof. dr. <u>Katona Géza</u> ny. r. dandártábornok, c. egyetemi tanár, az MTA doktora
Alapító szerkesztőbizottsági elnök:	Prof. dr. Blaskó Béla ny. r. vezérőrnagy, PhD/CSc, egyetemi tanár
Szerkesztőbizottsági tagok:	Dr. habil. Barabás A. Tünde osztályvezető, Országos Kriminológiai Intézet, intézetvezető egyetemi docens, NKE RTK, BTI Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, CSc, főigazgató, BM KSZF Dr. habil. Fantoly Zsanett tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK Prof. dr. Farkas Ákos CSc, egyetemi tanár, dékán, ME ÁJK Dr. Felkai László közigazgatási államtitkár, BM Dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi docens, PTE ÁJK Prof. dr. Finszter Géza egyetemi tanár, az MTA doktora, ELTE ÁJK Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, az MRTT főtábornok Prof. dr. Karsai Krisztina intézetvezető egyetemi tanár, SZTE ÁJK Dr. Madai Sándor tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK Prof. dr. Mezey Barna egyetemi tanár, az MTA doktora, rektor, ELTE Német Ferenc elnök, SZVMSZK Prof. dr. Sallai János tanszékvezető egyetemi tanár, NKE RTK
Felelős szerkesztő:	Dr. Németh Zsolt PhD, ny. r. ezredes, egyetemi docens
Alapító felelős szerkesztő:	Dr. Szakács Gábor
Olvasószerkesztő:	Balla Zsófia
Szerkesztőség:	1121 Budapest, Farkasvölgyi út 12. magyarrendeszet@uni-nke.hu, +36 1 392 3506 A folyóirat előfizethető a szerkesztőségnél a fenti címen. Előfizetési díj: 500 Ft/lapszám

XVI. évfolyam, 2016/4. szám

Kiadó:
Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu
1094 Budapest, Márton utca 19.
kiado@uni-nke.hu • +36 1 432 9000/20449
A kiadásért felel: Petró Ildikó kiadó- és nyomdavezető
Nyomdai kivitelezés: Nordex Nonprofit Kft.

ISSN 1586-2895 (nyomtatott)
ISSN 1787-050X (online)

Megjelenik évente 6 alkalommal.

Magyar Rendészet

PROFESSIONAL JOURNAL OF LAW ENFORCEMENT OF THE NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE

Chairman of the editorial board:
Honorary chairman of the editorial
board:
Founding chairman of the editorial board:

Dr. habil. József Boda state sec. major general, dean
Prof. dr. [Géza Katona] ret. pol. brigadier general, hon. university
professor, doctor of the Hungarian Academy of Sciences
Prof. dr. Béla Blaskó pol. major general, PhD/CSc, university professor

Editorial board:

Dr. habil. Andrea Tünde Barabás, head of department, National Institute of
Criminology, associate professor and head of Institute of Criminal Sciences,
NUPS, Faculty of Law Enforcement
Dr. Valér Dános ret. pol. major general, CSc, general director, General
Directorate of Public Service Staff Development, Ministry of Interior
Dr. habil. Zsanett Fantoly head of department, university reader,
Faculty of Law Enforcement, National University of Public Service
Prof. dr. Ákos Farkas CSc, university professor, dean, Faculty of Law,
University of Miskolc
Dr. László Felkai under-secretary for public administration, Ministry of Interior
Dr. habil. Csaba Fenyvesi university reader, Faculty of Law, University of Pécs
Prof. dr. Géza Finszter university professor, doctor of the Hungarian
Academy of Sciences, Faculty of Law, Eötvös Loránd University
Dr. Frigyes Janza ret. pol. major general, general secretary of the Hungarian
Association of Police Science
Prof. dr. Krisztina Karsai head of department, university professor,
Faculty of Law and Political Sciences, University of Szeged
Dr. Sándor Madai head of department, university reader, Faculty of Law,
University of Debrecen
Prof. dr. Barna Mezey university professor, doctor of the Hungarian
Academy of Sciences, rector, Eötvös Loránd University
Ferenc Német chairman, Chamber of Bodyguards, Property Protection and
Private Detectives
Prof. dr. János Sallai head of department, university professor, Faculty of
Law Enforcement, National University of Public Service

Managing editor:
Founding managing editor:
Proofreader:
Editorial office:

Dr. Zsolt Németh PhD, ret. pol. colonel, university reader
Dr. Gábor Szakács
Zsófia Balla
1121 Budapest, Farkasvölgyi út 12.
magyarrendeszet@uni-nke.hu, +36 1 392 3506
Subscriptions are available at the editorial office, at the above address.
Subscription: HUF 500/issue

Vol. XVI. 2016/4.

Publisher:
Nordex Non-profit Ltd. – Dialóg Campus Kiadó
www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu
H-1094 Budapest, Márton utca 19.
kiado@uni-nke.hu • +36 1 432 9000/20449
Responsible for publishing: Ildikó Petró Head of Publishing and Printing
Print and bind: Nordex Non-profit Ltd.

ISSN 1586-2895 (printed)
ISSN 1787-050X (online)

Published six times a year.

Tartalom

Előszó.....	7
Szerzőink.....	9
Lektoraink.....	11
Kriminalisztika	
FENYVESI Csaba: Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlata.....	13
Kriminológia	
SZIJÁRTÓ Livia: A normaszegő magatartás megjelenése szegregált lakótelepeken ..	29
Rendészeti gyakorlat	
FEJESNÉ VARGA Zita: Perújítás a büntetőeljárásban. Empirikus kutatás gyakorlati ügyek áttekintése útján.....	41
PESTI Tünde: A migrációs hullám kezelésének interkulturális megközelítése. A rendőrség kulturális ismeretbővítésének szükségessége.....	61
VÁRI Vince: A média és a rendőrség iránti bizalom.....	73
Rendészeti felsőoktatás	
SZABÓ Andrea: Nemzetközi együttműködési lehetőségek a felsőoktatásban – különös tekintettel a pénzügyőrtisztképzésre.....	91
Rendészettörténet	
ANDROVICZ Gábor: A magyar rendőrség egyenruházata, felszerelése és fegyverzete I. (1861–1896).....	107
BEZSENYI Tamás: „Meggkockáztatván a törvény áthágását”. A szervezett bűnözés fogalomtörténeti vázlata I.....	121
Könyvismertetés	
GÁSPÁR Miklós: Köhalmi László: <i>A korrupció</i>	135
VAJKAI Edina Ildikó: Ritecz György – Sallai János: <i>A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége</i>	139
Közlési feltételek.....	143

Előszó

Az olvasó figyelmébe

Jelen számunk több tanulmánya is választott témájának történeti vonatkozásait járja körül. Amint egyik lektorunk helyeslően megjegyzi, ez azért is figyelemre méltó, mert – mint tudjuk – a tudományos elismertség egyik közismert követelménye a diszciplína történetének feldolgozottsága: a kriminalisztika, a szervezett bűnözés, de még a rendőrségi egyenruházat múltbéli előzményei is okulásul szolgálhatnak a rendészet új nemzedékeinek. Más közlemények pedig a rendészeti gyakorlathoz adnak megfontolandó háttérinformációt – így a szegregált lakótelepek kriminogén hatásai, de a perújítás gyakorlata is legalább szemléletváltást eredményezhet a rendészeti munkában.

Napjaink legvitatottabb témája kétségkívül a migrációs áradat. Interkulturális ismeretek nélkül valószínűleg a rendészet sem lehet hatásos, mint ahogy a migráció kezelésének sokoldalú megközelítését nyújtó szakkönyv is nélkülözhetetlen, a recenzens tanúsága szerint. Végül felhívom a figyelmet a rendészeti felsőfokú képzés pénzügyőri mutációjának, valamint a rendőrség iránti bizalom médiabeli reprezentációjának elemzésére, kiváló, friss PhD-s oktatóink tollából.

*Németh Zsolt
felelős szerkesztő*

Szerzőink

ANDROVICZ Gábor történész, főelőadó-tárlatvezető, ORFK Készenléti Rendőrség
Költségvetési Igazgatóság, Rendőrmúzeum

BEZSENYI Tamás tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Krimináltaktikai és
Metodikai Tanszék, PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar,
Kriminológia Doktori Program

FEJESNÉ VARGA Zita dr., bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla, PhD-hallgató,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Marton Géza Doktori Iskola

FENYVESI Csaba dr. habil., egyetemi docens, PTE Állam- és Jogtudományi Kar,
Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

GÁSPÁR Miklós r. alezredes, tanár, NKE Rendészettudományi Kar, Kriminálisztikai
Intézet, Bűnüldözési Tanszék

PESTI Tünde pályázati referens, NKE Rendészettudományi Kar, Dékáni Hivatal

SZABÓ Andrea dr., PhD, tanszékvezető egyetemi docens, NKE Rendészettudományi
Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék

SZIJÁRTÓ Livia pszichológus, Terrorrelhárítási Központ, PhD-hallgató, NKE Had-
tudományi Doktori Iskola

VAJKAI Edina Ildikó tanársegéd, PhD-jelölt, NKE Rendészettudományi Kar,
Bevándorlási és Állampolgársági Tanszék

VÁRI Vince dr., r. őrnagy, PhD, tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Bűnügyi
Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi Tanszék

Lektoraink

BALLA Lajos dr., tanácsvezető bíró, elnök, Debreceni Ítéltábla, címzetes egyetemi docens, DE Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

BARABÁS Andrea Tünde dr. habil., intézet- és tanszékvezető egyetemi docens, NKE Rendészettudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Kriminológia Tanszék, osztályvezető, Országos Kriminológiai Intézet

FARKAS Ákos prof. dr., egyetemi tanár, dékán, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

FÓRIZS Sándor prof. dr., ny. r. dandártábornok, egyetemi tanár, NKE Rendészettudományi Kar, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék

LUKÁCS János dr., r. dandártábornok, címzetes egyetemi docens, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, dandártábornok, főkapitány, Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság

PÓCZIK Szilveszter dr., tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

SALLAI János prof. dr., r. ezredes, egyetemi tanár, NKE Rendészettudományi Tanszék, Rendészetelméleti és -történeti Tanszék

TÁLAS Péter dr., történész, politológus, a politikatudományok kandidátusa, igazgató, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlat¹

FENYVESI Csaba²

A tanulmány bemutatja a kriminalisztika mint alkalmazott ténytudomány alapjait, főbb módszertanait adó természettudományi ágakat, így a fizikát, kémiát, biológiát, matematikát. Ezt követően elemzi a (globális) kriminalisztika fejlődéstörténetének főbb állomásait az ókortól egészen a 19. század végéig, vagyis a modern kriminalisztika hajnaláig.

Kulcsszavak: kriminalisztika, ténytudomány, természettudományok, kriminalisztikatörténet, kriminalisztikai mérföldkövek

A Föld keletkezésével foglalkozó tudósok körében általánosan elfogadott nézet, hogy kb. 13–14 milliárd évvel ezelőtt zajlott le egy ősrobbanás, amely létrehozta az univerzumunkat, benne az anyagot, energiát, teret és időt. Ezen alapelemek története a fizika. Néhány százezer év alatt az anyag és energia összetett struktúrákká, atomokká, majd molekulákká kezdett összeállni. A kölcsönhatásaik vizsgálatára alakult ki a kémia. Abban is egyetértenek a természettudósok, hogy a kb. 3,8–4,6 milliárd évvel ezelőtt létrejött, Földnek nevezett bolygón „bizonyos molekulák elkezdtek különösen nagy és bonyolult szerkezeteket, úgynevezett organizmusokat alkotni. Az organizmusok története a biológia.”³ A kb. 70–100 ezer éve kialakult emberi lény, a Homo sapiens mintegy 12 ezer éve kezdett el letelepedni, tudatosan mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, lakótérépítéssel foglalkozni, amely megteremtette (szükségszerűen hozta magával) a matematika alapjait.

1 Jelen tudományos közleményt a szerző a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója emlékének szenteli.

2 Dr. habil. FENYVESI Csaba, habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék

Dr. habil. Csaba FENYVESI PhD, habilitated associate professor, University of Pécs Faculty of Law, Criminal and Civil Procedure Law Department

orcid.org/0000-0002-5921-7875, fenyvesi.csaba@ajk.pte.hu

3 Lásd minderről a friss monográfiát: Harah (2015) 17., illetve korábról: McKie (2007)

A kriminalisztika természettudományos alapjai

A rövid bevezetőben máris rámutattunk arra a négy fő alaptudományra vagy „anyatudományra”,⁴ amelyek eredményei nélkül ma sem létezhet fejlett, modern kriminalisztika, és amelyek fejlődési periódusai, állomásai nyomatékosan hatottak a (globális) kriminalisztika történetére is (ezt a következő alcím alatt taglaljuk). Ezen alaptudományok a következők:

- fizika,
- kémia,
- biológia,
- matematika.

Csak néhány szó az alaptudományok és a kriminalisztika (mint legfőképpen a bűnfelderítés, bűnüldözés tudománya) kapcsolatáról.

1. Az élettelen anyagi világ változásaival foglalkozó *fizika* legfőképpen a tárgyi bizonyítékok előtérbe kerülésével értékelődött fel a kriminalisztika számára. A modern krimináltechnikai eljárások javarészt fizikai ismereteken alapulnak. Gondoljunk csak a felületi és térbeli (látens és látható) eszköz-, láb-, gépjármű- és fegyvernyomokra. De pontos adatokkal, mérési eredményekkel szolgálhat egyes anyagmaradványok körében is, például az anyagösszetétellel, komponenseivel kapcsolatban. A fizikusok munkáját segíti az optikai eljárásokban a rendkívül fejlett mikroszkópia, amely az elektronmikroszkópok korában már lehetővé teszi a szub- (nano-) mikroszkopikus vizsgálatokat is. Fizikusok találmányai az anyagmaradványok vizsgálatára az infravörös, az ultraibolya és lézerefény, a spektrográfiai, a neutronaktivizációs módszer alkalmazása, csakúgy, mint a röntgenfluoreszcencia-, röntgenmikrostruktúra-analízis és a bűnügyi fényképezés, a videózás, s napjainkban a drónok (alap)módszertana is.⁵

2. A hagyományos *kémiai* vizsgálatok (például toxikológiaiak) mellett korunkban jelentősen megnőtt a mikrokémiai (anyagmaradvány-) vizsgálatok szerepe. Egyre szaporodó számú kromatográfiai módszer ismeretes, amelyeket általában elválasztási eljárásoknak neveznek, és amelyek lehetővé teszik a precíz molekulasúly-megállapítást. Továbbra is élnek a toxikológiai vizsgálatok, amelyek mind a szerves, mind a szerves mérgeket kimutatják, melyek közül sajnálatos módon napjaink „sztárjai” – az alkohol mellett – a (természetes és mesterséges) kábítószeres. Kémiai módszereket alkalmaznak még metallográfiai, illetve okmány-,⁶ tűz- és robbantásos⁷ vizsgálatoknál. Ezen módszerekről és lehetőségekről a kriminalistáknak is képet kell alkotniuk annak ér-

4 Katona Géza a kriminalisztika és a természettudományok (mint „anyatudományok”) érintkezési területein létrejött, „kettős kötődésű”, alkalmazott tudományi, adaptációs mezőket nevezi plasztikusan „hid- vagy komptudományoknak”. Köztük például a daktiloszkópiát, traszológiát, kriminalisztikai fényképezést, fegyvertant, kézírásvizsgálatot, rovtant. Arra is utal Katona Géza, hogy a „hid- vagy komptudományok” felsorolása állandóan folytatható, hiszen a tendenciózan fejlődő természettudományok napjainkban újabb és újabb eljárások és eszközök kriminalisztikai alkalmazását teszik lehetővé. Katona (2004) 52.

5 Sansone (1971)

6 Robertson (1991); Hilton (1992); Ellen (1997)

7 Urbansk (1964); Yinon–Zitrin (1991)

dekében, hogy tisztában legyenek azzal, mire irányulhat az esetleges szakértői kérdés-feltevésük, hol vannak a tudományos kémia (*forensic chemistry, chemical criminalistics*)⁸ határai napjainkban.⁹ (Ezen ténytudásnak egyébként egyes társadalomtudományi ágak eredményeire építő kihallgatások körében is jelentősége lehet.)

3. A *biológia* – mint az életfolyamatok tudománya – nélkül nem is beszélhetnénk modern kriminalisztikáról. Gondoljunk csak a vérrel mint anyagmaradvánnyal kapcsolatos tudományos felfedezésekre! A tudományág fejlődése napjainkban is töretlen. A felfedezések száma és minősége egyre több új területet nyit meg. Nemcsak az orvostudományt táplálja, hanem hozzátartozik a botanika is, amely a növényekkel, pollenekkel (palinológia), spórakkal, a zoológia, amely az állatokkal, valamint az antropológia, amely az emberekkel foglalkozik. Kiemeljük még, hogy az öröklésbiológia, a genetika és a mikrobiológia, köztük kiemelten a DNS-vizsgálatok, olyan különös szakterületek, amelyek az utóbbi évtizedekben dinamikus fejlődésen mentek keresztül (elhalványítva például a hagyományos szerológiát), és amelyek – feltehetően – a jövőben is nagy szolgálatot tesznek majd a kriminalisztikának a „néma tanúk”, az emberi, állati, növényi anyagmaradványok „vallatásával”.

4. A *matematika* – mint a napjainkban tudományalapként megjelölt ismerethalmaz – nem előzmény nélküli a bűnüldözés tudományában. Az 1950-es években – amikor még informatikáról nem is beszélhettünk – már külön kötet készült az amerikai kriminalisták számára,¹⁰ amelyben ecsetelték a „rendőrmatematika” alkalmazási lehetőségeit a felderítő munkában. Hazánkban is eljutottunk oda, hogy megelégnéltek a Bayes-módszer (hálóanalízis) magyar kutatásai,¹¹ és kellően intenzív a kapcsolat a matematikából kinőtt informatikával (illetve a fizikán is alapuló mérnöki ismeretekkel) is. Kimondhatjuk, hogy az elmúlt két évtized tendenciózus fejlődése révén önálló ággá vált az informatika, olyannyira, hogy enélkül modern kriminalisztika a 21. században már nem is igazán létezhet. Szerepe, jelentősége világos és egyértelmű a kriminalisztikai szempontból releváns adatok tárolásában, rendszerezésében és az azonosítási (individualizálási) folyamatokban.

Mind a krimináltechnika, mind a krimináltaktika hasznosítja a matematika eredményeit, egyúttal saját módszertanával segítséget nyújt az informatikai fejlesztésekhez is.¹² Nem lehet nem szólni az ún. „második generációs bizonyítékok”¹³ körébe

8 Maehly–Stormberg (1981)

9 Éppen a tanulmányírásakor, 2016. január elején jelentették be sajtónyilvánosság előtt tudosók (kémikusok, részecskefizikusokkal karöltve), hogy a Dimitrij Mengyelejev nevével jelzett (a kémia szimbólumává vált) periódusos rendszer újabb négy (szupernehéz) elemét (113., 115., 116., 117. sorszámút) fedezték fel japán, illetve orosz és amerikai kutatók.

10 Rizer (1955)

11 Katona Géza úttörő tevékenysége nyomán a névadó Bayesről, tételéről és követőiről, a bayesianusokról (Bayesians) lásd a következő műveket: Orbán (2012) 38–55.; uő (2013) 235–245.; uő (2014) 115–130.; Tremmel et al. (2005)

12 Európában úttörő eredményei okán példaként említjük az informatika és a kriminalisztika együttműködésére a Német Bűnügyi Szövetségi Hivatal (BKA), amely 1951 márciusában alakult meg Wiesbadenben, majd a belügyminisztériumnak közvetlenül alárendelve szerveződött újjá 1973-ban. Ez a szervezet hatalmas beruházásokat vitt és visz véghez – a tárgyi és személyi feltételeken túlmenően – a csúcstechnikai felszereltségek terén is. Ugyanis a BKA egyik legfontosabb feladata a német rendőrség számítógépes és elektronikus információinak központi rendszerezése. A BKA volt az első olyan európai szervezet, amely a kriminalisztikai alkalmazások egyes aspektusait informatikai úton először rendszerezte. Ezekre példa: az ujjnyomatok alfanumerikus láncolatban történő kódolási rendszere (*Erkennungsdienst*); számítógépes adatbázis létrehozása a kézírás felismerésére – ez több mint 100 ezer kézírást tartalmaz (FISH rendszer); számozott képrendszer létrehozása, amely a következő területekre koncentrálódik: antropometrikus fájlok, ásványlemezek, genetikai ujjnyomatok.

13 Lásd: Fenyvesi (2014) 433–443.

illeszkedő digitális adatok jelentőségéről, valamint a kibernetikáról, mint a számítógépek, automatikus berendezések, komplex szerkezetek, rendszerek vezérlésének és működtetésének elméletével és gyakorlatával foglalkozó (alapvetően a matematika eredményein felépült) tudományterületről. Mindkettő napról napra újabb és újabb hasznosítható bizonyítékokat, illetve kutatási eredményeket produkál a tényfűrkésző kriminalisztika (a gyakorlati bűnüldözés) számára.

A kriminalisztikatörténet bemutatásának legfőbb forrásai

Mára kimondhatjuk, hogy az elsősorban a fenti természettudományok (és kapcsolódó tudományág társai, a segédtudományok) eredményeire épülő kriminalisztika történetének is jelentős világirodalma van, amelyből tanulmányunkban inkább a még hazánkban kevésbé feldolgozott forrásokból merítve jelenítünk meg fontos történeti adatokat. Felfogásunk szerint első pillanatban két fő szakaszra bontható a kriminalisztika múltja. A vízválasztó a 19. század közepe. Jelen tanulmányunkban az ezt megelőző időszakot vesszük górcső alá, mivel a második szakasz kezdete – nézetünk szerint – Ludwig Hugo Franz von Jagemann (1805–1853) *Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde (Kézikönyv a bűnügyi vizsgálattalhoz)* című, 1838-as,¹⁴ illetve Hans Gross *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik (Kézikönyv a vizsgálóbírák számára, mint a kriminalisztika rendszere)* című, 1893-as kötetéhez kapcsolható.¹⁵

Nem véletlen az akkori megjelenésük, az időzítésük. A természettudományok fejlődésének következményeként ekkortól illeszthetjük a *kriminalisztika* szó elé a tanulmány címében is használt *modern* kifejezést. (És hagyhatjuk el a *tradicionális* jelzőt.) Ezzel éppen arra kívánunk utalni, hogy az emberiség történelmében ezt megelőzően nem igazán beszélhetünk (természet)tudományos ismeretekre épülő, tisztességes és valóságghű tényfelderítésre irányuló emberi tevékenységről. Éppen erre, a 19. századi idősakra esik az a korszak, amikor végérvényesen elvi éllel kimondatott, hogy nem tartható fenn a bizonyítékok királynőjének tartott beismerő vallomás előtérbe helyezése, mert emögött a kényszervallatás, a tortúra (annak ezerféle szörnyűséges változata) húzódik meg, amely pedig az ókortól egészen a feudális kor végéig, a felvilágosodás eszméinek elterjedéséig jogilag szentesített és rendszeresen használt eszköze volt a „ténykutatóknak”.

A legnagyobb felvilágosodásbeli gondolkodók, a francia Montesquieu, Voltaire, Descartes, Diderot, az olasz Beccaria, a német Thomasius munkásságának köszönhetően egész Európában büntetőjogi, ezen belül eljárásjogi reformok söpörtek végig. A tortúra (istenítéletek és próbák, például bírósági párbaj: *judicium pugnae*, forróvízpróba: *judicium aquae ferventis*, tűzpróba: *judicium ignis*, keresztpróba: *judicium crucis*) eltörlésével párhuzamosan eltörlték a terhelti vallomástételi kényszert is, és bevezették a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, amelyben már a tanúvallomások sem álltak

14 Jagemann, aki egyébként német bűnügyi statisztikus (kriminológus), Mittermaier tanítványa, a bádeni bíróság tisztviselője volt, 1841-ben folyóiratot is indított – Friedrich Nollnerrel összefogva – *Zeitschrift für Deutsches Strafverfahren* címmel, 1854-ben pedig W. Brauerrel közösen bűnügyi lexikont szerkesztett.

15 Gross (1893)

kiemelkedő helyen, mert azok igazságtartalma is megkérdőjeleződött; a tévedési lehetőségeket már akkoriban kezdték felismerni a tudományok művelői. Mindezek kiindulópontok, alapfeltételek voltak ahhoz, hogy a hatóságok az eljárás alá vont és a tanúk (személyi) vallomásán kívüli bizonyítékokat keressenek; vagyis speciális természettudományos ismereteken és tapasztalati tényeken alapuló nyomok és anyagmaradványok, a tárgyi bizonyítékok mint „objektív tanúk”, mint az induktív gondolkodásra épülő kriminalisztikai gondolkodás kiindulópontjai, adatforrásai lépjenek reflektorfénybe. És amelyeknek pártatlan szakértői vizsgálata adja meg az alapvető (releváns bűnügyi) ténykérdésekre – az egyszerű gyanúból (sejtésből, verzióból) eljutva a bizonyosságig – a válaszokat. Ezáltal a modern kriminalisztika története mindig egyúttal a közvetett bizonyítékok (állandó, napjainkban is tartó) fejlődésének (megindulásának, kiszélesedésének, minél inkább kiteljesedésének) története is.

Ókori kezdeményezések

És ha már az ókort megemlítettük, itt utalhatunk arra, hogy törekvések már a civilizált emberiség kezdetétől fogva voltak tortúrán kívüli bizonyítási eszközök alkalmazására. Ugyanakkor ezek gyakran „varázslatos” (rituális, jóslatos, misztikus), jog és vallás összefonódását mutató, „hitbéli” bűnfelderítési mozzanatokkal keveredtek. Például az ókori *egyiptomi kultúrában*,¹⁶ ha az írásos dokumentumok nem vezettek eredményre, akkor tanúkhöz fordulva keresték a megoldást. Ha pedig ily módon sem jutottak eredményre, vallási, irracionális módszerekhez nyúltak. Ez a következőképpen zajlott: a pap-bíró az isten színe előtt fennhangon összefoglalta a felek állításait, az istenség pedig kifejezésre juttatta helyeslését azon fél teóriája hallatán, amely azonosnak látszott az igazsággal. Az istenség pozitív válasza bizonyító erejű volt, nem kellett további bizonyítékot felkutatni.

A tárgyi bizonyítékok (keresése) szempontjából az egyiptomi Újbirodalom módszerei érdekes példát nyújtanak. A példaperre XI. Ramszesz fáraó uralkodása idején került sor a thébai királysírok meggyalázása miatt. A tett felidézését követelő tisztviselők a helyszín bejárását kérték. A gyanús személyeket kikérdezték, miután kezüket és lábukat megbotozták. (Meg kell említenünk ehelyütt, hogy az egyiptomi civilizációban ez volt a legális kínzás egyetlen módja.) Vallomástétel előtt az eljárás alá vontak megesküdtek arra, hogy csak az igazat fogják mondani, és maguk fogják megfogalmazni, hogy milyen büntetést érdemelnek, amennyiben hazudnak. (E körben halál vagy arccsonkítás jöhetett szóba.) A büntetőügyben a tanúk nem eskü alatt vallottak, ez csak az eljárás alá vontra vonatkozott. Végül tegyük hozzá, hogy a bűnjelek (tárgyi bizonyítékok) felkutatása, megőrzése érdekében a halott balzsamozását végző személynek minden bűncselekményre utaló jelet, észleletet jelentenie kellett a hatóságnak. Az orvosszakértői tevékenységnek ez a korai megnyilvánulása vallási jellegűnek tűnik, mivel a test átvizsgálása inkább azért volt kötelező, hogy biztosítható legyen a

16 A kriminalisztika történetével kapcsolatos (tanulmányi) forrásmunkáink legfőképpen a következők voltak: Chernaï (1981); Fombonne (1996) 23–43.; Gatrell (1980); Guillien (1975); Tardieu (1995); Vigarelo (1999)

test egészének átvitele az örök életbe. Ám adatai felhasználhatók voltak az esetleges bűnügy felderítésénél is.

Az *ókori Közel-Keleten*, csakúgy, mint Egyiptomban, alapvető fontosságú volt az írásos bizonyíték. Tárgyi szempontból a Krisztus előtti negyedik évezred végétől kezdve gyakorlatnak számított a jogi aktusok agyagtáblára vésése, tanúk jelenlétében. A hamis dokumentumok körében kriminalisztikai szempontból fontos megjegyezni, hogy a kor jogászai különféle védelmi elemeket fejlesztettek ki a hamisítások és eltüntetéseik ellen: használtak pecsétet, hiteles másolatokat, illetve az úgynevezett borítékot is, amikor a táblácskát egy másik agyaglapba szorítva égették ki. Így elegendő volt meggyőződni a boríték sértetlenségéről, hogy elvethessék a hamisítás lehetőségét. Ez a gyakorlat a második évezredtől kezdve vált elterjedté.

Amikor a hagyományos bizonyítási módszerek nem tették lehetővé a bíró számára a kielégítő döntést, amikor a dokumentumhamisítások és a hamis tanúk összekuszálták az ügyet, a döntést megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel kellett alátámasztani, s erre csak a vallási jelleg bizonyult megfelelőnek. Két ilyen vallási jellegű bizonyíték volt használatban e kultúrkörben: az eskü és az istenítélet. Az eskünek kiemelt döntést befolyásoló szerepet tulajdonítottak. Úgy tűnik a (jog)történészek által megvizsgált forrásokból, hogy az istenítéleteket kevésbé alkalmazták. Ez utóbbi csak egyszer jelent meg Ur-nammu, kétszer Hammurapi törvénykönyvében, háromszor pedig asszír törvényekben. Feltételezhető, hogy csak egy formája volt ismeretes az istenítéletnek: a folyóba dobás, amikor a vallomását bizonyítani akarót a folyóba dobták, és figyelték, hogy elmerül vagy sem.

A *héberekkel* kapcsolatban csak néhány elemet jegyzünk meg a tárgyi bizonyíték bizonyítási folyamatba való bevonásával kapcsolatban. Mindenekelőtt azt, hogy tartották magukat az eljárás során mindvégig fennálló kínzástílalom elvéhez. Így tortúra és istenítélet híján kénytelenek voltak egyéb megoldásokhoz folyamodni. Ezek közül kettőt használtak előszeretettel. Egyrészt a tanúvallomást (az ítélet meghozatalához két egymással megegyező tartalmú tanúvallomásra volt szükség), másrészt a temetési szertartás előtt végzett orvosszakértői vizsgálatot. A kutatók¹⁷ szerint úgy tűnik, hogy ez a feladat a héber papokra hárult, akik a tudás, így az orvosi tudás kizárólagos birtokosai voltak.

A *görög civilizáció* bizonyítékkal kapcsolatos jogi szabályai kevés újdonságot jelentenek az előbbieken elmondott elvekhez képest. Ebben a korban jelenik meg azonban a bajvívással meghozott istenítélet és az eskü alatti együtt tanúskodás. A bajvívás esetében tulajdonképpen az istenség színe előtt vív meg egymással két azonos társadalmi osztályból származó fél, azonos fegyverekkel. Meg kell jegyezni azonban, hogy az archaikus korban – a ránk maradt dokumentumok szerint – döntő jelentőséggel bírtak a bizonyítékok. A bajvívás, a felek esküje és az együttes eskü szinte automatikusan megszabta a bíró döntését. Végül ki kell mondanunk, hogy ez a civilizáció teremtette meg először ily egyértelműen a lehetőséget, hogy a bíró hivatalosan is szakértőket vonhasson be az ügybe, nevezetesen orvosokat.

17 Guillien-Bruneteau (1975)

Az *archaikus Rómában*, a korai időszakban a per kimenetelét az istenségek közvetlen véleménynyilvánítása határozta meg. Ennek formája az eskütétel volt, amelyben megjelent az eskütevő által saját magára kimondott átokformula hazugság esetére, valamint léteztek istenítéletek is. A helyszíni szemle és a szakértők megkérdezése csak később jelent meg, akkor is a polgári ügyekben. Mindenesetre a szakértő véleményét egyenrangúnak tekintették a tanú vallomásával. Azt is megállapíthatjuk, hogy a bűnjel a római jog klasszikus korában nyerte el első, igazán intellektualizált megközelítését. Ekkor tették le a bizonyítékok elméletének alapjait, s ennek keretében például a bíró teljes szabadságot kapott a neki bemutatott bizonyítékok értékelésében. Hadrianus egy rendelete például emlékezteti a bírót arra, hogy nem szabad ítéletét egyféle bizonyítékra alapoznia, és egyetlen bizonyítéknak sem szabad olyan jogi értéket tulajdonítani, amely képes háttérbe szorítani a többi bizonyítékot.¹⁸

Középkori folytatások

Az ókori egyiptomi (földrajzilag afrikai) kultúra mellett Ázsiában, azon belül a másik civilizációs őskultúrában, *Kínában* is található kriminalisztikai mozzanatokra utaló adat a középkorból. A Song-dinasztia idején, közel 800 évvel ezelőtt Sung Tz'u¹⁹ (1186–1249) kínai tudós kötetbe²⁰ gyűjtötte – legjobb tudomásunk szerint elsőként a világon – az élet vagy testi épség elleni bűn helyszínén végzendő (mai felfogásunk szerint) „orvosszakértői”, illetve helyszíni szemlélői feladatokat. Munkájába – annak ellenére, hogy orvosi végzettsége a források szerint nem volt – beleszötte korábbi megoldott ügyeinek orvosi és nyomozási tapasztalatait, ezzel is bíró- és „halottkém” társai segítségére kívánt szolgálni.²¹ A *Hsi Yüan Chi Lu (The Washing Away of Wrongs)* című, több kiadást megért könyvében a kriminalisták (és más jogalkalmazók) legfontosabb feladatát, erkölcsi célkitűzését is megfogalmazta, nevezetesen: a pontos munkavégzést az igazságtalanságok elkerülése érdekében.

A sokoldalú szerző leírt egy módszert is, amelynek segítségével több eszköz közül – a természettudományos ismeretek segítségével – el lehetett dönteni, hogy melyikkel öltek. Lényege szerint arról szólt, hogy egy kis faluban az emberölés eszközeként (az áldozati sérülésekből megítélve) egy sarlót sejtett. Olyképpen individualizálta, hogy a szóba jöhető parasztok sarlóit a tűző napra helyezte, így aztán a *corpus delictire* tömegesen szálltak rá a döglegyek. Hiába próbálta a tettes eltávolítani letörléssel a sértetti vért (a „partizán” jellegű, szinte kiirthatatlan anyagmaradványt), a „biodetekтивek” megta-

18 Találunk még egy római hivatkozást Paul Roland művében. Szerinte i. e. 44-ben: „Antisius római fizikus hajtotta végre az egyik legkorábbi feljegyzett boncolást, hogy kiderítse, a Julius Caesar testét ért 23 tördőfésből melyik okozta halálát.” (A 23 tördőfés közül csak egy, a mellkasát érő volt halálos.) Roland (2009) 13.

19 Helyesen mutat rá Hargitai László *A látens vér anyagmaradványok felkutatásának kriminalisztikai eszközei* című tanulmányában, hogy Sung Tz'u nem azonos, így nem tévesztendő össze a jobban ismert, kínai Sun Zival (vagy Sunzival, illetve népszerű magyar átirásként: Szun-ceval, de olvashatunk Szung Cu fordítást is), (kb. i. e. 544 – i. e. 496), aki *A háború művészete* című kínai hadtudományos munka szerzője.

20 *Hsi Yüan Chi Lu*, angol fordításban *The Washing Away of Wrongs* címen jelent meg. (Hargitai László nyers fordításában: 'A bűnök elsöprése' vagy 'A gonosz elűzése'.) Más helyen (Plattnál) olvasható: 'A rossz lemosása'. Lásd: Tz'u (1981), illetve Sung Tz'uról, munkásságáról és művéről részletesebben lásd még: Hargitai (2014) 115–130.

21 Giles (1924)

lálták. A sarló gazdája a látványos rovartani, mai műszóval entomológiai bemutató hatására beismerte tettét. A már természettudományos alapokra helyezett „bizonyítási kísérleten” túlmenően foglalkozott a kötet a rendkívüli halálesetek (pl. fojtogatások, vízbe fulladások) gyanúokaival, jellegzetes nyomaival, anyagmaradványaival is. A kínai szerző ez irányú gondolatai is jól tükrözik a boncolások révén megismert anatómiai (orvosi-orvosszakértői) ismeretek fontosságát, amelyek nem sokkal később a felderítés tudományának egyik sarokkövévé váltak.

A középkori Európában, így *Franciaországban* a szokásjog egészen a 15. századig két megalapozott bizonyítékot ismert. Istenítéletet (legfőképpen bajnívást) és nyomozást (amelynek keretében a bíró tanúkat és vallomásokat igyekezett találni). Ez utóbbi konkrét formát ölt Szent Lajos király 1254-ben és 1258-ben meghozott rendeleteiben, amelyek révén egy egészen új, racionális rendszert igyekezett meghonosítani, megtiltván a bajnívást. A tárgyi bizonyítékokat illetően a kor jellemzője, hogy a laikus bíróságok esetében bevezette a szakértői vizsgálatot. Az orvosszakértőknek minősülő személyek között találunk seborvosokat, borbélyokat, bábaasszonyokat, felesküdt matrónákat. Feladatuk az erőszakos cselekmények áldozatainak vizsgálata annak érdekében, hogy megállapíthassák a halál okát és a sebesülés jellegét és hatását. Tevékenységük a test külső vizsgálatára, a megtekintésre és az érintésre szorítkozik. Semmi esetre sincs szó a holttest megnyitására vagy boncolásáról. A bábaasszonyok és matrónák általában a női áldozatokat vizsgálták, nemi erőszak, terhesség vagy magzatelhajtás esetén. Jogi értelemben ezek a szakértők a bíróság alkalmazásában álltak, véleményüket a bíró kérése esetén fogalmazták meg szóbeli jelentésben. Úgy tűnik, hogy ez a gyakorlat egészen 1603-ig tartotta magát szövegszerű keret nélkül, pusztán a szokásjog alapján. Az is látszik, hogy a bírók ezenkívül számos más szakterület specialistáit is segítségül hívhatták, például botanikust, illetve méregszakértőt.

Az 1498-as villers-cotterêts-i rendelet a bizonyítási eljárás tekintetében két részre osztotta a büntetőügyet: a nyomozásra, amelyet a nyomozó bíró vezet, valamint az ítélethozatalra, amelyet a bírói testület hajt végre. A fellebbezést a királyi ügyésznél lehetett megtenni. Az 1670-es bűnügyi rendelet már ötféle bizonyítékot ismert el:

- a vallomást (23. címszó, 5. paragrafus),
- a tanúskodást (6., 7. és 15. címszó),
- az írott bizonyítékot, leginkább hamisítási ügyben (23. címszó, 5. paragrafus),
- a feltevésen alapuló bizonyítékot (23. címszó, 5 paragrafus),
- a *corpus delicti* alapján felállítható bizonyítékot, amely a bírák által felvett jegyzőkönyvön és a szakértők jelentésén alapult. Idetartoztak a szorosan vett tárgyi bizonyítékok, amelyek lehetővé tették a bűncselekmény elkövetésének megállapítását, az alapvető különbségtételt büntett, baleset, netán öngyilkosság között, valamint szükség esetén az elkövető személyének megállapítását.

A feltárt tárgyi bizonyíték elegendő volt a gyanúsított letartóztatására, és még ha nem is tette lehetővé az azonnali elítélését, megengedte a bírónak, hogy kínvallatásnak vesse alá. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a korabeli eljárási szabályok bizonyos eszközöket adtak a nyomozók kezébe a tárgyi bizonyítékok összegyűjtése és értelmezése

érdekében, már a bűncselekmény felfedezésekor, de az utólagos szakértői vizsgálatok idején is. A negyedik címszó első és második paragrafusa ugyanis kötelezi a nyomozó bírót arra, hogy tekintse meg a tett helyszínét és vegye jegyzőkönyvbe a szemlén tapasztaltakat. Előírás volt az is, hogy a helyszínen talált valamennyi bűnjelet az igazság-szolgálatás számára le kellett foglalnia.

Ami a szakértőkre bízott utólagos vizsgálatokat illeti, az első paragrafus úgy rendelkezett, hogy a sebészek által kimondott orvosszakértői véleményt írásba kell foglalni. E körben egy 1692. februári ediktum létrehozta a királyi orvostanácsadók és bírósági sebészek hivatalát. Szintúgy, mint a múltban, ezek szerepe a test megvizsgálására és a bíró tájékoztatására irányult, főleg arról, hogy történt-e egyáltalán bűncselekmény. A felek kérhették egy ellenvizsgálat lefolytatását.²²

Az 1670-es és 1737-es rendeletek lehetőséget adtak az írásminta szakértői véleményezésére. Itt nem grafológiai, az illető személyiségére irányuló vizsgálatról volt szó, hanem két írásminta összevetéséről, az írnok azonosságát kutatva. Észre lehet venni a 17. századi francia kriminalisztikai előzményekben, hogy a csendőrség használni kezdte a keresett elkövetők felkutatásakor a részletes személyleírást is.

A 19. században a spanyol származású Mathieu Orfila (1787–1853) párizsi törvényszéki orvos- és vegyész szakértő több évtizedes (kémiai) kutatómunkája eredményeként vált a legnevesebb francia kriminalistává, legfőképpen emberöléses ügyekben²³ a mérgek mint anyagmaradványok (köztük különös tekintettel az arzén) kimutatásával, használatuk bizonyításával.²⁴

A germán törzsek nyugat-európai térhódítása maga után vonta a Nyugatrómai Birodalom bukását, egyúttal a birodalom jogintézményeinek bukását is. Ezáltal feltámadt a primitív múlt szabályainak egy része, ilyen volt például a tanúskodás, az istenségeket megidéző eskütétel, a bajvívás és az istenítélet. A germánok az istenítélet számos típusát ismerték: forró víz (főleg a frank törzsek esetében), jeges víz, tüzes vas, a felemelt kar, a tetemre hívás pedig a vizigótoknál, a burgundiaknál és az alemánoknál. A kínzást is elrendelhetette a bíró, de úgy tűnik, hogy ez kezdetben nem volt engedélyezett szabad emberek esetében. A tárgyi bizonyítékokat is irracionálisan kezelték, mivel vannak adatok arra, hogy bűnösségi bizonyítékként fogadták el azt, ha a holttest újra vérezni kezdett (*post mortem*) a feltételezett gyilkos megjelenésekor. Ugyanehhez a gondolatmenethez csatlakozik az, hogy bűnösnek találták azt a személyt, akin nyomot hagyott az elhunyt ruhája.

22 Itt jegyezzük meg, hogy 1562-ben Ambroise Paré hajtotta végre az első modern (kriminalisztikai) boncolást (a test megnyitásával), a halál okát keresve.

23 Az egyre fejlődő szakértői tevékenységnek is köszönhető volt, hogy kezdtek megjelenni a bűnperekről szóló beszámolók, kötetek is. Ezek közül kiemelkedik a korszakban a „műfajt teremtő” francia jogtudós, Francois Gayot de Pitaval: *Causes célèbres et intéressantes (Híres és érdekes bűnügyek)* című húszkötetes alkotása, amelynek egyes részei 1734–1768 között jelentek meg folyamatosan.

24 Orfila például foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon a fémek ásványi mérgek, mint például az arzén, amelyeket rég eltemetett, ám emberölés gyanúja miatt exhumált holttestekben találtak, esetleg a környező földből kerülhetett-e a halottakba. Számos temető földje ugyanis arzént tartalmaz. Ezért a toxikológia alaptételévé vált, hogy exhumálásoknál nemcsak a halott részeit kell tartályokba helyezni, hanem talajmintákat is kell venni, amelyeknek arzéntartalmát meg kell vizsgálni. Houck–Siegel (2006) 7.

Az angol bűnügyi felderítés történetéből²⁵ a Morris által „heroikus szakasz”-nak (*heroic period*)²⁶ nevezett, 1829–1878 közötti időszakot emeljük ki nóvumként, amely az „új rendőrség” (*new police*) tevékenységével és a munka alapját adó 1829-es *Metropolitan Police Act* kinyilvánításával vette kezdetét, majd 1839-ben jött létre a (már a *Metropolitan Detective Department*et is magában foglaló) *Metropolitan Police*. A *superintendentek* (‘főfelügyelők’) és *constable*-ök (‘rendőrök’)²⁷ munkájának jogi alapjait az 1792-es *Middlesex and Surrey Justices Act*, majd az 1835-ös *Municipial Corporations Act* és az 1839-es *Metropolitan Police Act* képezte. Azért nevezik heroikusnak az időszakot, mivel az idő tájt szervezett kriminalisztikai képzésről, oktatásról, tankönyvekről, képzési kurzusokról, iskolákról nem beszélhetünk. A felmerülő érdemi kérdéseket a *Detective Departmental Committee* vitatta meg, és próbált némi útmutatást megfogalmazni a végrehajtóknak. Nem véletlen, hogy 1878-ban egy városi biztos, Henderson nem tartotta felkészültnek, kvalifikáltként a felderítői állományt, illetve annak munkáját.²⁸ Critchley hasonlóan nem pozitív értékelése szerint az angol detektív munka a 19. században leginkább Hamupipőke-álmát aludta.²⁹ Desborough összefoglaló szavai szerint pedig sokkal inkább „kézműves”, „kisiparos” volt a nyomozási tevékenység, semmint intellektuális, magas színvonalú szellemi kihívás.³⁰

Talán éppen ezen jelentések, értékelések hatására (is) 1878-ban felállították a *Criminal Investigation Department*et (CID), amely már egyesítette a helyi és centrális detektíverőket.³¹ Azonnali sikerről ennél a szervnél sem lehet(ett) beszélni – ezt mutatta

25 Az angol középkori kriminalisztikával kapcsolatban sommásan csak Pusztai László (összegző) megállapítását emeljük ki: „A nyomozóelví (inkvizitórius) eljárással szemben történeti okokból eleve sok a fenntartás. E fogalomhoz ugyanis azonnal a középkori boszorkányperek képe kapcsolódik, a bírói önkényé, a kivallatásoké, a józan ész és a humánus megcsúfoló »igazságszolgáltatásé«. Mivel e szörnyűségekből a »szent inkvizíció« spanyolországi ténykedése: a legismertebb, s attól alig maradt el a németországi, hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy ahol nem a nyomozóelví eljárás uralkodott, ott emberségesebb volt az igazságszolgáltatás. A közismerten vádelví Anglia jogtörténete azonban éppen elég példával szolgálhat az eljárás kegyetlenségére, kínzásokra és elrettentő ítéletekre, jóllehet ott a kivallatást kifejezetten nem ismerték el.” Pusztai (1994) 14.

26 Morris (2008) 16.

27 Számuk kétszáz körül volt már 1868-ban.

28 Szó szerint így fogalmazott: „The real practical fact is that in ninety-nine cases out of a hundred cases of crime, the detection is most humdrum work, and it only requires just ordinary car and intelligence. You do not want a high class mind to do it at all.”

29 Tom Critchley megfogalmazása szerint: „Detective work, during much of the nineteenth century, was the Cinderella of the police service”. Critchley (1967) 160.

30 Szó szerint így fogalmazott: „Investigation, in other words, remained an artisan craft devoid of any higher intellectual content.” Desborough (1919–1920) 115.

31 A detektív munkára irányuló útmutatók egyik úttörője volt az első CID-vezető, Howard Vincent kötete 1881-ben. Lásd: Vincent (1881). Itt mondjuk el, hogy az első angol rendőrségi törvény, a *Police Act* 1909-ben jelent meg, az első detektívtréningeket az országban 1916 körül, az első detektívkonferenciát pedig 1925-ben tartották. Az első figyelemre méltó nyomozási kézikönyvet két Derbyshire-ban dolgozó rendőrtiszt produkálta, lásd: Else–Garrow (1934). Az ebből felkészülő első professzionális detektíveket Sir Robert Peel vezette, akiket a vezetékneve után kezdetben „Peelers”-nek becéztek, majd később – és napjainkban is – keresztneve alapján „Bobbies”-nak. Az elmúlt évtized eseményeiből pedig kiemeljük, hogy 1984-ben hirdették ki a *Police and Criminal Evidence Act*ot (PACE), 1992-ben állították fel a *National Criminal Intelligence Service*-t (NCIS), 1998-ban a *National Crime Squad*ot (a londoni terrorista bombamerényletet követően), 2005-ben hirdették ki a *Serious Organized Crime and Police Act*ot, ugyanebben az évben felállították a *Serious and Organised Crime Agency*cyt (SOCA), majd a *National Police Improvement Agency*cyt (NPIA), továbbá a *Police Information Technology Organization*t. Lásd: Amidon (1977) 355–367.

a hírhedt Hasfelmetsző Jack ügyében mutatott szakmai bizonytalanság is.³² Egy amerikai megfigyelő, bizonyos Raymond Fosdick 1915-ös, európai rendőrségeket összehasonlító tanulmányában a tipikus Scotland Yard-nyomozót higgadtnak, lelkesnek, türelmesnek, megoldásra törekvőnek, de nem igazán felkészültnek és innovatívnak írta le.³³ Mindenesetre 1906-ban fordították le az első, 600 oldalas kriminalisztika-tankönyvet Gross nyomán, annak teljes, 1893-as változatát pedig 1924-ben jelentették meg.³⁴

A 19. századi és 20. század legelejei angol³⁵ forenzikus gyakorlatban (az ujjnyomat-azonosításon túlmenően) legfőképpen az orvosok és toxikológusok³⁶ tevékenysége emelkedett ki a tárgyi bizonyítékok körében, ám a tudományterület fejletlensége és az ebből adódó bizonytalanság a mérgezéses ügyekben³⁷ több esetben nagyon durva igazságokhoz (*very rough justice*) vezetett, és sajnálatos módon olyan is előfordult, hogy ártatlanokat mondtak ki bűnösnek és végeztek ki.³⁸

Pozitív példaként emeljük ki Graham Grant munkásságát, aki *Practical Forensic Medicine* című, 1907-es kötetében bemutatta az emberöléses helyszíni szemlére érkező orvosszakértő táskáját (*murder bag*), annak szükséges és ajánlatos tartalmát (például nagyítók, mikroszkóptárgylemezek, vázlatfüzetek, rajzeszközök).³⁹

A témáról röviden szólva⁴⁰ elmondhatjuk, hogy a középkori Magyarországon a 16. századra tehető a józan észen alapuló nyomozás és a valóságkutatás kezdetei, a bizonyításra vonatkozó merev és formális törvényi szabályok alapján. Az 1532-es *Constitutio Criminalis Carolina* bizonyos gyanúokok megléte esetén kötelezővé tette a kínvallatás különböző fokozatainak alkalmazását. Ha a beismerő vallomást nem sikerült kicsikarni

32 Az amerikai bűnüldözési hatóságok is hasonló bizonytalanságot, erőtlenséget mutattak, ennek is volt köszönhető, hogy 1873-ban, a Pennsylvániában elharapózott bányász-bűncselekmények felgöngyölítésére egy magánnyomozót kért fel a vasúttársaság. Konkrétan a híressé vált Allan Pinkertont. Az 1850-ben nyitott Pinkerton Országos Nyomozó Ügynökség, a *Mi sosem alszunk* szlogen szellemében valóban sikereket ért el a bányászügy és sok egyéb ügy megoldásával (álöltöztes, női munkatársakat is bevető taktikája révén, s emellett egy Lincoln elleni merénylet megghiúsításával). Hall (2005) 31.

33 „The typical Scotland Yard detective is cool, keen, patient, resourceful, he was not impressed by backward methodologies. Moreover, he judged that for the previous ten years there seemed to have been a deep-rooted opposition at Scotland Yard to change and innovation.” Fosdick (1915)

34 Gross (1924), s utána még 1934-ben, 1950-ben és 1962-ben is kiadták a Metropolitan Police’s Assistant Commissioner szakmai felügyeletével.

35 Az amerikai bűnüldözésben 1870-ben állították fel a Department of Justice-t, amelynek keretében a felderítési munkát ún. Pinkerton-detektívek, fizetett informátorok, és néha a Secret Service-től kölcsönzött ügynökök végezték. Nem volt igazán professzionális sem a szervezetség, sem a csapat. Némi előrelépést jelentett a New York Police Departmentnál kialakított első detektívszolgálat, azonban az 1880-ban kinevezett vezetőjét, Thomas Byrnest a bűnözői körökkel való korrupciós kapcsolata miatt 1901-ben Theodore Roosevelt elnök menesztette. A tisztességes szolgálat megvalósítása érdekében megalapították a The Beureau of Investigation elnevezésű, az „attorney general” alá tartozó, 1921-től William J. Burns által irányított bűnüldözési szolgálatot, amely elődje volt az 1935-ös Federal Beureau of Investigationnek, röviden a ma is működő FBI-nak. 1923-ban nevezte ki Calvin Coolidge elnök a 29 éves J. Edgar Hoovert, aki utána 49 éven át irányította a szövetségi nyomozó hivatal bűnüldözési tevékenységét. Lásd: Osterburg–Ward (2010) 13. Az USA kriminalisztikai történetéhez tartozik még az a tény is, hogy 1921-ben a Berkeley-ben diplomázott, illetve még tanuló, 27 éves John Larson és a 18 éves Leonard Keeler elkészítette az első poligráf készüléket, amelyet később (és napjainkban is) az FBI-nál rendszeresítettek, fejlesztettek.

36 Az orvosok közül például a londoni William Willcox és Bernard Spilsbury patológusok törvényszéki tevékenysége emelhető ki.

37 Mérgezéses ügyeket mutat be például: Watson (2004)

38 Angolul: „innocent party would be convicted and executed.” Watson (2004) 3.

39 Grant 1907-ben megjelentetett egy másik művet is, majd 1920-ban is írt a rendőrorvosok tevékenységéről. Lásd: Grant (1907); illetve uő (1920)

40 Miután ezt már részletesen és alaposan kifejtette monográfiájában Katona Géza. Lásd: Katona (1977)

kínvallatás útján, akkor engedélyezett volt a tanúbizonyítás, ám a tanúvallomásoknak csak szubszidiárius bizonyító erőt tulajdonítottak. A beismerő vallomás visszavonása további, kínzással párosuló kihallgatáshoz vezetett.

A valóság kutatásának eszközei a konfrontáció (szembesítés),⁴¹ az eskü, a terríció és a kínvallatás volt.⁴² A bíró maga kezdeményezte az eljárást, és azt kizárólag az iratok alapján, a nyilvánosság kizárásával folytatta le. A 17. század elején a mikroszkóp feltalálásának⁴³ köszönhetően jelentősen bővültek az orvosi ismeretek. Kezdtől kialakulni a törvényszéki orvostan, amely nagymértékben hozzájárult a vizsgálati és bizonyítási módszerek fejlődéséhez.

A szövettani, botanikai, ásványtani vizsgálati módszerek új bírósági bizonyítási lehetőséghez vezettek, és előmozdították a szakértői bizonyítás megalapozottságát. 1794-ben kiadták az első igazságügyi orvosi tankönyvet, 1890-ben pedig megnyitották az igazságügyi orvostani intézetet.⁴⁴ Az orvostudomány⁴⁵ és a vegyészet – különösen Felletár Emil vezetésével – fejlődése különösen a toxikológia bírósági alkalmazására hatott ki. A szerves kémia törvényszéki célú alkalmazására azonban csak a 19. században nyílt lehetőség. 1886-ban munkába álltak az első detektívek, akik 1888-ban kapták meg az első szolgálati útmutatót, szabályzatot.

Történeti sommázat

Mindezek után látható, hogy Jagemann 1838-as, majd Gross 1893-as művét miért is tartjuk korszakosnak: mert valóban egy új korszak kezdetét jelentették. Mi indíthatta el mindezt? Mint az éremnek, ennek is két oldala van.⁴⁶

Egyrészt a társadalomtudományok terén a felvilágosodás eszmeáramlata megteremtette – az emberi jogok részeként – a terhelti jogok fogalomrendszerét. Sorra születtek azok a büntetőjogi, büntető eljárásjogi kódexek, amelyek megadták az elvi alapját és jogi kereteit a tisztességes tényfelderítésnek, az igazság keresésének valós igényét támasztva. Másrészt pedig a természettudományok forradalmi, robbanásszerű fejlődése megteremtette az elvi és gyakorlati lehetőséget arra, hogy a múlt megismerhetővé váljon, mégpedig azáltal, hogy a személyi bizonyítékok körébe tartozó vallomás(ok) helyett (a „megvásárolható” vagy „néma tanúkra”)⁴⁷ a tárgyi bizonyítékokra, a nyomokra és anyagmaradványokra helyezte a hangsúlyt. A két alappillér, a társada-

41 A szembesítés hazai és nemzetközi történeti előzményeiről részletes értekezés olvasható: Fenyvesi (2008) 27–43.

42 Lásd erről háttérolalomként: Mezey (2010)

43 1590-ben Janssen objektívként egy bikonvex lencsét, okuláreként egy bikonkáv lencsét optikai segédeszközzé egyesített, amelynek 1614-ben a görög Demiscianus a mikroszkóp nevet adta. 1670-ben Anton van Leeuwenhoek találta fel az első nagy teljesítményű, precíziós mikroszkópot, amellyel 1674-ben a vörös vértesteket sikerült megfigyelnie. Platt (2006) 134.

44 Lásd erről részletesebben: Kajtár (1996) 92–100.

45 Különösen figyelemre méltó Kenyeres Balázs (1865–1940) törvényszéki orvosszakértői munkássága, aki az MTA rendes tagjává is vált.

46 E körben – egyévtől Finszter Gézával – még volt egy harmadik összetevő is, nevezetesen a büntetőjogi igény államosítása. Ennek lett a következménye, megnyilvánulása az általunk is jelzett, széles körű anyagi és eljárásjogi kódexalkotás, a szabályozó jogi normák megalkotása a 19. századtól. Finszter (2003) 43.

47 Több amerikai kriminalisztikai mű is megjelent hasonló címmel. Lásd: Houck (2000); uő (2003)

lom- és a természettudomány (főleg a biológia, kémia, fizika) egészséges, mondhatjuk, jól időzített együttes fejlődése adta meg az alapot az új tényfelderítő módszertan kialakulására. Éppen ebből a származásból adódik, hogy alkalmazott tudományként tartjuk számon a kriminalisztikát, hiszen kialakulása és későbbi fejlődése is szorosan kapcsolódik az alaptudományok eredményeihez, azok bűnfelderítésre való alkalmazásával válik fejlettebbé, lép előrébb nap mint nap. Ez így van immár mintegy 120–170 éve. Ha Jagemanntól számítjuk, akkor kicsit több (170), ha a század végén megjelent Hans Gross-műtől – amelyet magunk is fő helyre teszünk –, akkor kicsit kevesebb (120). Mindenesetre mindenképpen fiatal tudományterületről beszélhetünk, amikor a modern értelemben vett kriminalisztikát említjük, amelynek természetesen külön (fejlődési) története van. Ennek bemutatása azonban már egy új tanulmányt, sőt külön monográfiát igényel.

IRODALOMJEGYZÉK

- Amidon, H. T. (1977): Law Enforcement: From the Beginning to the English Bobby. In: *Journal of Police Science and Administration*, Vol. 5. No. 3. 355–367.
- Atcherley, L.W. (1932): *Criminal Investigation and Detection*. Wakefield, Chief Constable of West Riding.
- Balláné Füzster Erzsébet – Lakatos János (2012): *Kriminalisztika I. A kriminalisztika egyes elméleti kérdései*. Budapest, NKE.
- Belkin, R. – Korukhov, Y. (1986): *Fundamentals of Criminalistics*. Moscow, Progress.
- Buquet, A. (2001): *Manuel de criminalistique moderne. La science et la recherche de la preuve*. Paris, Presses Universitaires de France.
- Chernais, J-C. (1981): *Historie de la violence and Occident*. Paris, Robert Laffont.
- Critchley, T. A. (1967): *History of the Police in England and Wales, 900–1966*. London, Constable.
- Desborough, L. (1919–1920): *Report of the Committee on the Police Service in England, Wales and Scotland*. London, HMSO.
- Dulov, A. V. – Krilov, I. F. (1960): *Iz isztorii kriminaliszticeszkoj ekszperyizi v Rosszii*. Moszkva, Ekszperyiza dokumontov.
- Ellen, D. (1997): *The scientific examination of documents. Methods and techniques*. New York, Taylor and Francis.
- Else, W. M. – Garrow, J. M. (1934): *The Detection of Crime*. London, Police Journal.
- Emsley, C. – Shpayer-Makov, H. (eds.) (2006): *Police Detectives in History 1750–1950*. Aldershot, Ashgate.
- Fenyvesi Csaba (2008): *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Fenyvesi Csaba (2014): Az új generációs bizonyítékok a kriminalisztika történeti mérföldköveinek tükrében. In: *Magyar Jog*, 61. évf. 7–8. sz. 433–443.
- Филиппов, А. Г. (Пол редакцие) (2005): *Криминалистика. Учебник. Для высших юридических учебных заведений*. Москва, Спарк.
- Finszter Géza (2003): *A rendészet elmélete*. Budapest, KJK-KERSZÖV.
- Fombonne, J. (1996): *La criminalistique*. Paris, Presses Universitaires de France.
- Fosdick, R. B. (1915): *European Police Systems*. New Jersey, Patterson Smith.
- Gatrell, V. A. C. (1980): The Decline of Theft and Violence in Victorian and Edwardian England. In Gatrell et al.: *Crime and the Law*. Londres, Europea Publication Limited.
- Geer, F. (1973): Historische Kriminalistik. In: *Archiv für Kriminologie*, Vol. 151. Heft 1–2. 1–16.
- Giles, H. A. (1924): *Instructions to coroners*. London, John Bale, Sons and Danielsson, Ltd.

- Grant, G. (1907): *Police Surgeon's Emergency Guide*. London, H. K. Lewis.
- Grant, G. (1920): *Diary of a Police Surgeon*. London, Pearson.
- Gross, Hans (1914): *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1–2*. Graz, Leuschner u. Lebesch's Buchhandlung.
- Gross, H. (1924): *Criminal Investigation: A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers*. London, Sweet and Maxwell.
- Guillien-Bruneteau, A. M. (1975): *Histoire de la médecine légale*. Paris, Dactylo-Soborne.
- Hall, A. (2005): *A bűnüldözés nagy pillanatai*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Harah, Yuval Noah (2015): *Sapiens*. Budapest, Animus.
- Hargitai László (2010): *A látens vér anyagmaradványok felkutatásának kriminalisztikai eszközei*. Pécs, PTE, kézirat.
- Hargitai László (2014): Szung Ce, a kínai szuperdetektív. In: *Belügyi Szemle*, 62. évf. 11. sz. 115–130.
- Hilton, O. (1992): *Scientific examination of questioned documents*. Boca Raton, FL., CRC Press.
- Houck, M. M. (ed.) (2000): *Mute witnesses: Trace evidence analysis*. San Diego, CA., Academic Press.
- Houck, M. M. (ed.) (2003): *Trace evidence analysis: More cases from mute witnesses*. San Diego, CA., Academic Press.
- Houck, Max M. – Siegel, Jay A. (2006): *Fundamentals of Forensic Science*. Amsterdam, Elsevier.
- Jervis, R. (1995): *Chronicles of a Victorian Detective*. Runcorn, P. and D. Riley.
- Kajtár István (1996): A büntető igazságszolgáltatás modernizációja a XIX. században. In Korinek László (szerk.): *Tanulmányok Földvári József tiszteletére*. Pécs, JPTE.
- Katona Géza (1977): *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Katona Géza (2004): A kriminalisztika helye a büntügyi tudományrendszerben. In Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. Budapest, BM Duna Palota és Kiadó.
- Kenyeres Balázs (1909–1911): *Törvényszéki orvostan I–III*. Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- Kenyeres Balázs (1914): *Az orvos-természettudományok a büntetendő cselekmények nyomozásában*. Kolozsvár, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- Kenyeres Balázs (1925a): *A törvényszéki orvostan feladatai és teljesíthetőségük feltételei*. Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- Kenyeres Balázs (1925b): *Az orvos szerepe az igazságszolgáltatásban*. Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- Kenyeres Balázs (1925–1926): *A törvényszéki orvostan tankönyve I–II*. Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- Kenyeres Balázs (1935): *Sachliche Beweisung bei der Klärung von Todesfällen*. Berlin–Leipzig, Lang Verlag.
- Kube, E. (1964): *Beweisfahren und Kriminalistik in Deutschland*. Hamburg, Ihre Geschichtliche Entwicklung.
- Kube, E. – Störzer, H. U. – Timm K. J. (1992–1994): *Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft*. Band 1–2. Stuttgart, Richard Boorberg Verlag.
- Maehly, A. – Stormberg, L. (1981): *Chemical criminalistics*. New York, Springer Verlag.
- McKie, Robin (2007): *Fejezetek az emberi evolúció történetéből*. Pécs, Alexandra.
- Mezey Barna (2010): *Régi idők tömlőei. Büntetések, börtönök, bakók*. Budapest, Rubicon Bt.
- Mohr, J. C. (1993): *Doctors and the law. Medical jurisprudence in nineteenth century America*. Baltimore, The John Hopkins University Press.
- Morris, B. (2008): History of criminal investigation. In Newburn, T. – Williamson, T. – Wright, A. (eds.): *Handbook of Criminal Investigation*. London, Willan Publishing.
- Orbán József (2012): A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. In: *Belügyi Szemle*, 60. évf. 10. sz. 38–55.
- Orbán József (2013): Útkeresés a Bayes módszerben rejlő lehetőségek felé az Alaptörvény XXVI. cikkére figyelemmel. In Varga Norbert (szerk.): *Az új Alaptörvény és a jogélet reformja*. Szeged, Generál Nyomda Kft.
- Orbán József (2014): Kriminalisztikai valószínűségi becslés Bayes-hálókkal. In: *Magyar Rendészet*, 14. évf. 4. sz. 115–130.

- Osterburg, W. J. – Ward, H. R. (2010): *Criminal Investigation: A method for Reconstructing the Past*. New Providence, NJ, Anderson Publishing.
- Paul, Roland (2009): *Helyszínelők. A bizonyítékok nyomában*. Kisújszállás, Pannon Literatura Kft.
- Platt, R. (2006): *Tettesek és tetthelyek. Munkában a bűnügyi helyszínelők*. Budapest, Aréna 2000 Kiadó.
- Pusztai László (1984): *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Reynolds, E. A. (1998): *Before the Bobbies. The Night Watch and Police Reform in Metropolitan London, 1720–1830*. Stanford, Stanford University Press.
- Rizer, Conrad (1955): *Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police*. Springfield, Charles C. Thomas.
- Robertson, E. W. (1991): *Fundamentals of document examination*. Chicago, Nelson-Hall Co.
- Sansone, Sam J. (1971): *Modern Photography for Police and Firemen*. Cincinnati, Ohio, W. H. Anderson Co.
- Solymosi Józsefné – Tauszik Nagyeczda – Romanek József (2004): *100 éves a daktiloszkópia Magyarországon*. Budapest, BM Duna Palota és Kiadó.
- Tardieu, Ambroise (1995): *Étude médico-légale sur les attentats aux meurs*. Grenoble, Millen.
- Thorwald, Jurgen (1966): *Proof of Poison*. London, Thames and Hudson.
- Thorwald, Jurgen (1969): *Detektívek évszázada*. Budapest, Minerva.
- Thorwald, Jurgen (1973): *A detektívek órája*. Budapest, Minerva.
- Thorwald, Jurgen (1974): *Sto let kriminalistika*. Moskva, Idz. Progress.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (2005): *Kriminalisztika. Tankönyv és atlasz*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Tz'u, Sung (1981): *Hsi Yüan Chi Lu. The Washing Away of Wrongs. Forensic Medicine in Thirteenth-Century China*. Michigan, Center for Chinese Studies – University of Michigan.
- Urbansk, T. (1964): *Chemistry and technology of explosives. Vols 1–3*. Oxford, Pergamon Press.
- Vigarello, G. (1999): *Historia de la violacion. Siglos XVI–XX*. Madrid, Ediciones Cátedra.
- Vincent, C. E. Howard (1881): *A Police Code and Manual of Criminal Law*. London, Cassel.
- Viski László (1970): *Kriminalistik und forensische Wissenschaften. Kriminalistik und forensische Wissenschaften, 1970/2*.
- Ward, J. (1993): *The origins and development of forensic medicine and forensic science in England 1823–1946*. PhD thesis, Walton Hall, Open University.
- Ward, J. (1998): *Crimebusting. Breakthroughs in Forensic Science*. London, Blandford.
- Watson, K. (2004): *Poisoned Lives*. London, Hambledon.
- Wilson, C. – Wilson, D. (2003): *Written in blood: A history of forensic detection*. New York, Carroll and Graf Publishers.
- Yinon, J. – Zitrin, S. (1991): *The analysis of explosives*. Oxford, Pergamon Press.

ABSTRACT

From the big bang to modern criminalistics

FENYVESI Csaba

The study shows the grounds of criminalistics as fact based science, such as the main natural sciences: physics, chemistry, biology and mathematics. In the second part it analyses the main stations of world-criminalistics' development from the ancient age to end of the 19th Century, namely to the dawn of modern criminalistics.

Keywords: *criminalistics, fact science, natural sciences, history of criminalistics, milestones of criminalistics*

A normaszegő magatartás megjelenése szegregált lakótelepeken

SZIJÁRTÓ Lívია¹

A rendszerváltás után hazánkban gazdasági differenciálódási folyamat indult el, amelynek következtében sokan munkanélkülivé váltak, míg mások a piaci verseny kialakulása során komoly anyagi előnyre tettek szert. Az ország egyes térségeiben nem következett be gazdasági fellendülés, az elszegényedés pedig a jobb anyagi helyzetben lévők migrációjával és a lakóházak elértéktele- nedésével járt együtt. Ezekben a területeken tartóssá vált a munkanélküliség, a létbizonytalanság és a mélyszegénység. Az elmaradott térségekben élők lehetőségei korlátozottak mind az oktatás, mind a foglalkoztatottság terén. A gazdasági alapon létrejövő lakóhelyi szegregáció hosszabb távon gyengíti az állam szabályozó szerepét, ezáltal megnöveli a normaellenes magatartás valószínűségét. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a szegregált élethe- lyzetből fakadó szocializációs és társadalmi nehézségeket.

Kulcsszavak: lakóhelyi szegregáció, szocializációs problémák, szegénység, antiszociális viselkedés, bűnözés

A rendszerváltás utáni Magyarországon számos szociális és gazdasági változás következett be, a piaci viszonyok kialakulása, a növekvő munkanélküliség és az egyenlőtlenségek miatt sokan szorultak a társadalom peremére. Az elszegényedésből, a kitörési lehetőségek hiányából fakadó nehézségeket a társadalmi kirekesztés, a szegregáció gyakran tovább súlyosbítja. Soósné Velencei Ildikó szerint „a szegregációt a hazai szakirodalom leggyakrabban a területi elhelyezkedéssel, lakhatással és az ebből következő intézményi elkülönítéssel kapcsolatban használja. Szegregációnak nevezzük azt a jelenséget, amikor egy-egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok lakóhelye élesen elkülönül egymástól. A szegregáció együtt jár a jövedelmi viszonyok és a települési infrastruktúra lényeges egyenlőtlenségeivel.”² A társadalmi kirekesztés fontos kritériuma, hogy nemcsak szegénységet jelent, hanem a kulturális, jogi és politikai joggyakorlás lehetőségének hiányát is.³

Magyarországon az oktatásban jelentkező szegregáció okoz nagy problémát, amely főként a roma származású állampolgárokat érinti. Míg a magyar családoknál elfogadott az iskola intézménye mint nevelési jogkört gyakorló közösség, addig a cigány családok-

1 SZIJÁRTÓ Lívია pszichológus, Terrorrelhárítási Központ, PhD-hallgató, NKE Hadtudományi Doktori Iskola
Lívია SZIJÁRTÓ, psychologist, Counter Terrorism Centre, PhD student, National University of Public Service, Docto-
ral School of Military Sciences
orcid.org/0000-0002-7623-7173, szijartolivia@gmail.com

2 Soósné (2010) 18–23.

3 Egedy (2001) 91–110.

nál elterjedt nézet, hogy a nevelés kizárólag a szűk család feladata. Az otthoni teendők, a családi programok emiatt szélsőséges esetben az iskola rovására mehetnek.⁴ Már a két világháború között is történtek olyan próbálkozások, amelyekkel a szakemberek azt szerették volna elérni, hogy nagyobb legyen az iskolába járási hajlandóság a romák körében, azonban ez akkor kevés eredménnyel zárult. Soósné⁵ a roma gyerekek iskolai szegregációjával kapcsolatban azt írja, hogy az elmúlt években megnőtt azoknak az iskoláknak a száma, ahová többségében romák járnak.

A fentiek miatt a romák az oktatás területén kirekesztettséget élhetnek át, amely szorosan összefügg a lakóhelyi szegregációval is: a szocializmus idején a cigányság nagy része még olyan telepeken élt, ahol a víz- és áramellátás sem volt biztosított. Habár voltak próbálkozások ezek felszámolására, a magyarországi romák jelentős része ma is a gazdaságilag és infrastrukturálisan elmaradott térségekben él.

A lakóhelyi szegregáció kialakulásának főbb elméletei

Kormányzati és állampolgári szinten is komoly problémát okoz a fent említett, romákkal szembeni szegregáció, azonban fontos kiemelni, hogy a kirekesztés nem kizárólag etnikai alapon történhet. Magyarországon az elmaradottabb régiókban, a gettósodott kerületekben élők szegregált helyzetük miatt nehezen tudnak alkalmazkodni a társadalmi többséghez. A hatályos 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet alapján⁶ *a szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett terület olyan egybefüggő terület, amelyen az alacsony társadalmi státuszú családok koncentráltan élnek együtt, vagy a társadalmi státuszcsökkenés jelei tapasztalhatók, ezért a területen közösségi beavatkozás szükséges; szegregációval veszélyeztetett terület lehet egy önálló településrész, de részét képezheti egy vagy több településrésznek is.*

A lakóhelyi szegregáció nem kizárólag magyarországi probléma: az Amerikai Egyesült Államokban, habár jogilag tiltják a lakóhelyi szegregációt, mégis nagy számban léteznek etnikai alapon elkülönülő negyedek, kerületek a nagyvárosokban. Egy 2006-os tanulmány⁷ Detroit város példáján keresztül mutatja be a szegregációs folyamatokat. A szerzők Fossett szegregációs elméletét⁸ vizsgálják, miszerint a szegregáció létrejöttéhez alapvetően három feltétel szükséges:⁹

- az első, hogy egy adott terület kisebbsége az etnikailag változatos környezetet preferálja, tehát olyan környezetet választ lakóhelynek, ahol a társadalmi többség jelentős számban képviselteti magát,
- a második feltétel, hogy a diverzitást preferáló kisebbségek a lakóhelyválasztás során intézményi diszkriminációval szembesüljenek (pl. ingatlanügynökök ré-

4 Soósné (2010)

5 Uo.

6 Elérhető az alábbi linken: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200314.KOR

7 Macy – Van de Rijt (2006) 275–288.

8 Mark Fossett a texasi egyetem szociológia tanszékén tanít, elméletének lényege, hogy a szegregációt gyakran a kisebbség belső preferenciái hozzák létre.

9 Macy – Van de Rijt (2006)

széről), és hogy a területen élő többségi képviselők ellenségesen és kirekesztően viselkedjenek velük szemben,

- a harmadik pedig, hogy a diszkrimináló és kirekesztő kényszerek hiányában a kisebbségi lét szerepe csökkenni fog (asszimiláció), míg fennállásuk esetén lakóhelyi szegregáció alakul ki.

Fossett szerint a harmadik feltétel a legfontosabb, mivel a deliberalizáció és a diszkrimináció együttesen határozzák meg a szegregáció kialakulását.¹⁰ Ennek értelmében a kisebbségek alapvetően a sokszínű környékeket preferálják, azonban csak akkor, ha ott nem találkoznak kirekesztő viselkedéssel. A szegregáció és a kirekesztés egymást erősítő folyamatok, mivel a diszkrimináló normák felerősítik a kisebbség elkülönülési motivációit is.

Egy, az ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszékén készült kutatás¹¹ a lakóhelyi szegregáció kapcsán a Shevky és Bell által kidolgozott társadalmi téranalízist¹² mutatja be, és Budapest (1991 és 2001 közötti időszak) példáján keresztül elemzi a módszer gyakorlati hasznát. Az eljárás lényege, hogy a társadalmi helyzet, a családi-vagyoni állapot és az etnikai státusz alapján csoportosítja a városi körzeteket. A társadalmi pozíciót a fizikai foglalkoztatottak aránya és a képzettségi átlag határozza meg, a családi-vagyoni helyzetet a száz termékeny korú nőre jutó öt év alatti gyermekek aránya, a munkavállaló nők aránya és a családi házak száma mutatja be, míg a szegregációs indexet az etnikai sokszínűség fogja képviselni. A kutatók eredményei alapján a rendszerváltás után Budapesten a társadalmi pozíció értéke a belső budai, a pesti belvárosi (5. kerület, Lipótváros) kerületekben volt a legmagasabb. Ez a 2000-es évek elejére annyiban módosult, hogy több terület is jelentős fejlődésen ment keresztül (16., 17. kerület, Pesthidegkút, a 3. és 22. kerület egyes részei), míg körvonalazódtak a hátrányos helyzetű kerületek is; több szegregált telep alakult ki Kőbányán, Külső-Ferencvárosban vagy éppen Soroksár egyes részein. A családi-vagyoni helyzet tekintetében a legjobb eredménnyel a Hungária-gyűrűn kívüli körzetek rendelkeztek az 1990–2000-es években. Ennél a faktornál is megfigyelhető, hogy tíz év alatt az elmaradott területek koncentráálódtak. A kutatás a társadalmi téranalízis módszerével definiálja, hogy a magyar fővárosban mely területek szegregálódtak az elmúlt évtizedekben.

Szoboszlai Zsolt szociológus 2004-es cikkében¹³ a szegénység, a marginalizáció és a szegregáció kapcsolatával foglalkozik. Szerinte, habár a társadalmi peremterületre szorulás és a szegregáció szoros kapcsolatban áll egymással, a két fogalom mégsem azonos. Szoboszlai értelmezésében a szegénység a rossz anyagi helyzetet jelenti, amely erősen korrelál a társadalmi beilleszkedés akadályozottságával. Mivel egy adott település típusa meghatározza a jövedelmi rétegződést, ezáltal az fontos szerepet játszik mind a szegénység, mind a szegregáció kialakulásában. A fentiekén kívül az anyagi problémák több egymás után következő generációt is érintenek, emiatt ezek a családok

¹⁰ Uo.

¹¹ Berényi-Zábrádi (2006) 10.

¹² A II. világháború után egy Los Angeles-i kutatócsoport a lakóhelyi térszerkezetet az ott lakók társadalmi helyzete alapján vizsgálta. A modell az urbanizáció miatt bekövetkező szociológiai változásokat mutatja be.

¹³ Szoboszlai (2004) 25–42.

a társadalmi hierarchia legalján szerepelnek, továbbá térbeli és gazdasági szegregációt élnek át.¹⁴ A marginalizálódott réteg életében sérülnek azok a társadalmi és politikai jogok, amelyek hiánya tartós kirekesztettséghez vezet.¹⁵ A lakóhelyi szegregáció az eddigiek alapján azt jelenti, hogy ez a hátrány a térben is manifesztálódik, mint például egyes gettósodott nagyvárosi kerületekben, aprófalvakban vagy a városszéli lakótelepeken. Szoboszlai kiemeli, hogy szegregációról nem csak a szegény rétegek esetében beszélhetünk, a tehetősebb lakóhelyeken élők is gyakran szegregálódnak.

A lakóhelyi szegregáció típusai

A szegregáció általános fogalmi bevezetése után érdemes megnézni annak típusait. A szegregáció egyik megjelenési formája az aprófalvas települési zárvány. 1945 után a munkanélküliség, a nem megfelelően kialakított infrastruktúra miatt azok, akiknek lehetőségük volt rá, tömegesen vándoroltak el a falvakból, amelyek nem biztosítottak számukra megélhetést. Így ezek kis létszámú, elmaradott községekké váltak. A migrációs folyamatok és a szociális, anyagi lehetőségek hiánya miatt felerősödött a különböző települések közötti egyenlőtlenség, amelynek általánosságban a romák a legnagyobb vesztesei, mivel ők vették birtokba az aprófalvakban az elnéptelenedett házakat.¹⁶ Ez végül negatív spirálhoz vezetett, hiszen a magasabb mobilitással rendelkező személyek még nagyobb számban költöztek el az aprófalvakból, megnőtt a hátrányos helyzetűek aránya az adott helyen, ez pedig további elértéktelenedéssel és vonzerőcsökkenéssel járt együtt.

A lakóhelyi szegregáció másik, leggyakrabban emlegetett példája a nagyvárosi lakótelep; főként a szocialista rendszerben számtalan telep épült Budapesten és a vidéki városokban. Kialakulásukban mind társadalmi, mind gazdasági tényezők szerepet játszottak. Habár már a múlt századforduló táján felmerült az igény ilyen lakóövezetek felépítésére, tömegesen csak 1945 után terjedtek el, mivel ekkorra alakult ki lakásínség az urbanizáció és a népességnövekedés miatt.¹⁷ A nyugat- és a kelet-európai lakótelepek nagy eltérést mutatnak, azonban mindegyikre jellemző, hogy homogén rendszert alkotó terület, amelynek társadalmi szerkezete sajátos és egyedi.¹⁸ Magyarországon a lakótelepek a szocialista rendszer egyik jelképévé váltak. Egedy¹⁹ 2001-es cikkében részletesen bemutatja a budapesti lakótelepek létrejöttének történetét a 2000-es évek elejéig.

A lakótelepi építkezések első hulláma az ötvenes évekre tehető, ekkor a legfőbb szempont a takarékoság volt, ezért a lakások a belvárosban épültek, ahol már kialakult infrastrukturális háttér biztosította az otthonteremtés lehetőségét. Ezekre a házakra

14 Uo.

15 Uo.

16 Soósné (2010)

17 Egedy (2001)

18 Uo.

19 Egedy Tamás az ELTE-n doktorált földtudományból, kutatási területe a városföldrajz, a nagyvárosi lakótelepek helyzete, a városrehabilitáció.

jellemző, hogy illeszkednek a környezetükhöz, nem túl kirívóak és magasak, továbbá kevés lakás tartozott egy tömbhöz. A korban nagy előrelépésnek számított, hogy a főként egyszobás lakásokhoz fürdőszoba is járt. A következő évtizedben a lakótelepek már a külső kerületekben épültek. Erre a korra jellemző a paneltechnika elterjedése, a különböző típusú építetett tömbök létrejötte. Az 1960-as években épült lakások presztízse a mai napig kiemelkedő, mivel akkoriban magasan kvalifikált személyek vették birtokba a lakásokat. Az 1970-es években a lakóházak szovjet típusú nagypaneles technikával, a város szélén lévő, teljesen elhagyatott területeken épültek. Mivel az előállítási költségük igen alacsony volt, továbbá a minőség helyett a mennyiség volt a meghatározó szempont, később sok technikai probléma merült fel a lakásokkal kapcsolatban. Az elkészült épületek főként önkormányzati tulajdonban voltak, a lakásokat a szociálisan rászorulóknak vették igénybe. Napjainkban ezek a telepek néznek szembe a legtöbb nehézséggel, presztízsiük alacsony, a lakások nehezen értékesíthetők, így a gettóvá válás, a szegregáció kialakulásának veszélye nagy.

Az 1980-as évek minőségi változást hoztak a telepi építkezések terén; az ekkor épült lakások egyre inkább magánkézben összpontosultak, az állami beruházások mértéke jelentősen csökkent. Ennek megfelelően az épületek változatosabb formát kaptak, magasabb áron lehetett értékesíteni azokat. Az egyik legismertebb közülük a Gazdagréti lakótelep, amely a nyolcvanas évek utolsó hullámában épült. Gazdagréten mára egy olyan mikroközösség alakult ki, ahol az embereket összeköti a közös élethelyzet és a lakóhelyi identitás: kialakultak a telepre jellemző szokások és az együttélés látens szabályai, amelyek meghatározzák a helyi kapcsolatokat, az elfogadott életvitelt.²⁰ A lakótelepekre általánosságban jellemző a helyi identitás kialakulása, azonban szélsőséges esetben ez szegregációhoz vezethet. Magyarországon az 1980-as évek végére lényegében megszűnt a lakótelepi építkezés, nagy részük ma is a fenti problémákkal – rossz minőségű lakóházak, alacsony lakásárak, a mikroközösség szabta szabályok – küszködik, amelyek megoldása még várat magára.

A lakóhelyi szegregációval együtt járó társadalmi problémák

A lakóhelyi szegregáció okozta társadalmi problémák régóta foglalkoztatják a szakembereket. Egedy szerint²¹ a rendszerváltást követő társadalmi-gazdasági változások mind a lakáspolitikára, mind a lakóhelyi szegregációra nagy hatással voltak. A kirekesztett területeken lakók életében ezek a változások halmozottan jelentek meg, így negatív hatásaik is erőteljesebben voltak érzékelhetők. A rendszerváltást követő gazdasági válság tovább növelte a szegregált telepeken élők létbizonytalanságát, továbbá a munkahelyek egyharmadának megszűnésével megjelent körökben a munkanélküliség is.²²

A gazdasági válság hatására megnőtt a mélyszegénységben élők száma, s ezzel párhuzamosan a társadalmi hierarchia csúcsán álló réteg meggazdagodott, így megnőtt a

²⁰ Hagen-Demsky (2005) 351–356.

²¹ Egedy (2001)

²² Ladányi-Virág (2009) 2–8.

szociális távolság a társadalom két véglete között.²³ Az állami munkahelyek megszűnésével sokan a társadalom peremterületeire szorultak, és arra kényszerültek, hogy a gazdaságilag elmaradott kerületekben, településeken telepedjenek le. A hátrányos helyzetű térségekben mind a munkavállalás, mind a kulturális, oktatási lehetőségek korlátozottak. A rendszerváltás hozta mélyszegénység tehát nemcsak anyagi, hanem jogi és társadalmi probléma is: a tartós munkanélküliség, az ezzel együtt járó alacsony életszínvonal magával hozta a rossz egészségügyi helyzetet, a tanulási lehetőségek hiányát és az alacsony mobilitást.²⁴

Szoboszlai szerint²⁵ a szegregált térségekben az alacsony foglalkoztatottsági ráta miatt fellazulnak az egyén társadalmi kapcsolatai. Értelemszerűen a vagyonosabb réteg jobb környékre költözik, s ez tovább mélyíti a szociális távolságot. Berényi és Zábrádi megállapítása szerint²⁶ az iparosítás, a népesség tömeges városba vonulása olyan új helyi problémákat szült, mint a bűnözés, a korrupció vagy a deviancia. Paul Cheshire angol gazdaságföldrajzi szakember szerint²⁷ a szociális szegregáció alapvetően jövedelmi, etnikai, demográfiai és oktatási különbségeken alapul. Emiatt a szegénységben élő emberek eleve olyan deprivált területeken laknak, ahonnan szinte lehetetlen kitörni. A peremterületeken épült lakónegyedek pedig rosszabb környezeti feltételekkel rendelkeznek, így az ott élők egészségügyi helyzete is lényegesen rosszabb az átlagnál. A szegregált telepekre jellemző a rossz légkör, a légszennyezés, a higiénias lehetőségek hiánya. Cheshire összefoglalásában²⁸ a deprivált területen élők a magas munkanélküliség miatt szegényebbek, alacsonyabb a várható élettartamuk, az oktatási és egészségügyi lehetőségeik korlátozottak, így nagyobb százalékban mutatnak antiszociális és törvénytörő viselkedést.

A lakóhelyi szegregációval járó társadalmi problémák halmozottan jelennek meg a korábban bemutatott lakótelepeken. Egedy 2001-ben a budapesti Havanna lakótelepen végzett kvalitatív mélyinterjúkat, amelyekben főként szubjektív életminőséggel kapcsolatos kérdések szerepeltek. A vizsgált területet a szakemberek az 1920-as években alakították ki, amikor a régi gyárépületeket szükséglakásokká építették át. A második világháború után lebontották a házakat, majd szövetkezeti és állami lakások épültek a helyükre. A lakótelep a rendszerváltás utáni privatizációs gyakorlat miatt nagyrészt magánkézbe került, azonban a híre ma is meglehetősen rossz, emiatt a lakáspiac szélére sodródott. A tanulmány rámutatott arra, hogy ez a tendencia érvényesül több lakótelepen is, főként Budapesten.²⁹ Egedy szerint³⁰ hazánkban a negatív hozzáállásnak több oka is van: az egységes lakóépületek, az ingerszegény környezet, a rossz építészeti megoldások és a speciális szociális problémák miatt értéktelenedtek el a lakótelepi lakások. A negatív folyamatok szükségessé tették a rehabilitációt, azonban a megújító

23 Uo.

24 Egedy (2001)

25 Szoboszlai (2004) 25–42.

26 Berényi–Zábrádi (2006)

27 Cheshire (2007)

28 Uo.

29 Egedy (2001)

30 Uó (2003) 107–121.

programok az épített környezet fejlesztésére helyezték a hangsúlyt, így a gazdasági és szociális problémák háttérbe szorultak.³¹

A bűnözés mint társadalmi probléma

A szegregált területeken megjelenő társadalmi problémák egyes esetekben a bűnözési ráta növekedésével járnak együtt. A szegregált lakóhelyek és az antiszociális viselkedés kapcsolata mind kutatói, mind kormányzati szinten nagy érdeklődést kiváltó téma. A két jelenség közötti összefüggés megértéséhez először tisztázni kell a bűnözés fogalmát, annak társadalmi okait.

A bűnözéssel foglalkozó szociológiai elméletek nem az egyénben, hanem a társadalomban gyökerező okokat igyekeznek feltárni. Durkheim elmélete szerint³² a társadalmi rend időszakos felbomlása (anómia) az oka a bűnözés elterjedésének, így normális velejárója a társadalomnak. Merton elméletének³³ a lényege, hogy a társadalom minden tagjának azonos céljai vannak, de az ehhez szükséges eszközök elosztása nem egyenlő. Emiatt az alsóbb osztályokban – ahová kevesebb eszköz jut el – feszültség alakul ki, és a tagok a nyomástól alternatív módon igyekeznek megszabadulni, ennek egyik fajtája a deviáns viselkedés. A kulturális deviancia elmélete szerint a hátrányos helyzetű, alsóbb osztályoknál az eltérő értékrend és a kulturális normák inkább megkövetelik a bűnözői magatartást.³⁴

A bűnözés elterjedése szociális és társadalmi probléma, így a pszichológia területén is egyre több kutatást lehet találni ebben a témában. Az ezzel kapcsolatos vizsgálatok, elméletek két nagyobb csoportra oszthatók: vannak olyan tanulmányok, amelyek a bűnelkövető családját, szocializációs sajátosságait, szociális kapcsolatait vizsgálják, míg más kutatók inkább a személyiségjellemzőkre koncentrálnak. A kriminális fejlődést mind a családi diszfunkciók, mind a környezeti ártalmak előhívhatják.

A devianciakutatásban külön figyelmet érdemel a fiatalkorú bűnelkövetés jelensége. A fiatalkori bűnözés kialakulásának okait négy részre lehet osztani:³⁵ az individuális szinthez tartozik az alacsony iskolázottság, a szegényes kortárskapcsolatok, családi szinten ok lehet az alacsony érzelmi kohézió és problémamegoldó képesség, a nem megfelelő szülői képességek. A kortárskapcsolatokat tartalmazó szinten a deviáns csoporthoz való csatlakozás lehet probléma, míg társadalmi szinten a bűnözés forrása az, hogy a társadalmi és szociális konstrukciók a családi gondolkodásmódon keresztül – amely több esetben elfogadottá teszi a bűnözést – érvényesülnek a fiatal életében.

A legtöbb mai elképzelés szerint a rizikótényezőknek négy nagy csoportját lehet megkülönböztetni: a család (bántalmazás, szegényes kommunikáció stb.), a kortárskapcsolatok (pl. kevés interakció kortársakkal), az iskolai teljesítmény és a mentális

31 Uo.

32 Durkheim (1897/1951), idézi: Adler et al. (2000)

33 Adler et al. (2000)

34 Uo.

35 Hinton et al. (2003) 167–173.

problémák megléte (pl. externalizáló problémák).³⁶ E négy kategórián belül minél több probléma, deficit adódik, annál nagyobb a veszély a deviáns viselkedés kialakulására. Az antiszociális csoportokkal, fiatalokkal való barátkozás nagyban hozzájárul a bűnözői életforma kifejlődéséhez.³⁷ Ez utóbbi gyakori a szegregált lakótelepeken, ahol a hátrányos helyzetű fiatalok gyakran hoznak létre bűnözői galeriket.

A lakóhelyi szegregáció és a bűnözés viszonya

Az előző fejezetben bemutatott deviáns viselkedés elterjedése erőteljesebbnek mutatkozott – és mutatkozik ma is – az elmaradottabb térségekben, ahol az alacsony jövedelem, az iskolázottság és a lakóhelyi szegregáltság korrelációt mutat a fiatalok bűnözők számával, mivel a hátrányos szociális helyzet kialakíthat normaellenes magatartást. Rizikótényezőnek számít a szegénység, az alacsony műveltség, a különböző foglalkozási atipikus jelenségek, a kedvezőtlen lakókörnyezet, a deviáns szülői minta. A bűnözők nagyrészt olyan zárt környezetből kerülnek ki, amely nagy érzelmi befolyással van az egyénre, és amelynek olyan normakonzerváló képessége van, amellyel szemben a társadalomnak nincs nagy befolyása. Ezekre a csoportokra csökkent munkavállalási hajlam, a szükségletkielégítés törvényellenes módja, kulturális igénytelenség, önbíráskodás jellemző. A bűnözés leginkább a hátrányos helyzetű, dezorganizációra hajlamos, nehezen integrálódó személyek körében terjed, akik képtelenek megteremteni a saját közösségük önszabályozó mechanizmusait.³⁸

A foglalkoztatottságban megjelenő különbségek, a létbizonytalanság és az állami gondoskodás hiánya miatt jelentősen megnőtt az anyagi jellegű bűncselekmények száma az 1990-es években. A szegregált területeken a létminimumhoz szükséges bűnözői viselkedés alakult ki, ezáltal a periferikus helyzet és a deviancia szorosan összefonódott. Jelenleg elmondható, hogy a szegregált helyzetből való kilépés nehezített, nincsenek meg hozzá a társadalmi lehetőségek. A kirekesztődés alapja a társadalom strukturális és kulturális változásaival összefüggő egyenlőtlenség és biztonsághiány.³⁹ A fogalom magában foglalja az érintettek marginalizálódását, elszegényedését, társadalmi elszigetelődését, sebezhetőségét és a teljes jogú társadalmi tagság hiányát.

Solt Ágnes és Virág György a szegregált telepekről írt a témához szorosan kötődő tanulmányt.⁴⁰ A vizsgált területre jellemző, hogy az itt élő emberek nagy része munkanélküli, a gyermekeket már öt-hat éves koruktól kezdve felnőttként kezelik, így az iskola elvégzése is megterhelő számukra. A szülőknek sem módjuk, sem eszközük nincsen a következetes neveléshez. A testi vagy verbális fenyegetésen túl nem alkalmaznak más nevelési módszert. A gyerekek így elhanyagoltá válnak, hiszen „neveletlenül”, „szabadon” nőnek fel. A kutatók szerint ez azt eredményezte, hogy ezeken a területeken

36 Dembo et al. (2008) 644–670.

37 Nijhof et al. (2010) 289–305.

38 A bűnözői lét és a zárt környezeti tényezők közötti összefüggésről részletesen lásd Gönczöl Katalin munkáit: Gönczöl (1989) 65–84.; uó (1993) 37–48.; Gönczöl et al. (1996)

39 Lévy (2009) 88–108.

40 Solt–Virág (2010) 202–227.

elfogadottabbá vált a bűnözés mint létforma (főleg a testi sértés, a lopás vagy akár a garázdaság is).

A szegregált gettókra az emberek „fekélygöcként” tekintenek, emiatt már csak azok költöznek ezekre a telepekre, akik a társadalom peremére szorultak.⁴¹ A lakóhelyi megbélyegzés és stigmatizáció idővel azt eredményezi, hogy az ilyen területen élők nem támaszkodhatnak az informális közösségre, a túlélés érdekében pedig feketemunkára vagy bűnözésre kényszerülnek. A tartós nélkülözésből fakadó szegénység megnöveli az anyagi jellegű bűncselekmények elkövetésének valószínűségét, azonban önmagában nem magyarázza a bűnözői lét kialakulását.⁴² A szegregált lakóközösségekben az értékek és a normák sérülnek, mivel a társadalom szabályozó hatása kevésbé érvényesül.⁴³ Ez oda vezethet, hogy más eszköz hiányában az egyén csak illegális tevékenységgel tud javítani az életkörülményein. A rossz viszonyok között élők már a szüleiktől és a kortársaitól is negatív mintákat tanultak el, emiatt a deviáns viselkedés motivációja fennmarad az adott területen. Jellemző, hogy a szegregált telepeken nagyfokú tolerancia alakul ki bizonyos normasértő cselekményekkel szemben. Herczog Mária gyermekvédelmi szakember szerint⁴⁴ a gyermekek 15–20 százaléka élethelyzeténél fogva potenciálisan veszélyeztetett csoportba tartozik. A lakhatási problémák, a földrajzi izoláció együtt jár a gazdasági deprivációval, az alacsony iskolázottsággal, a szerhasználattal, illetve a morális keretek hiányával. A szocializációt befolyásoló intézmények gyakran integráció helyett felerősítik a szegénység újratermelődésére ható tényezőket, a tartós leszakadás, a lakóhelyi és iskolai szegregáció pedig negatívan hat a társadalmi összetartozásra.⁴⁵

Lévay Miklós kriminológus szerint⁴⁶ az európai kriminológiai gondolkodásban nagy hangsúlyt kap a társadalmi kirekesztés és a bűnözés viszonyának vizsgálata. A társadalmi dezintegrálódás értelemszerűen növeli a bűnözői hajlandóságot azáltal, hogy olyan környezetet teremt, ahol a normakövető viselkedés fejlődése akadályozott. Lévay kiemeli⁴⁷ azokat a közrend javítására irányuló törekvéseket, amelyek nem a bűnözés visszaszorítására irányulnak, hanem további területi szegregációt eredményeznek; a térfelügyelő kamerarendszerek kiépítése például együtt jár a droghasználók, hajléktalanok kiszorításával az adott területről, tovább mélyítve a kirekesztettségüket.

Egy amerikai kutatók által készített tanulmány⁴⁸ az etnikai szegregáció és a városi erőszak kapcsolatát mutatja be. A cikk szerzői szerint a csoportok közötti erőszakot a szegregáció ideológiai háttere határozza meg. A feszültség kialakulásának elengedhetetlen feltétele a bizalmatlanság, az egymással szembeni intolerancia és a gyűlölködés, amely gyakran etnikai alapú. Az integráció csak abban az esetben lehet eredményes, ha a csoportok közötti szociális távolság kismértékűnek mondható, ilyenkor a kölcsönös tisztelet és a tolerancia kialakítása az elsődleges feladat. Szélsőséges esetben azonban

41 Wacquant (2007) 66–77.

42 Erdei (2013) 59–67.

43 Uo.

44 Herczog (2008) 97–106.

45 Uo.

46 Lévay (2009)

47 Uo.

48 Bhavnani et al. (2014) 226–245.

az integráció nem lehetséges, ilyenkor a csoportok közötti interakciók csökkentése, a területi szegregáció lehet csak megoldás a problémára.

Póczik Szilveszter történész és kriminológus az etnikai csoportok migrációjával foglalkozott 2011-es tanulmányában.⁴⁹ Egy adott lakóhelyen a bevándorlás során etnokulturális kisebbségek jönnek létre, amelyek a domináns helyi társadalommal valamilyen interakcióba lépnek. Ez kétirányú lehet: az asszimiláció során különböző mértékben beolvadnak a többségi társadalomba, míg a szegregáció hosszú távon feszültségekhez vezethet. Póczik szerint, amennyiben a bevándorló kisebbség „ellenérdekelt közösségként” definiálja önmagát, az negatív hatással lehet a helyi közbiztonságra, elzárkózást és ellenérzéseket vált ki a többség tagjaiból. Az ilyen szegregált közösségekben élő kisebbségek alkalmasak arra, hogy a szélsőséges csoportok beszippantsák őket. Az esetleges normaszegő magatartás kialakulása gyakran csoportközi konfliktus eredménye; a szegregált etnikai kisebbségek esetében a leggyakoribb bűnözési forma az emberkereskedelem, a vagyoni elleni bűncselekmény, a szervezett bűnözés, a galeribűnözés kialakulása. Az etnikai migráció egyik legismertebb példája az amerikai rabszolgatartó idők utáni afroamerikai társadalom; a múlt századfordulón a felszabadult rabszolgák tömegei vándoroltak a városokba, azonban képzettség hiányában és az erős rasszizmus miatt a fehér lakosság nem fogadta be őket. Idővel a mélyszegénység viszonyai között helyi zárványtársadalmak alakultak ki, amelyek szembe fordultak a többségi társadalommal.⁵⁰ Habár a 21. századra ezek a zárt közösségek már nagymértékben asszimilálódtak, a probléma egyes területeken továbbra is fennáll.

Összegzett következtetések

A társadalom peremterületére szorult rétegek elszigetelődése jelentős mértékben növekedett az elmúlt húsz évben. A leszakadás fő okai közé sorolható a szegénység, az alacsony iskolázottság, a munkanélküliség, a politikai és szociális jogok sérülése és kiemelten az elszigeteltség. A szegregált lakótelepek kialakulását elősegítette a rendszerváltás előtti szociális céllal készült lakások privatizációja. A jobb anyagi helyzetben lévő családok gyakran a lakás megvétele után magasabb presztízsű környékre költöztek. Ezáltal e telepek idővel a lakáspiac szélére sodródtak, a lakók már nehezen tudták – és tudják ma is – eladni lakásaikat. Az elgettősodott környékeken idővel az egészségügyi ellátás, az oktatás és a közbiztonság is romlott, s ez olyan negatív spirált eredményezett, amelyből nehéz kitörni. A szegregáció gyakran generációkon átívelő jelenség, a hátrányos helyzet halmozódik az évek során. A jövedelemalapú lakóhelyek kialakulása azt eredményezte, hogy egyes térségekben élesen elkülönülnek egymástól a jobb anyagi helyzetben élők a társadalom szegényebb rétegeitől. Ennek megfelelően a vagyonosabb környéken jobb infrastruktúra alakulhatott ki, magasabb oktatási és egyéb életmódbeli lehetőségek jelentek meg, ezáltal az itt élők nagyobb potenciállal rendelkeznek. Az elmaradottabb térségekben, városi kerületekben élők számára a fejlődési alternatívák korlátozottak, ez a tendencia pedig már gyermekkorban kiütözközhethet.

49 Póczik (2011) 35–51.

50 Uo.

A fentiek alapján elmondható, hogy a szegregált telepeken kialakult deviáns viselkedésnek számtalan mikro- és makrotársadalmi oka lehet. A hosszú ideig fennálló szegregált helyzet azt eredményezheti, hogy a felnövő gyerekek szülőként is nehezebb helyzetbe kerülnek, a szocializációs és társadalmi hátrány miatt a nevelési eszközök tekintetében korlátozottak. Ez diszfunkcionális családok létrejöttét eredményezheti, amelyekben a normaszegő magatartás tiltása nem alakult ki. Az olyan fiatal, aki már gyermekkorától szociális kitanúsítottágot él át, később még kevésbé tud asszimilálódni a többségi társadalomhoz, mivel a kötődések ilyen mértékű lazulása tovább nehezíti az integrációt.

Fontos kiemelni, hogy a társadalmi peremhelyezeten kívül etnikai különbségek is okozhatnak lakóhelyi szegregációt. A nyugat-európai vagy egyesült államokbeli nagyvárosokban régóta jelen vannak a nemzetiségi alapon szerveződő kerületek, ahol előfordul, hogy a helyi kisebbség a gátja az integrációs folyamatoknak. Ilyen esetben a kisebbségi kultúra, a történelem és a szokások ápolása szemben állhat a többségi társadalom elvárásaival, s ez komoly súrlódásokhoz vezethet. Az állam szintjén mind az integráció elősegítését, mind a hagyományok ápolásának lehetőségét biztosítani kell. Ezzel szemben a gazdasági alapon létrejövő lakóhelyi szegregáció felszámolását érintő megoldások alapvetően anyagi nehézségekkel járhatnak együtt: ilyenek lehetnek a budapesti elmaradott kerületeket érintő rehabilitációs programok, az iskolai szegregáció felszámolására tett kísérletek, a szegregált területen élők munkalehetőségeinek kiszélesítése, a helyi szolgáltatások bővítése.

IRODALOMJEGYZÉK

- Adler, Freda – Mueller, Gerhard O. W. – Laufer, William S. (2000): *Kriminológia*. Budapest, Osiris.
- Andorka Rudolf (1997/2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris.
- Berényi B. Eszter – Zábrádi Zsolt (2006): Budapest térszerkezetének vizsgálata faktorökológiai módszerekkel. In: *III. Magyar Földrajzi Konferencia. CD-kiadvány*. Forrás: http://geogr.elte.hu/TGF/TGF_Cikkek/berenyizabradi.pdf (2014. 05. 10.)
- Bhavnani, Ravi – Donnay, Karsten – Miodownik, Dan – Mor, Maayan – Helbing, Dirk (2014): Group segregation and urban violence. In: *American Journal of Political Science*, Vol. 58. No. 1. 226–245.
- Cheshire, Paul (2007): *Segregated neighbourhoods and mixed communities. A critical analysis*. York, Joseph Rowntree Foundation.
- Dembo, Richard – Wareham, Jennifer – Poythress, Norman – Meyers, Kathleen – Schmeidler, James (2008): Psychosocial functioning problems over time: A latent class transition analysis. In: *Crime & Delinquency*, Vol. 54. No. 4. 644–670.
- Durkheim, Emilé (1897/1951): *Suicide: A study in Sociology*. New York, The Free Press.
- Egedy Tamás (2001): A társadalmi kirekesztés és a lakótelepek. In: *Tér és Társadalom*, 15. évf. 1. sz. 91–110.
- Egedy Tamás (2003): A lakótelep-rehabilitáció helyzete hazánkban. Elméleti és gyakorlati kérdések. In: *Földrajzi Értesítő*, 52. évf. 1–2. füzet, 107–121.
- Erdei Gábor (2013): A bűnözés társadalmi-gazdasági aspektusai. In: *Hadtudományi Szemle*, 6. évf. 2. sz. 59–67.
- Gönczöl Katalin (1989): Hátrányos helyzet és bűnözés. In: Gáti Ferenc (szerk.): *Szemelvények a hazai gyermek- és ifjúságvédelem irodalmából. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Gönczöl Katalin (1993): A bűnözés társadalmi összefüggései. In: *Társadalmi Szemle*, 48. évf. 3. sz. 37–48.

- Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (1996): *Kriminológiai ismeretek – bűnözés – bűnözés-kontroll*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Hagen-Demsky, Alma (2005): Helyi társadalom egy budapesti lakótelepen. In: *BUKSZ*, 17. évf. 4. sz. 351–356.
- Herczog Mária (2008): Ifjúság, bűnözés, devianciák. In: *Új Ifjúsági Szemle*, 6. évf. 2. sz. 97–106.
- Hinton, Jeff W. – Sheperis, Carl – Sims, Pat (2003): Family-based approaches to juvenile delinquency: A review of the literature. In: *The Family Journal*, Vol. 11. No. 2. 167–173.
- Ladányi János – Virág Tünde (2009): A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában. In: *Kritika*, 38. évf. 7–8. sz. 2–8.
- Lévai Miklós (2009): Társadalmi kirekesztődés és bűnözés. A rendszerváltás utáni kriminálpolitikai megközelítések Magyarországon és a társadalmi kirekesztődés. In Borbíró Andrea – Kerezyi Klára (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Budapest, Igazságügyi Minisztérium.
- Macy, Michael W. – Van de Rijt, Arnout (2006): Ethnic preferences and residential segregation: Theoretical explorations beyond Detroit. In: *Journal of Mathematical Sociology*, Vol. 30. No. 3–4. 275–288.
- Nijhof, Karin S. – Scholte, Ron H. J. – Overbeek, Geertjan – Engels, Rutger C. M. E. (2010): Friends' and adolescents' delinquency: The moderating of role of social status and reciprocity of friendships. In: *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 37. No. 3. 289–305.
- Póczik Szilveszter (2011): Nemzetközi migráció – biztonságpolitikai, rendészeti aspektusok. In Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (szerk.): *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Pécs, Publikon Kiadó.
- Solt Ágnes – Virág György (2010): Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők a szegregált telepeken élők mindennapjaiban. In: *Kriminológiai Tanulmányok*, 47. kötet, 202–227.
- Soósné Velencei Ildikó (2010): Szegregáció, integráció vagy inkább szocializáció? I. rész. In: *Új Katedra*, 3. évf. 1. sz. 18–23.
- Szoboszlai Zsolt (2004): Szegénység, marginalizáció, szegregáció. Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez. In: *Tér és Társadalom*, 18. évf. 3. sz. 25–42.
- Wacquant, Loïc (2007): Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. In: *Thesis Eleven*, Vol. 91. No. 1. 66–77.

ABSTRACT

The presence of deviant behaviour in segregated areas

SZIJÁRTÓ Lívია

The end of communism in Hungary initiated an economic change, which resulted in high unemployment rates, while other people have gained significant financial advantages during the development of capitalism. In certain areas of the country the economy has not recovered and the spread of poverty was accompanied by the migration of the people who live in better financial situations, causing the devaluation of houses. In these areas unemployment, existential insecurity and extreme poverty are permanent and widespread. The opportunities of the people living in underdeveloped regions are limited in regards to education and employment. Financial-based residential segregation weakens the regulatory role of the state, thereby it motivates antisocial behavior. This study aims at presenting the socialization problems and social difficulties of living in segregated areas.

Keywords: residential segregation, socialization problems, poverty, antisocial behavior, crime

Perújítás a büntetőeljárásban. Empirikus kutatás gyakorlati ügyek áttekintése útján

FEJESNÉ VARGA Zita¹

A perújítás olyan rendkívüli jogorvoslat, amely a jogerős döntés felülvizsgálatát teszi lehetővé akkor, amikor az igazság elérését célzó törekvés szigorú törvényi feltételek mellett megelőzheti a jogerőben testet öltő jogbiztonság követelményét. A jogerős bírói döntést követően a büntetőeljárásban a perújítás gyakran igénybevett jogorvoslati eszköz, ezért kutatásomban a perújítási ügyek vizsgálatát tűztem ki célul. Ez a Debreceni Ítéltábla 2005-ben befejezett, perújítással kapcsolatos összes ügyének (147) teljes áttekintését jelentette különböző szempontok alapján. Az összegző megállapítás szerint kevés esetben történik a jogerős döntés perújítási eljárásban történő megváltoztatása, azonban az a tény, ha egyetlen esetben is, de sor kerül az esetleges tévedés kiküszöbölésére, bizonyítja, hogy a perújítás szükséges jogintézmény.

Kulcsszavak: perújítás, büntető eljárás, jogerő, rendkívüli jogorvoslat, perújítási nyomozás, felülvizsgálat

*„Mert minden ítélemben az irgalom és az erő,
vagyis az igazság van egybekapcsolva.”²*

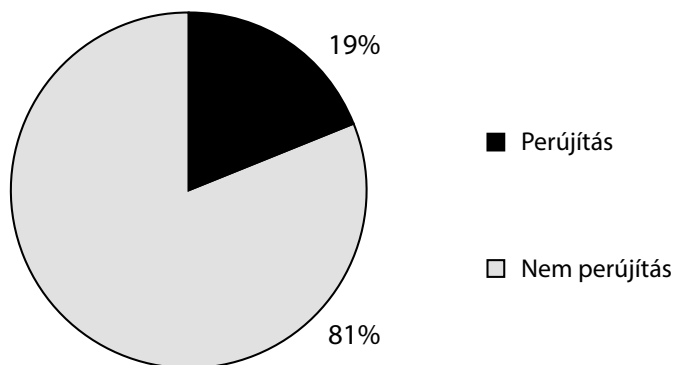
A perújítás témaköre több szempontból érintheti a nyomozó hatóság, rendőrség szerepét, függetlenül attól, hogy már lezárt, jogerős ügyekről beszélünk. A perújítási indítványokban a terheltek gyakran hivatkoznak arra, hogy az alapügyben a nyomozó hatóság tagja részéről kötelességszegés történt, kényszer, fenyegetés hatására tettek például beismerő vallomást. Függetlenül attól, hogy ez csak akkor valósít meg perújítási okot, ha a kötelességszegést a bíróság jogerős ítélettel megállapította, és a bűncselekmény a bíróság ítéletét befolyásolta, ilyen hivatkozásnál szükséges a rendőrség alapügyben végzett munkájának iratok alapján történő nyomon követése. Ezen esetekben gyakorlatilag egészen az alapügyben végzett nyomozás idejére „visszanyúlnak” e terhelti beadványok. Sor kerülhet perújítási nyomozás elrendelésére, amikor a nyomozó hatóság-

1 FEJESNÉ dr. VARGA Zita dr. bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Marton Géza Doktori Iskola
Zita FEJESNÉ dr. VARGA dr., Legal Secretary at the Court of Appeal in Debrecen, PhD student, University of Debrecen Geza Marton Doctoral School of Legal Studies
orcid.org/0000-0002-1989-0192, fvargaz@dit.birosag.hu

2 „Mi szükséges az ítélesre, hogy az az igazság cselekvése legyen?” Werbőczy (1894) 32. Már Werbőczynél megtalálhatjuk ugyanis az igazságkeresés kettősségét, amely a mai jogirodalomban is kifejezésre jut, mégpedig „a dolog valóságával vagy a perben mondottakkal megegyező” igazságfogalom. Werbőczy (1894) 34.

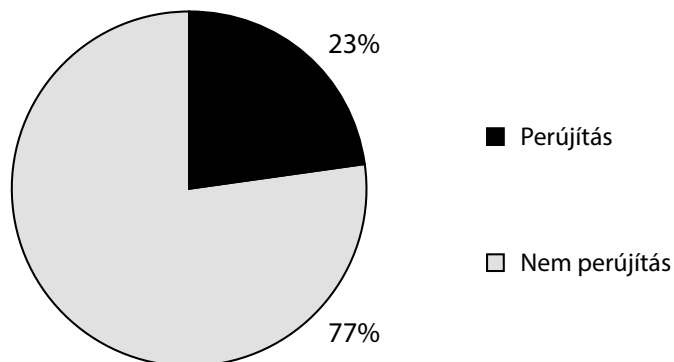
nak kell az előírt cselekményeket elvégeznie. A perújítási nyomozásban azonban nem az elkövető kilétének megállapítása a cél, hanem a perújítási indítványban megjelöltek vizsgálata abból a célból, hogy megfelelően lehessen dönteni a perújítás megengedhetőségének kérdésében. Fontos szempont, hogy relatív kizárási okot valósít meg, ha a perújítási nyomozásban az a nyomozó vesz részt, aki az alapügyben is eljár.³ Ebből következően, úgy gondolom, a téma aktuális lehet a rendőri szervek tagjai számára is.

A Debreceni Ítéltáblához 2005-től 2014-ig 1419 perújítással kapcsolatos ügy érkezett, az összes ügyérkezés 7395 volt. A perújítással érintett ügyek az összes ügyérkezés 19%-át tették ki.

1. ábra: Perújítással érintett ügyek az összes érkezett ügy számához viszonyítva, 2005–2014, Debreceni Ítéltábla

A nem peres ügyek között is igen nagy súllyal nyomnak a latba a perújítási ügyek (23%), figyelemmel arra is, hogy az egyéb nem peres ügyekbe valamennyi más ügy beletartozik, így az előzetes letartóztatással, védői díjjal, szakértői díjjal, halasztási kérelmekkel, külföldi ítélet érvényének elismerésével, összbüntetéssel stb. kapcsolatos ügyek is.

2. ábra: Perújítással érintett ügyek az összes érkezett nemeres ügy számához viszonyítva, 2005–2014, Debreceni Ítéltábla

³ BH2006. 386.

Ahhoz, hogy megértsük ennek a számadatnak a súlyát, kiemelendő, hogy az 1980-as évek elején a Hajdú-Bihar Megyei Bíróságon évente csak mintegy 15–20 perújítási eset fordult elő.⁴ A perújítási ügyek vizsgálata körében elkészítettem a Debreceni Ítéltábla felállása évének, a 2005-ös évnek a teljes elemzését, amely 147 befejezett perújítási ügy teljes áttekintését jelentette különböző szempontok alapján. 127 fellebbezett perújítási ügyet bírált el az ítéltábla, 20 ügyben pedig első fokon született perújítást elbíráló határozat.⁵

Elméleti háttér

A jogorvoslat a büntetőeljárásban évszázadok óta bevett intézmény mind az európai, mind a magyar jogban. A jogorvoslat intézményének léte szükségképpen azzal jár, hogy az eljárásban érintett személyek igénybe veszik. Nyilván a jó igazságszolgáltatási rendszer egyik mutatója, ha az érdekeltek elfogadják a bíróság ítéleteit, határozatait, és nem tartják szükségesnek a rendelkezésükre álló jogorvoslatok igénybevételét, azonban az sem lenne ideális állapot, ha a fellebbezési fórum minden határozatot helyben hagyta.⁶

A perújítás intézménye kapcsolódik a jogerő feltöréséhez, amely kötődik a jogbiztonság kérdéséhez is. A jogbiztonság a jogállamiság alapvető követelménye. A jogállamiság lényeges eleme, hogy a törvénynek egyértelműen meg kell határoznia, mikor támadható meg egy bírósági határozat rendes fellebbviteli jogorvoslattal, illetve hogy a jogerőssé vált határozat megtámadására milyen feltételek alapján van lehetőség.⁷ „A jogorvoslatihoz való jog egy, az Alaptörvényben rögzített, a különböző eljárásokban realizálódó, nevezzük úgy, alkotmányos alapjog. Mint ilyen, tehát alkotmányos védelmet élvez. Ha a nevezett jog valamilyen sérelmet szenved, abban az esetben az Alkotmánybíróság lesz jogosult a sérelem orvoslására.”⁸ Az Alaptörvényben a jogorvoslatihoz való jogot a következőképpen fogalmazták meg: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely jogát vagy jogos érdekét sérti.”⁹ Turkovics István szerint kijelenthetjük, hogy „a jogorvoslatihoz való jog az ügyfél kezében a legmarkánsabb eszköz jogainak védelmében”.¹⁰

„Az eljárási jogokban biztosított rendkívüli jogorvoslati lehetőségek a jogerő áttörésének kivételes esetei. A rendkívüli jogorvoslati lehetőségek garantálása különösen azokban az esetekben indokolt, amikor a jogerős döntés olyan jogi hibában vagy ténybeli tévedésben szenvedhet, amely feltétlenül szükségessé teszi az érintett jogainak vagy jogos érdekeinek megóvását, a kiküszöböléséhez fűződő érdek felülmúlja a döntés jogerejének tiszteletéhez, illetve ezen keresztül a jogállam stabilitását adó jogbiztonság

4 Gaál (1982)

5 A vizsgált ügyekbe való betekintést Dr. Balla Lajos, a Debreceni Ítéltábla elnöke, tanácsvezető bíró, c. egyetemi docens engedélyezte.

6 Király–Erdei (2013)

7 9/1992. (I. 30.) AB határozat

8 Turkovics (2013) 35–42.

9 Alaptörvény XXVIII. Cikk (7) bekezdés

10 Turkovics (2013) 37.

érvényesüléséhez kapcsolódó érdeket.”¹¹ A hatályos jogunkban a jogorvoslatok közül a perújítás olyan rendkívüli jogorvoslat, amely a jogerős döntés felülvizsgálatát teszi lehetővé, amikor az igazság elérését célzó törekvés szigorú törvényi feltételek mellett megelőzheti a jogerőben tetten öltő jogbiztonság követelményét. Ahogy Finkey Ferenc fogalmazott *A magyar büntetőeljárás tankönyve* című művében: „*A non bis idem csak a kétszeri büntetést zárja ki, de nem azt, hogy az igazságot az első ítélet után ne kereshessük...*”¹²

A perújítás jogszabályi alapja a büntetőeljárásban

A hatályos szabályozás alapján az 1998. évi XIX. törvény Negyedik részének XVII. fejezete szabályozza a perújítás jogintézményét. A vizsgálat tárgyát képező 2005-ös évben az 1998. évi XIX. tv. Negyedik részének XVI. fejezete alatt írt 392–403. § képezte a szabályozás törvényhelyeit, tartalmilag azonban a jelenlegi szabályozáshoz képest nem volt eltérés. A perújítási eljárásnak a bíróságot érintően két szakaszát határolhatjuk el. Az első szakasz a döntés a megengedhetőség kérdésében, vagyis a perújítási indítvány tárgyában. Ha az alapügyben járásbíróság járt el első fokon, akkor a törvényszék, ha a törvényszék, akkor az ítéletábla dönt tanácsulésen arról, hogy helyt ad-e a perújítási indítványnak vagy elutasítja azt, illetve megengedi-e a perújítást, esetlegesen perújítási nyomozást rendel el.¹³ Ebből következően külön vizsgáltam az ügyeket abban a tekintetben, hogy az ítéletábla fellebbezés folytán másod- vagy első fokon járt-e el.

A kutatási eredmények bemutatása, értelmezése

A tanulmány következő részében minden vizsgálati pontnál leírom az eredményeket, majd az azokból levonható következtetést.

Az összes ügyérkezéshez való viszonyítás¹⁴

2005-ben 657 ügy érkezett az ítéletáblára, ebből 160 volt nem peres ügy, amelyek közül 148 perújítással kapcsolatos. Ezek az ügyek az akkori ítéletáblához tartozó illetékességi megyék tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye és Hajdú-Bihar megye területéről érkeztek. Elsőfokú elbírálásra Hajdú-Bihar megyéből 8, Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 3, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 6, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 3 érkezett, míg másodfokú elbírálásra a Debreceni Ítéletáblához Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 41 fellebbezett perújítás, Hajdú-Bihar megyéből 33, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből

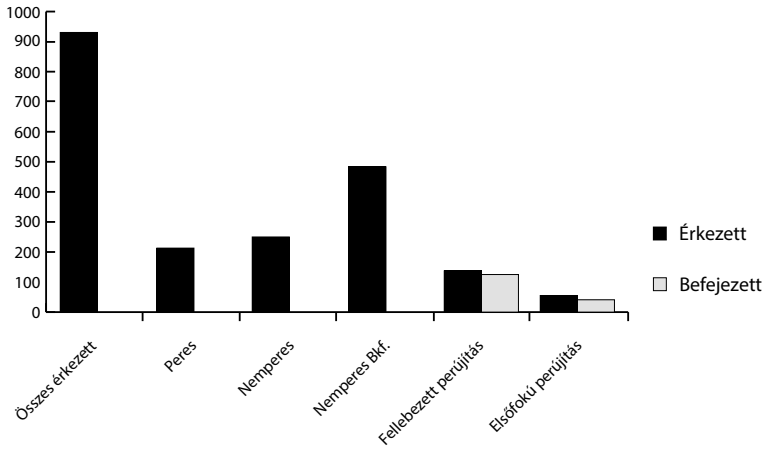
11 25/2013. (X. 4.) AB határozat

12 Finkey (1908) 537.

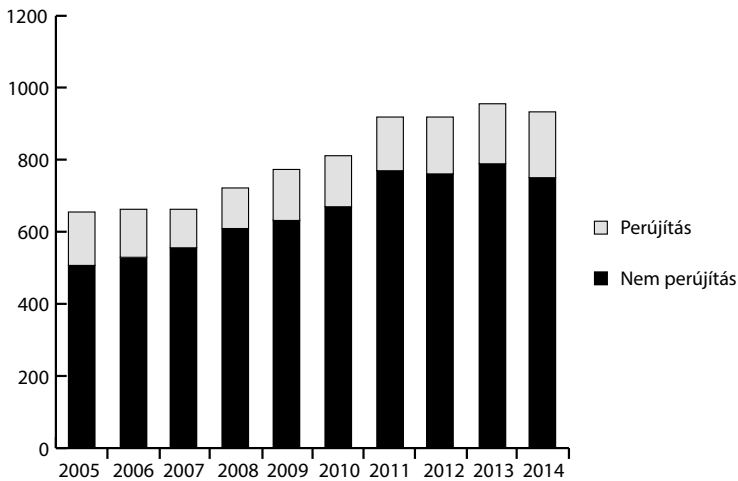
13 Be. 397. § (1) bekezdés (2005-ös állapot). A vizsgált időszakban a *törvényszék* elnevezés helyett a *megyei bíróság* elnevezés szerepel.

14 A Be. 2005-ben hatályos 397. § (1) bekezdése szerint a perújítás megengedhetőségének kérdésében, ha alapügyben a helyi bíróság járt el első fokon, a megyei bíróság, ha a megyei bíróság járt el első fokon, az ítéletábla dönt.

28 és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 25 ügy érkezett. Viszonyításként elmondható, hogy 2014-ban az összes ügyérkezés 929 ügyet tett ki, amelyből a nem peres ügyek száma 722 volt, ebből 177 az érkezett perújítással érintett ügy.

3. ábra: Érkezett és befejezett perújítási ügyek, 2014, Debreceni Ítéltábla

4. ábra: Perújítással érintett ügyek az összes érkezett ügy számához viszonyítva, 2005–2014, Debreceni Ítéltábla

Látható, hogy az érkezett ügyek számának növekedésével arányosan emelkedik a nem peres ügyek száma is. Ugyanakkor a perújítási ügyeket vizsgálva ugyanez az összefüggés nem mondható el: 2011-ben például az igen magas 962 számú nem peres ügyhöz képest kevesebb, 148 perújítással kapcsolatos ügy érkezett, hasonlóan 2005-ös évhez. A 2013-as, 2014-es magasabb számadatot indokolhatta a 2013. július 1-jén hatályba lépett új Btk., a 2012. évi C. tv., amely kapcsán sok esetben hivatkoztak az indítványok arra, hogy az új törvény szerint másként bírálendő el a cselekményük, ezért remélték, hogy a jogszabályváltozás perújítást is eredményezhet.

Lényegét tekintve egy állandó, viszonylag magas számú perújítással találkozhatunk a vizsgált, majdnem tízéves időintervallumban, s ebből levonható, hogy az egy állandó számú terhelti réteg által mindig igénybevert jogorvoslati eszköz.

Az ügy tárgya szerinti vizsgálat¹⁵

A vizsgált fellebbezett perújítási ügyekben bűncselekmények tekintetében leggyakrabban vagyon elleni bűncselekmények miatt nyújtottak be perújítási indítványt (nyilvánvalóan a halmazati büntetés miatt egy adott indítvány érinthetett több bűncselekményt is). A legmagasabb számokat a fellebbezett ügyekben az alábbi bűncselekménytípusoknál találjuk: rablás büntette: 22, lopás büntette: 20, lopás vétsége: 14, csalás esetében: 12, ezt követte a súlyos testi sértés büntette, amely 14 alkalommal volt érintett az indítványokban.

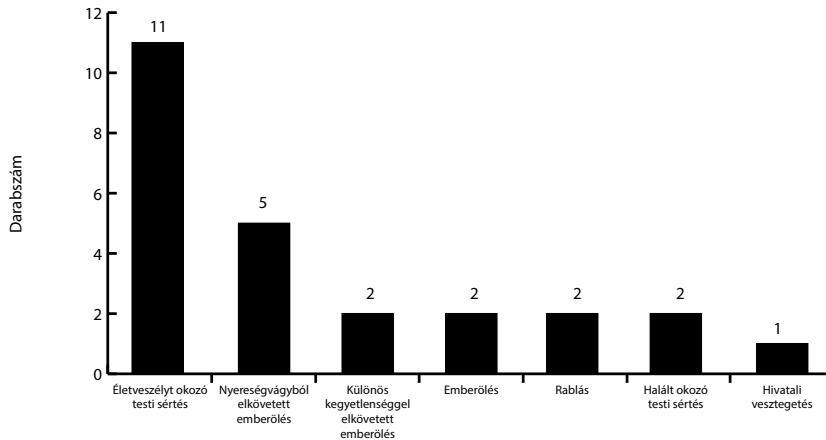
1. táblázat: 2005-ben elbírált fellebbezett perújítási ügyek tárgya szerint

2005-ben elbírált fellebbezett perújítási ügyek tárgya szerint	
Rablás büntette	22
Lopás büntette	20
Lopás vétsége	14
Súlyos testi sértés büntette	14
Csalás	12
Adócsalás büntette	9
Magánokirat-hamisítás vétsége	8
Zsarolás büntette	8
Közokirat-hamisítás büntette	7
Személyi szabadság megsértésének büntette	6
Közokirattal visszaélés vétsége	5
Magánlaksértés büntette	4
Erőszakos közösülés büntette	4

15 Nyilvánvalóan a hatásköri szabályok is befolyásolják, hogy mely ügyek tartoznak helyi, míg mely ügyek felsőbb bíróság elé elsőfokú elbírálásra.

Csőbüntett	4
Könnyű testi sértés vétsége	3
Garázdaság vétsége	3
Embercsempészet büntette	3
Közúti baleset gondatlan okozásának vétsége	3
Csempészet büntette	2
Orgazdaság büntette	2
Önbíráskodás büntette	2
Számvitel rendjének megsértése vétsége	2
Ittas járművezetés büntette	2
Segítségnyújtás elmulasztásának veszélyhelyzetet előidéző által elkövetett büntette	2
Járművezetés tiltott átengedésének vétsége	2
Vesztegetés büntette	2
Közveszélyokozás büntette	2
Közúti veszélyeztetés büntette	1
Magánlaksértés vétsége	1
Adócsalás vétsége	1
Bankkártyával visszaélés vétsége	1
Garázdaság büntette	1
Hamis vád büntette	1
Sikkasztás büntette	1
Sikkasztás vétsége	1
Jármű önkényes elvételének büntette	1
Levéltitok megsértésének vétsége	1
Tartás elmulasztásának vétsége	1
Ittas járművezetés vétsége	1
Kiskorú veszélyeztetésének büntette	1
Rongálás vétsége	1
Természet elleni erőszakos fajtalanság büntette	1
Kényszerítés büntette	1
Bordélyház fenntartásával elkövetett üzletszerű kéjelgés elősegítésének büntette	1

Az első fokon elbírált perújítási ügyek között (5. ábra) az élet és testi épség elleni bűncselekményekben történt a legtöbb perújítás: életveszélyt okozó testi sértés 11 alkalommal, az emberölés tényállásához kapcsolódóan pedig 9 alkalommal kapcsolódott az elítéléshez perújítás.

5. ábra: A 2005-ben folyamatban lévő perújítási ügyek megoszlása, Debreceni Ítéltábla

A tárgyi súly meghatározza, hogy a nagyobb büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmények esetében többek élnek perújítással. Másfelől a vagyon elleni, ezen belül is az erőszakos jellegű bűncselekmények elszaporodtak, beleértve a testi épség elleni bűncselekményeket is. Már az 1990-es években az ismertté vált bűncselekmények több mint 80%-a vagyon elleni volt, ennek 86,8%-a lopás. Az emberölések mellett a másik súlyos erőszakos vagyon elleni bűncselekmény a rablás, amely 1991-re szintén jelentősen emelkedett.¹⁶ Ugyanakkor a 2000-es évekre a társadalmi átalakulás hatása csökkent, a bűnözés szerkezete stabilizálódni látszott. 2006-ban 425 941, 2007-ben 426 914 ismertté vált bűncselekményt tartottak nyilván Magyarországon. 1996–2007 között a vagyon elleni bűncselekmények száma több mint 60%-ra csökkent, azonban a bűnözés szerkezetében még mindig a hagyományos vagyon elleni bűncselekmények dominálnak azzal, hogy az erőszakos jellegű bűncselekmények előfordulása emelkedik, 2007-ben ez a 7,5%-ot érte el. Megjelentek a modern piaci társadalmakra jellemző bűnözési formák, így az új típusú csalások és a közokirat-hamisítások.¹⁷

Magyarországon a 2000-es évet követően a közbíró eljárásban elítélt felnőttek több mint negytedede már volt korábban büntetve, a vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek aránya volt a legmagasabb (53%), ezen belül is a rablásért (72%) és lopásért (59%) felelősségre vontak száma a legjelentősebb.¹⁸

¹⁶ Gönczöl (1993)

¹⁷ Gönczöl (2009) 21–35.

¹⁸ Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon.

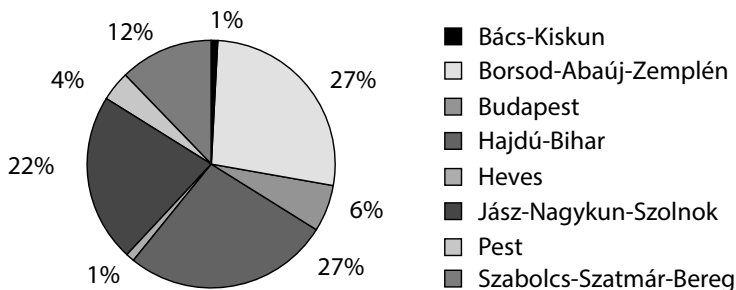
Amint az Balla Lajos tanulmányában szerepelt (amely az életfogytig tartó szabadságvesztések kiszabását vizsgálta az ítéletábla illetékességi ügyeiben), az emberöléssel kapcsolatos ügyekben az a tendencia folytatódott, amely már 1990-tól is folyamatosan látható volt: az ilyen támadások alanya már nemcsak a közvetlen környezetből kerülhet ki, hanem alkalmi ismerős vagy idegen ellen is irányulhat.¹⁹

A terheltek vonatkozó adatok²⁰

Ahogy a bűnözés személyi oldala vizsgálható olyan szempontok alapján, mint életkor, nem, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás, lakóhely, úgy a perújítási indítványt benyújtó terheltek személyi oldala is vizsgálható ugyanezen szempontok alapján. A kutatást a vizsgált, befejezett 147 ügyben teljesen el tudtam végezni három szempont szerint: lakóhely és életkor szerinti megoszlás, valamint nemenkénti bontás.

Lakóhely

A terheltek legnagyobb része Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Hajdú-Bihar megyében és Jász-Nagykun-Szolnok megyében rendelkezett bejelentett lakóhellyel.²¹

6. ábra: A terheltek megoszlása lakóhely (megye) szerint, 2005, Debreceni Ítéletábla

Az 1990–2007-es időszakot vizsgálva a bűnelkövetői arányszám a két északi régióban volt a legmagasabb, így az észak-alföldi, valamint észak-magyarországi régióban, és az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények esetében a 100 ezer lakosra jutó számok itt voltak a legmagasabbak.²²

¹⁹ Balla (2014) 43–68.

²⁰ A kutatás nem lehetett ezen a téren teljes, mivel a rendelkezésre álló ügyiratokban az alapügy teljes iratanyaga csak az elsőfokú bíróságnál áll rendelkezésre. A perújítással kapcsolatos régebbi (tehát nem folyamatban lévő elbírált) ügyekben sok esetben csak az ítéleti hivatkozás található meg. Ezért a személyi körülményekre nézve, amelyek egy teljes szociológiai kép megrajzolását és mélyebb vizsgálatot tettek volna lehetővé, nem kerülhetett sor. Azonban azokban az ügyekben, ahol mindezek mégis rendelkezésre álltak, megpróbáltam kutatást végezni.

²¹ Hajdú-Bihar megyében az ismertté vált bűnelkövetők száma 1997–2002 között a megyei rangsorban a 4. helyet foglalta el, és ezen belül a vagyon elleni bűncselekmények száma volt a legmagasabb, valamint szintén magas volt a vizsgált időszakban a személy elleni bűncselekmények száma. Tóth (2007)

²² Papp (2009) 37–46.

A kedvezőtlen társadalmi-gazdasági adottságok miatt az ország keleti, északkeleti régióira (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) a legjellemzőbb a bűnözés, itt az országos átlagnál is magasabb a felnőtt korú bűnelkövetők gyakorisága. A jogerősen elítélt felnőtt korú bűnelkövetők között a személy elleni bűncselekmények lakossághoz viszonyított mutatója magasabb az Észak-Alföldön, a vagyon ellenieké Észak-Magyarországon. A jogerősen elítéltek között a büntetett előélet is Észak-Magyarországon a legnagyobb.²³

A vagyon elleni bűncselekményekre a piaci szemlélet és a vállalkozói vonal kialakulása mellett továbbra is az ún. szükséglet szerinti bűnözés jellemző, amelyben a létfeltételeikben veszélyeztetett rétegek keresik a szükségletkielégítést, és amely azzal jár, hogy megszorodnak a támadó jellegű, szükségletkielégítő magatartások, ezek erőszakosabb formái, így a rablási alakzat is. A szegénység által leginkább sújtott területeken a legnagyobb a deviancia aránya. Gönczöl Katalin mutatott rá egy tanulmányában, hogy *„a deviancia összefonódása a perifériás társadalmi helyzettel a bűnözés vonatkozásában a leghagyományosabb bűncselekménytípusok – erőszakos és a vagyon elleni bűncselekmények – terjedésének kedvez.”* Ezekben a földrajzi régiókban a bűnözés összefüggést mutat a társadalmi, kulturális helyzettel, a jövedelem, iskolázottság, lakhatás, egyéni életmód kérdéseivel.²⁴

Az országos átlagnál magasabb a vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek aránya Észak-Közép-Magyarországon, valamint az Észak-Alföldön, ezen belül is a lopás emelkedik ki. A személy elleni bűncselekmények az Észak-Alföldön a leggyakoribbak, százezer személyre 107 bűnelkövető jutott, a cselekmények legnagyobb hányadát a súlyos testi sértés tette ki.²⁵ Mindebből az következik, hogy amennyiben az alapügyekben elsősorban ilyen jellegű bűncselekményekben történik jogerős elítélés, hiszen ezek száma a leggyakoribb, akkor ez indokolja a perújítási beadványok gyakoriságát is ezekben az ügyekben.

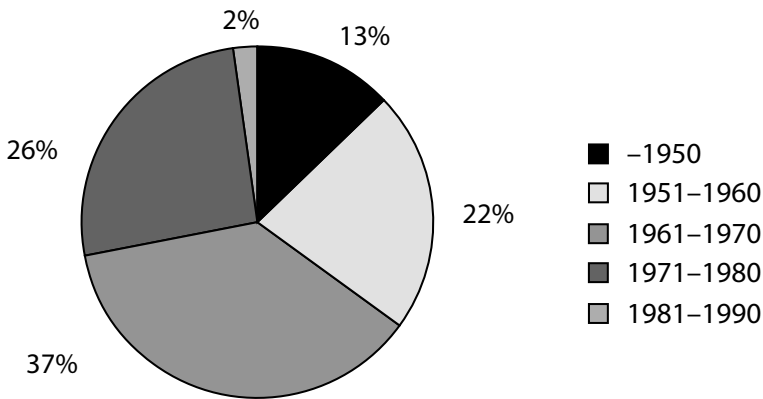
Életkor

A terheltek túlnyomó része 1951–1970 közötti születésű (35–54 év), ezen belül is kiemelkedik az 1961 és 1970 (35–44 év) között születettek száma.

23 Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon.

24 Gönczöl (1993)

25 Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon.

7. ábra: A terheltek életkor szerinti megoszlása, 2005, Debreceni Ítéltábla

A 35–44 éves korosztályú bűnelkövetők száma országos viszonylatban is jelentős, de nem a legmagasabb, illetve 55 év felett már a többi korcsoportéhoz viszonyítva alacsonyabb.²⁶ A kriminalitási gyakoriság az 1989–2008-as intervallumot nézve a 35 évesnél idősebbek körében emelkedett, és a növekedés mértéke az idősebb korcsoportok felé haladva egyre nagyobb arányú. Ennek oka lehet az is Vavró István szerint, hogy bizonyos életkor után kialakultak olyan társadalmi csoportok, amelyek az elmúlt 20 év változásaihoz nehezen tudtak alkalmazkodni.²⁷ Ez esetben ismét az elkövetett bűncselekményekhez igazodik a perújítás benyújtása.

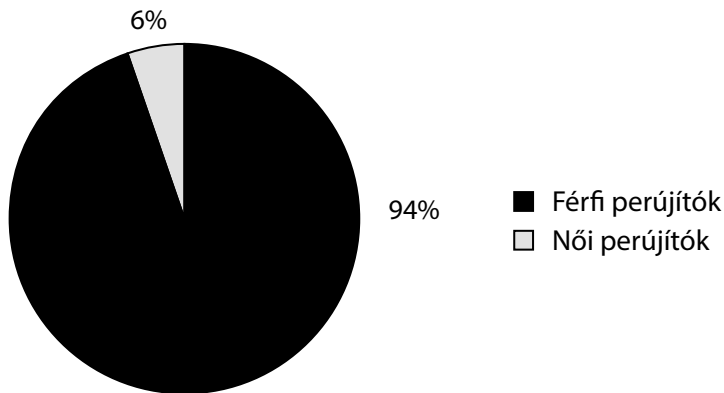
Életkor szempontjából még az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a perújítási indítvánnyal leginkább érintett korosztály esetében egyre nehezebb a büntetés-végrehajtási intézetekben való lét, ott ugyanis életkorukból adódóan is családfenntartóként szerepelnek, így nagyobb a nyomás rajtuk, hogy mielőbb kikerüljenek, s ennek érdekében minden lehetőséget kihasználnak.

Nemek szerinti megoszlás

A 127 fellebbezett perújítási ügyben 7 esetben volt nő a terhelt, míg az elsőfokú perújításnál 2 esetben (mindkettő emberöléses ügy volt), vagyis a perújítók között a női elítéltek aránya 6%.

²⁶ Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon.

²⁷ Vavró (2010) 91–100.

8. ábra: A női perújítók aránya, 2005, Debreceni Ítéletábrla

A bűncselekmények elkövetői jellemzően férfiak. 2007-ben országosan a 47 ezer elítélt közül több mint a nyolctizedük volt férfi, emellett a nők bűnismétlési hajlandósága is alacsonyabb.²⁸ Ebből következik a kevesebb számuk a perújításban, ám amennyiben a női bűnözési statisztikához képest viszonyítunk, talán az is levonható, hogy a női elítéltek túlnyomó része jobban hajlik a „tettek elfogadására”, vállalja a kiszabott büntetést, mintsem esetlegesen alaptalanul folyamodna perújításért. Ez a témakör esetleg egy újabb kutatás alapja lehet, amely már pszichológiai kérdések vizsgálatát is magában foglalhatja.

Perújítási indítványt benyújtók szerinti vizsgálat²⁹

Összesen 105 alkalommal a terhelt önállóan, jogi képviselő nélkül nyújtotta be az indítványát, míg 28 esetben hatalmazott meg védőt a perújítási indítvány előterjesztésére. Annak az oka, hogy a terheltek nagy számban önállóan nyújtanak be perújítást, az lehet, hogy a büntetés-végrehajtási intézet keretei között (túlnyomórészt ugyanis onnan nyújtják be az indítványt) a jogerős ítéletet követően ezt a jogorvoslati eszközt tudják legkönnyebben felhasználni, ekkor nem kell ügyvédi díjat fizetni, nehezebb az ügyvédi elérhetőség is, ha csak nem hozzátartozókon keresztül jut hozzá a képviselethez. A perújítási ok nem szabatos megjelölése nem akadály a elbírálásnak, és perújítást bármikor benyújthatnak, annyi a korlát, hogy a korábbival azonos tartalommal történő ismételt benyújtás esetén az indítvány elutasítására vonatkozó határozat meghozatalát a bíróság mellőzheti.³⁰

28 Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon.

29 A Be. 2005-ben hatályos 395. § (1) bekezdése szerint a terhelt terhére perújítási indítványt nyújthatott be az ügyész és a pótmagánvádló, a (2) bekezdése szerint pedig a javára az ügyész, a terhelt, a védő (kivéve, ha a terhelt megtiltotta), a fiatalkorú törvényes képviselője, kényszergyógykezelés elrendelése ellen a terhelt törvényes képviselője és hozzátartozója, a terhelt halála után egyenes ági rokona, testvére vagy házastársa.

30 Be. 2005-ös állapota szerint 399. § (3) bekezdés.

2. táblázat: Perújítási indítványt benyújtók, 2005, Debreceni Ítéltábla

Benyújtó személy	Elsőfokú	Fellebbezett
Terhelt	16	89
Terhelt, meghatalmazott védője útján	4	24
Meghatalmazott védő	–	12
Magánvádló	–	2

A jogerős büntetésüket töltő terhelték esetében véleményem szerint az is ok lehet, hogy a perújítási indítvány benyújtásával egyidejűleg a büntetés félbeszakítását is indítványozzák, hiszen azt remélik, hogy ezzel a benyújtással az elbírálásig mindenképpen szabadlábra kerülnek. Ugyanakkor a törvényi szabályozás értelmében a bíróság csak perújítás elrendelése esetén szakíthatja félbe a büntetés végrehajtását, és ez is csak lehetőség, elutasítás esetén nem így történik.

Miért kevesebb a védő részvétele a perújításokban? Hiszen éppen a védő az, aki az ítélet „hibáját” jobban meg tudná ítélni. Az Alkotmánybíróság a 1320/B/1993. számú határozatában fejtette ki, hogy a védelem alkotmányosan garantált funkciójából nem következik, hogy a védőnek alkotmányosan biztosított joga lenne a rendkívüli jogorvoslat kezdeményezésére a büntetőeljárás alá vont személy kifejezett akarata ellenére. Arra, hogy miért állítja fel a törvény azt a kitétel, hogy a terhelt tiltása korlátozhatja a védői jogkört, a választ szintén egy AB-határozatban találhatjuk meg, amely szerint a jogerő tiszteletben tartása a terhelt azon Alaptörvényből fakadó joga, hogy az általa elkövetett cselekmény vonatkozásában meghozott ítéletet véglegesnek és ezért megváltoztathatatatlannak tekinthesse, alapvető követelmény mind a büntetőeljárással, mind pedig az azt szabályozó jogforrásokkal szemben.³¹

Annak, hogy a védő által önállóan, saját jogon benyújtott perújítási indítványoknak kevesebb a száma, az előbbieken túlmenően oka lehet az is, amire Fenyvesi Csaba rámutatott empirikus kutatása során: az általa megkérdezett 34 ügyvédből 11-en még soha nem kezdeményeztek perújítást, 21-en igen, de csak ritkán, s mindannyian egyetértettek abban, hogy kevés eredménnyel jártak.³²

A terhelt javára vagy terhére

Valamennyi perújítási indítvány a terhelt javára történt két kivétellel: a terhelt terhére csak a pótmagánvádló részéről érkezett két esetben indítvány (azonban ezeket is elutasították). A perújítási eljárásban érvényesül a „*favor defensionis*”, azaz a védelem kedvezményének elve, mivel többen és kedvezőbb feltételekkel nyújthatnak be perújítási indítványt a terhelt javára, mint a terhére. Ebből is következik a nagyobb számadat, valamint abból is, hogy a perújítási indítványt benyújtók túlnyomó többsége maga a terhelt.

³¹ 3103/2013. (V. 17.) AB határozat

³² Fenyvesi (2002) 359.

Figyelemre méltó, hogy az ügyész részéről 2005-ben a vizsgált ügyekben a terhelt javára egyáltalán nem történt indítványbenyújtás. Ennek oka az lehet, hogy vagy nem szerzett információt ilyen körülményekről, vagy pedig, mint közvádoló, bűntüldözési szerv, nem is volt „érdekel” ebben, bár a terhelt terhére sem nyújtott be indítványt. A Legfőbb Ügyészség Büntetőbírószági Ügyek Főosztályának *A perújítási eljárással kapcsolatos ügyészi tevékenység vizsgálata* című anyagából, amely a 2008–2009-es évet vizsgálta, látható, hogy az ügyész szerepe elsősorban a perújítási ok, valamint az 1. pont esetében jött elő, és az általuk vizsgált időszakban több alkalommal volt az ügyész a perújítási indítvány benyújtója.³³

Perújítási ok

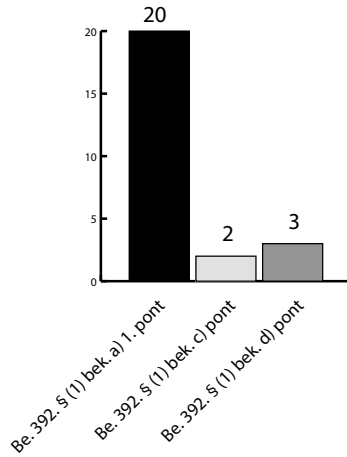
A vizsgált ügyek idején hatályos szabályozásból következően a következőképpen lehet csoportosítani a perújítási okokat:³⁴

- új tény vagy bizonyíték,
- ítélt dolog (*res iudicata*),
- hamis, hamisított bizonyíték,
- a hatóság köteleességszegése,
- távollét.

A perújítás okai a jelenleg hatályos Be. 408. §-ában egyetlen perújítási okkal bővültek (a többi változatlanul fennmaradt), mégpedig azzal, amikor a köztársasági elnök a terhelttel szemben indult büntetőeljárás kegyelemből történő megszüntetéséről határozott [Be. 408. § (1) bekezdés f) pont]. Figyelemmel arra, hogy egy perújítási indítvány érinthet több perújítási okot is, az új tény és új bizonyíték 140 esetben fordult elő, az alapügyben eljáró hatóság köteleességszegése 17 esetben, hamis, hamisított bizonyíték felhasználására való hivatkozás 9 esetben, 2 esetben pedig a távollét volt a perújítási ok. Elsőfokú perújításoknál a perújítási okok megoszlását a 9. ábra szemlélteti.

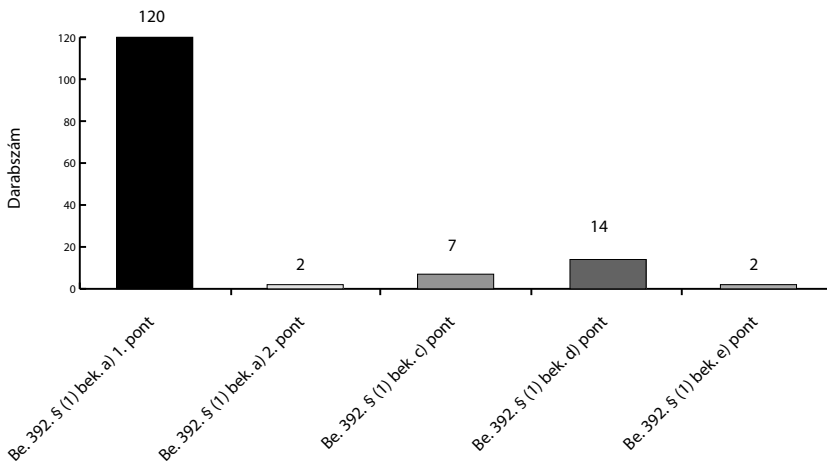
³³ Legfőbb Ügyészség.

³⁴ Be. 392. § (1) A bíróság jogerős ítéletével elbírált cselekmény (alapügy) esetén perújításnak van helye, ha a) az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy 1. a terheltet fel kell menteni, lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni, illetve a büntetőeljárást meg kell szüntetni, 2. a terhelt bűnösségét meg kell állapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedés helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni; b) a terhelttel szemben ugyanazon cselekmény miatt több jogerős ítéletet hoztak, vagy a terheltet nem a valódi nevén ítélték el; c) az alapügyben hamis vagy hamisított bizonyítékot használtak fel; d) az alapügyben a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság tagja a köteleességét a büntetőtörvénybe ütköző módon megszegte; e) az alapügyben az ítéletet a XXIV. Fejezet alapján a terhelt távollétében tartott tárgyaláson hozták.

9. ábra: Perújítási okok első fokon benyújtott ügyekben, 2005, Debreceni Ítéltábla

A 10. ábra mutatja a perújítási okok megoszlását a fellebbezett perújításoknál.

10. ábra: Perújítási okok fellebbezett ügyekben, 2005, Debreceni Ítéltábla

A perújítási indítványok legtöbbszörében – még a jogerős ítéletet követően is – a terhelt arra hivatkozott, hogy egyáltalában nem követte el a bűncselekményt, vagy valamely bűncselekmény elkövetését beismeri (általában az enyhébb súlyú bűncselekményt), és enyhítés végett terjesztett elő indítványt.

Itt térnek ki a perújítási indítványok lényegére. Például: „semmi köze a bűncselekményhez”, „megalapozatlan az ítélet”, „folyamatos romlás történt az egészségi állapotában”, „szembesítések maradtak el”, „belső arányosságot sérelmez”, „más a minősítés”, „a tanúk nem mondtak igazat”, „nem érték tetten a helyszínen”, „az eljáró hatóság elfogult volt”, „nem volt ügyvédje”, „a nyomozó hatóság tagjai megfenyegették”, „a sértett nem szavahihető”, „nem volt poligráfós vizsgálat”, „beismerését kényszer hatására tette”, „bizonyítási indítványok kerültek elutasításra”, „helytelen jegyzőkönyvezés”, „nyomozás során bántalmazták”, „nem vették figyelembe a védekezését”, „a sértett támadta meg”.

Az új tény vagy új bizonyíték kapcsán gyakran került sor személyi vagy tárgyi bizonyítékok megjelölésére. Legtöbbször tanúk kihallgatását indítványozták, személyi bizonyítékot jelöltek meg. Az esetek legnagyobb részében a terheltek gyakorlatilag a bíróság bizonyítékértékelő tevékenységét támadták, például, hogy miért azt a tanúvallomást vette figyelembe, miért nem más stb. Ennek azonban határt szab, hogy a bírói gyakorlat szerint amint a fellebbezés sem irányul a mérlegelő tevékenység támadására, úgy a perújítás sem irányulhat az alapügyben eljáró bíróságnak a bizonyítékokat értékelő tevékenysége ellen.³⁵

Az olyan tanúkra való hivatkozás, akiket meghallgattak az alapügyben, szintén gyakori volt, ez azonban szintén nem lehetett sikeres a bírói mérlegelés támadása miatt, mint ahogy az elutasított bizonyítási indítványban szereplő bizonyítéokra való hivatkozás sem, hiszen az is ismert volt az alapügy bírósága előtt.

Több esetben okiratot vagy újabb szakértői véleményt csatoltak. Ez utóbbi első sorban a védő képviseletével eljáró terhelteknél volt látható, ekkor is főként elmeállapottal, egészségi állapottal kapcsolatosan. Gyakorlatilag igazából sikeres a perújítás akkor lehet, ha a cselekmény elkövetésének időpontjára nézve becsatolt olyan elmeorvos szakértői véleményre tudnak hivatkozni, amelyből az elmeműködés tekintetében hoznak fel kóros momentumokat.³⁶ Volt olyan eset, ahol a csatolt orvosszakértői véleményre (a sérülés mikéntje) nézve azt állapította meg a bíróság, hogy ugyan új bizonyíték, azonban a halmazatban lévő több nagy súlyú bűncselekmény mellett a lényeges enyhítés fel sem merülhet. A perújítás lehetőségét az is szűkíti, hogy perújításnak új bizonyíték esetén is csak akkor van helye, ha valószínűsíthető a felmentés vagy a lényegesen enyhébb büntetés kiszabása.

A terheltek gyakran hivatkoztak arra, hogy a nyomozó hatóság tagja „kényszerítette” őket vallomástételre, azonban valójában nem is úgy történtek az események, ahogy ennek hatására azt előadta, vagy a bíróság, ügyészség volt elfogult vele szemben. Gyakori hivatkozás volt az is, hogy a hatóság „ráhatása” végett például a sértett vagy más hamisan tanúskodott. Ezen hivatkozások azonban azért sem sikeresek, mert a Be. 392. § (2) bekezdése szerint a c) és d) pontra való hivatkozásnak [ez a jelenleg hatályos Be. 408. § (1) bekezdés c) és d) pontja] korlátot állított fel a törvény, mégpedig azt, hogy ezen okok esetében perújításnak csak akkor van helye, ha a perújítási okként megjelölt

³⁵ BH2001. 163.

³⁶ BH2004. 354.

bűncselekmény elkövetését jogerős ítélet állapította meg, és e bűncselekmény a bíróság határozatát befolyásolta. Az ilyen okokra való hivatkozásnál az elutasítás lényege az volt, hogy egyetlen esetben sem született jogerős határozat, még ha esetleg nyomozás is indult a hatóság tagjával szemben, az is megszüntetésre került.

Amennyiben az elítélt ügyében a jogerős határozatot a Be. XXIV. fejezetében szabályozott eljárás keretében hozták (távollét), a perújítást kötelező elrendelni. Az elfogultság bejelentésére az alapügyben lehetősége van a terheltnek, így amennyiben ezt nem tette, utólagosan nyilvánvalóan nem lehet sikeres az erre való hivatkozás, mint ahogy az eljárási szabálysértésekre, jegyzőkönyvvezetésre, jogszabályváltozásra való hivatkozás sem. A törvény tehát éppen a jobbiztonság érdekében egyrészt szűk körűen szabályozza a perújítási okokat, másrészt azok érvényesülését a kialakított bírói gyakorlattal is korlátozottná teszi.

Felülvizsgálat vagy perújítás

A perújítási indítványok gyakoriságát indokolhatja az is, hogy a terhelték nyilvánvalóan tudják, hogy már csak rendkívüli jogorvoslatnak van helye, és megpróbálják igénybe venni azokat. A vizsgálatom kiterjedt arra is, hogy az esetekben a felülvizsgálatot mennyiben vették igénybe.³⁷ Elsőfokú perújítási ügyekben négy alkalommal találtam adatot, mind a négy esetben az ítéletet hatályában fenntartotta a Legfelsőbb Bíróság (Kúria). Fellebbezett perújítási ügyekben 17 esetben találtam adatot arra, hogy felülvizsgálati indítványt nyújtottak be, ebből két esetben a felülvizsgálat során a büntetés enyhítésére is sor került. Látható, hogy igyekeznek igénybe venni a felülvizsgálatot is a terhelték, azonban a kevesebb szám oka az, hogy a felülvizsgálat feltételei szigorúbbak, csak egyetlen alkalommal lehet benyújtani és csak jogkérdésre vonatkozhat. Perújításnál azonban ilyen korlát nincs, így az akár számtalan esetben benyújtható.³⁸

A perújítási indítvány benyújtásának gyakorisága

A vizsgálat kiterjedt arra is, hogy első vagy ismételt perújításról van-e szó. A 127 fellebbezett perújítási ügyből 101 esetben első perújításról és 26 esetben ismételt perújításról beszélhetünk. Elsőfokú ügyekben 18 esetben első, két esetben ismételt beadás történt. (Összesen 28 volt az ismételt.) A terhelték 22%-a még akkor is megpróbálja a beadást, ha először elutasítják a beadványát, főként, ha egyéb lehetőséget már kimerített.

37 A vizsgálat annyiban nem teljes ebből a szempontból, hogy csak akkor tudtam erre nézve adatot gyűjteni, amennyiben a végzés vagy az ügyészi indítvány utalt rá, s ezen esetekben bizonyosan megelőzte felülvizsgálati kérelem benyújtása a perújítást. Itt szükséges megjegyezni azt is, hogy lehetséges, hogy maga a felülvizsgálattal kapcsolatos végzés mutatott rá arra, hogy esetlegesen a felhozott érvek perújításban vizsgálendóak, így ezt követően szinte automatikusan benyújtották az indítványt.

38 Fontosnak tartom kiemelni, hogy mivel a perújítás megengedhetőségében döntő határozat nem ügydöntő, ezért az ellen felülvizsgálatnak helye nincs, azonban az elrendelt perújítási eljárásban az alapügyben hozott határozatot részben vagy egészben hatályon kívül helyező ügydöntő határozat ellen már van. (BH2006. 352.)

Perújítási nyomozás

Itt kell szót ejteni arról a kérdésről, hogy volt-e a vizsgált ügyekben perújítási nyomozás. Fellebbezett ügyekben nyolc esetben (ebből egy esetben a perújítási nyomozás adatai alapján más elkövetővel szemben vádat emelt az ügyészség rablás bűncselekmény elkövetése miatt),³⁹ elsőfokú perújítási ügyben egy esetben történt perújítási nyomozás.

A perújítási eljárás során hozott döntés

Fellebbezett perújítási ügyek tekintetében megállapítható, hogy a 127 ügyből kilenc esetben történt perújítás elrendelése másodfokon, mégpedig akként, hogy első fokon a perújítási indítványt elutasították, a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla viszont hatályon kívül helyezte a végzést, a perújítást elrendelte, és megismételt eljárás lefolytatására megküldte az iratokat az első fokon eljáró bíróságnak. 2005-ben a Debreceni Ítéltáblán a befejezett 20 perújítási ügyben 19 esetben elutasították a perújítási indítványt, egy esetben történt meg a perújítás elrendelése.

A 147 vizsgált ügyből tíz esetben született perújítást megengedő döntés, ez az összes vizsgált ügyet tekintve azt jelenti, hogy mintegy 7%-ban. Mivel ez önmagában még nem jelenti az alapügyben hozott határozat hatályon kívül helyezését, szükségesnek mutatkozott ezen ügyek nyomon követése abban a tekintetben, hogy mi lett a perújítási eljárások eredménye. A tíz további vizsgálatra bekért ügyből hat érkezett be, amelyből négy esetben elutasították a perújítási indítványt a perújítási tárgyalást követően, míg két esetben az alapügyben hozott ítélethez képest lényegesen enyhébb büntetés kiszabására került sor.

A kutatási eredmények összegzése

Rendkívül kis számban történt perújítás elrendelése. Ebből levonható az a következtetés, hogy érvényesül Ulpianus mondása: „*Res iudicata pro veritate accipitur*”,⁴⁰ vagyis a jogerős ítéletet igazsággként kell elfogadni. Az a tény azonban, hogy még ha elenyésző mértékben is, de sor került perújítás elrendelésére, mutatja, hogy a perújítás mint rendkívüli jogorvoslati eszköz szükséges intézmény. Ha csak egyetlen esetben felmentő vagy enyhébb ítélet születik (vagy a terhére bűnösség megállapítása), a rendkívüli jogorvoslat elérte a célját, általa sikerült kiküszöbölni a ténybeli tévedést.

³⁹ Debreceni Ítéltábla Bkf.II.99/2005.

⁴⁰ Ulpianus.

A kutatás arra is választ keresett, hogy ezen intézmény mennyire hatásos. Az előzőekben leírtaknak megfelelően megadható erre a válasz: éppen azért nem lehet a szó szoros értelmében hatékony, mert ha túlságosan hatékony lenne, az az igazságszolgáltatás súlyos hibáját jelentené, ezért jobb, ha a *szükséges* jelzőt használjuk. A terheltek sok esetben, nagy számban veszik igénybe mint „utolsó” lehetőséget. A kevés sikeres perújítás bebizonyította, hogy a jogerő nem jelenthet azonosságot a bírői tévedhetetlenséggel, nem tekinthető a szimbólumának, a jogerő egy eljárás befejezésének szakaszát jelenti. Ugyanakkor a jogbiztonság és az anyagi igazság egyensúlyban tartása alapvetően biztosítandó. A jogbiztonság érvényesülése csak úgy lehetséges, ha a törvény szigorúan szabályozott keretek között ad lehetőséget a jogerő áttörésére.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- Balla Lajos (2014): Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetékiszabási gyakorlata. In: *Magyar Rendészet*, 14. évf. 6. sz. 43–68.
- Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc (1898): *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó.
- Elek Balázs (2012): *A jogerő a büntetőeljárársban*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Fenyvesi Csaba (2002): *A védőügyvéd. A védő büntetőeljárársi szerepéről és jogállásáról*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Finkey Ferenc (1908): *A magyar büntetőeljárárs tankönyve*. Budapest, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat.
- Fónai Mihály – Csikós Beáta (2002): A társadalomtudományi kutatások lépései, avagy hogyan tervezem meg szakdolgozatomat. In Fónai Mihály – Kerülő Judit – Takács Péter (szerk.): *Bevezetés az alkalmazott kutatásmódszertanba*. Nyiregyháza, Möbius Kiadó.
- Gaál Enikő (1982): *A perújítás alapjai a magyar büntetőeljárársban*. Szakdolgozat. Szeged, József Attila Tudományegyetem.
- Göncöl Katalin (2009): A bűnözés társadalmi reprodukciója, deviancia-kontroll, bűnözéskontroll. In Borbíró Andrea – Kerezi Klára (szerk.): *Kriminálpolitika és társadalmi megelőzés kézikönyve*. Budapest, Fresh Art Design Kft.
- Papp Gábor (2009): Bűnözés, alkohol-és kábítószer-fogyasztás, öngyilkosság Magyarországon a rendszerváltás után. In Borbíró Andrea – Kerezi Klára (szerk.): *Kriminálpolitika és társadalmi megelőzés kézikönyve*. Budapest, Fresh Art Design Kft.
- Turkovich István (2013): A jogorvoslathoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatának tükrében. In: *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2013/2. sz. 35–42.
- Werbóczy István (1894): *Hármaskönyv*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Előbeszéd 14. cím, 32–34.

Internetes források

- Göncöl Katalin (1993): *A bűnözés társadalmi összefüggései*. Forrás: www.jszek.hu/szociologia/szszde/goncol-bunozes (2015. 06. 01.)
- Legfőbb Ügyészség, Büntetőbírósági Ügyek Főosztálya: *A perújítási eljárársal kapcsolatos ügyészi tevékenység vizsgálata*. Forrás: <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok7070.pdf> (2015. 06. 01.)

- Király Tibor – Erdei Árpád (2013): *Megjegyzések a bíróság hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzéséről szóló összefoglaló véleményhez*. Forrás: www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/profeszsori_velemenypdf (2015. 06. 01.)
- Ismertté vált bűncselekmények és elkövetők Magyarországon. Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/ismertbun.pdf (2015. 06. 01.)
- Tóth Antal: *A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében*. Forrás: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/6472/Toth_Antal_tezis.pdf? (2015. 06. 01.)
- Vavró István (2010): *A korspecifikus kriminalitás gyakoriságának változása 1989–2008 között*. Forrás: www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/487 (2015. 06. 01.)
- Ulpianus. Forrás: <https://hu.wikiquote.org/wiki/Ulpianus> (2016. 09. 26.)

Felhasznált jogesetek

- A Debreceni Ítéltábla 147 perújítási ügye (2005)
BH2001. 163.
BH2004. 354
BH2006. 352.
BH2006. 386.
Debreceni Ítéltábla Bkf.II.99/2005.

Jogforrások

- 9/1992. (I. 30.) AB határozat
25/2013. (X. 4.) AB határozat
Alaptörvény
A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv.

ABSTRACT

Retrial in criminal proceedings. The results of empirical research

FEJESNÉ VARGA Zita

Retrial is an extraordinary legal remedy which allows for the review of a final decision when pursuing the truth, and – under strict legal conditions – may precede the requirements of legal certainty appearing as legal force. After a final court decision retrial is a frequently used method in criminal proceedings, so in my research my objective is to examine retrial cases. This required the complete review of all cases (147) related to retrials and completed in 2005 at the Court of Appeal of Debrecen, from various aspects. According to the summary, a final decision is rarely changed in a retrial process, however, the fact is, that even if in a single case error is eliminated, it is an indication that retrial is a necessary legal institution.

Keywords: *legally binding, extraordinary remedy, retrial, criminal proceedings, objective severity, reason for retrial, false or falsified evidence, retrial investigation, revision*

A migrációs hullám kezelésének interkulturális megközelítése.

A rendőrség kulturális ismeretbővítésének szükségessége

PESTI Tünde¹

A felgyorsult migrációs folyamat által elkerülhetetlenné vált a magyar rendőrség számára az arab, főként a szír kultúrával való találkozás. A magyar rendőrséget mielőbb fel kell készíteni egy jövőbeli, az EU-kvótarendszer által megerősödött arab kisebbségre. A cikk célja a magyar és szír kultúra összehasonlítása egy lehetséges jövőbeli együttműködés és a biztonságos jövő érdekében.

Kulcsszavak: magyar rendőrség, interkulturális ismeretek, magyar kultúra, arab kultúra, szír kultúra, kultúrakutatás

A napjainkban felgyorsult migrációs folyamat jelentős kihívás elé állította a magyar rendőrséget is. Európában, az unión belül egy olyan jövőkép kialakulását vizionálják, ahol a nem európai, köztük az arab kisebbség megerősödik. Ez jelentős hatással bírhat az egész társadalmunkra, benne a jelenlegi kulturális viszonyokra is. Ezen változásokra, azok hatásainak kezelésére a magyar rendőrségnek is időben fel kell készülnie. A rendőrség feladatát az 1994. évi XXXIV. törvény szabályozza.² „Alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.”³ Feladatának ellátása során kiemelten figyelnie kell a megkülönböztetés tilalmára. A rendőrség feladata alapvetően más, mint például egy gazdasági szervezeté, feladatainak elvégzését nem anyagi haszon elérése céljából teszi, hanem az állampolgárok számára biztonságos jövő megteremtése érdekében. E cél eléréséhez minden rendészeti szolgálati területen (közbiztonsági, karhatalmi, bűnügyi), függetlenül azok eltérő funkcióitól (örökös jelenlét, veszélyelhárítás, információszerzés, értékelés),⁴ szükséges a hatékony kommunikáció, az együttműködés megerősítése és a bizalom növelése. Mindezt úgy érhetjük el, ha alaposabban ismerjük a bevándorlók viselkedés-, magatartáskultúráját – jelen esetben az „arab” viselkedéskultúrát –,

1 PESTI Tünde pályázati referens, NKE Rendészettudományi Kar, Dékáni Hivatal
Tünde PESTI responsible for projects, NUPS Faculty of Law Enforcement, Dean's Office
orcid.org/0000-0003-1211-7890, pesti.tunde@uni-nke.hu

2 1994. évi XXXIV. törvény.

3 *A Rendőrségről.*

4 Finszter (2014) 250.

mert így elkerülhetőek olyan kritikus hibák, amelyek a bizalom elvesztéséhez vezetnek. Az arab kultúra sokszínű és összetett, de olyan általános és konkrét megállapításokat tehetünk, amelyek támpontul szolgálhatnak a mindennapokban, attól függetlenül, hogy jelentős különbségek vannak mind az országokat, mind az egyéneket vizsgálva. Cikkemben az arab viselkedéskultúrát igyekszem röviden bemutatni, és megpróbálom a magyar viselkedéskultúrával összehasonlítani, kiemelt figyelemmel a szír kultúra jellemzőire, kisebb részben foglalkozva az általunk ismert magyar viselkedéskultúrával. A cikknek nem célja a teljes körű összehasonlítás, figyelemfelhívásként szolgál a rendvédelmi szakembereknek, hogy használják a már feltárt eredményeket a mindennapokban.

A sokféleség tiszteletben tartását az Európai Unió Alapjogi Charta 22. cikke tartalmazza. Ugyanúgy az Alapjogi Chartában megtalálhatjuk a megkülönböztetés tilalmát – 21. cikk – is.⁵

Hazánkban az Alaptörvény rendelkezik a megkülönböztetés tilalmáról:

„(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”⁶

A törvényt kiegészíti a Rendőri Hivatás Etikai Kódexe, amelynek 4. pontja szól a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról:

„A rendőr elismeri és védi az emberi méltóságot, tiszteletben tartja az emberi és a személyiségi jogokat. Elfogulatlanul jár el nemre, korra, állampolgárságra, etnikai hovatartozásra, vallási és politikai meggyőződésre, társadalmi és vagyoni helyzetre tekintet nélkül”.⁷

A fentiek betartásához, a végrehajtó állomány alapos felkészítése is szükséges,⁸ hiszen az etnocentrikus gondolkodás, az interkulturális ismeretek hiánya veszélyezteti a hatékony végrehajtást, rontja a rendőrség külső megítélését, s esetleges félreértésekre adhat okot.

A köznapi nyelvhasználatban az *arab*, *iszlám*, *muszlim*, *muzulmán* szavak sokszor keverednek. A *muzulmán* szót előszeretettel használják a médiában, pedig jelentése 'két muszlim férfi'.⁹ Arab ország minden olyan ország, ahol az arab a hivatalos nyelv (Törökország és Irán nem). „Az *iszlám* szó az »sz-l-m«¹⁰ töből ered, ugyanabból, amelyből a béke (*szelám*). Vallási jelentése: az Egy Igaz Isten akaratának való önalávetés, megadás. Az az ember, aki aláveti magát Isten akaratának: *muszlim*.”¹⁰ Tehát nem minden arab muszlim, és nem minden muszlim arab.

Magyarország vallási megoszlása a 2011-es népszámlálás alapján – 9 937 628 főt figyelembe véve – többségében katolikus (39 százalék), illetve református (11,6 szá-

5 Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

6 Magyarország Alaptörvénye.

7 A Rendőri Hivatás Etikai Kódexe.

8 Kovács (2009)

9 *Mi a különbség a muszlim és a muzulmán között? Melyik a helyes?*

10 *Mi az iszlám?*

zalék), a többi vallás kisebb arányban szintén megtalálható, így az iszlám is (0,1 százalék).¹¹ Magyarországon az arab nemzetiség nem elismert. Számuk ismeretlen, van leírás, ahol 2200 főt,¹² van, ahol 6000 főt¹³ találhatunk. A leírások abban egyeznek, hogy mindegyik szerint többségben Szíriából, Egyiptomból jöttek hazánkba. Az arab országok – akár a világ többi országa – nem homogén összetételűek, de többségben muszlimok. Szíriát tekintve a lakosság 89 százaléka muszlim. A muszlim vallás a nálunk megszokott katolikus vagy református vallással ellentétben sokkal inkább nyilvánul meg kifelé, szertartások, életvitel útján, a férfi-női szerepek megosztásában, a válásos viselkedéssel kapcsolatban. A muszlimok a Korán (az iszlám szent irata) szerint élnek, így lényegében a vallásuk alapján tudjuk a főbb, látható kulturális különbségeket meghatározni, mint például: öltözködés, étkezés, férfi-női kapcsolatok. Interkulturális szempontból – Hofstede dimenzióit figyelembe véve – „az iszlám szunnita változata erősebb maszkulin jellegű, mint a siíta”,¹⁴ mint ahogy a keresztényeknél a katolikus hagyományokkal rendelkező országokban a maszkulin, míg a protestáns országokban inkább a feminin értékek dominálnak.¹⁵

Kultúrájuk megismeréséhez és a kommunikációs hibák elkerüléséhez, valamint – nem utolsósorban – az unió Alapjogi Chartájának 10. cikkében előírt „*A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság*”¹⁶ betartásához támpontot nyújthat az iszlám vallás ismerete.

A vallási tilalmak ismerete megkönnyítheti a rendőri intézkedés céljának elérését, segítheti a félreértések, a kritikus hibák elkerülését. Mi az, ami a vallásuk alapján tiltott?

- „Vallás gyakorlásában akadályozás (imában, böjtölésben, tisztálkodásban stb.).
- Idegen nők érintése.
- Szemérem felfedése nem megfelelő személyek előtt.
- Korán megbecstelenítése.
- Mohamed próféta kigúnyolása.
- Nem megfelelő étel fogyasztására kényszerítés.
- Cipővel bemenni imahelyre vagy muszlim ember lakásába.
- Kutya bevitele imahelyre vagy muszlim ember lakásába.
- Halott indokolatlan felboncolása, nem érintett területek vizsgálata, halott elhamvasztása.”¹⁷

A fentiek alapján rendőri intézkedések során lehetőleg kerüljük a nőekkel való testi kontaktust, a ruházat átvizsgálását nyílt helyszínen (kiváltképp nők esetében), intézkedést kutyával (tisztátalan a kultúrájukban), amennyiben nem szükséges, várjuk meg, amíg befejezik az imát (kb. 5–10 perc), az intézkedéseket inkább férfi munkatársak végézzék. A női rendőröknek viszont kiemelt szerepet kell kapniuk a muszlim nőkkel való

11 2011. évi népszámlálás.

12 Arab Budapest.

13 Magyarország nemzetiségei, arabok.

14 Hofstede–Hofstede (2005) 200.

15 Uo.

16 Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

17 Kozáry–Valcsicsák (2014) 89.

érintkezésben és kommunikációban. Ehhez támpontot jelenthetnek az adott kultúra kommunikációs szokásainak és testbeszédének ismerete:

- férfiként kerüljük a nőekkel való kommunikációt, kivéve, ha ez hivatalos jellegű, vagy ha bemutatottak minket, de ne tegyünk fel feleségre, más női családtagra vonatkozó kérdést arab férfiakkal sem;
- ne nyújtsunk arab nőknek kezet, kivéve, ha ők kezdeményezik;
- a személyes tér kisebb náluk, az ellépést, elhajolást akár támadónak vélhetik;
- a férfiak között gyakoribb a testi érintés, gyakran kézen fogva sétálnak, beszélgetnek;
- ügyeljünk arra, hogy ne legyen túl határozott a kézfogásunk (üzleti megbeszélésnél először minden jelen lévő férfival kezet ráznak), üzletkötés során először a bizalom és tisztelet kiépítésére fordítanak időt, utána térnek rá az üzletre;
- közeli barátok vagy kollegák megölelik egymást, és két puszit adnak az arcra (zarándoklat alatt a vállra);
- a jobb kéz szívre tétele és enyhe meghajlás a tisztelet jele;
- jobb kéz vagy mutatóujj orra, jobb alsó szemhéjra, fejtetőre, bajuszra vagy szakállra helyezésének jelentése: 'értem, az én felelősségem, én kötelességem';
- a jobb kezünket lefelé néző tenyérrel előre nyújtva ujjaink befelé húzása, s ennek ismétlése: 'gyere ide';
- áll a jobb kéz öklén: 'gondolkodom';
- fontos a hosszú és közvetlen szemkontaktus a beszélgetés során, a bámulás nem udvariatlan (amennyiben férfiről van szó);
- ujjainkat összezárjuk, derékmagasságában lassan fel-le mozgatjuk (ujjak felfelé néznek): 'várj egy kicsit!', légy óvatos!' (ezt arab országokban a közlekedés során is megfigyelhetjük);
- jobb kéz a mellkason, fej kicsit biccent, szem becsukva: 'köszönöm' (Allah nevében);
- fej gyors felfelé biccentése, miközben csettint a nyelvvvel: 'nem', 'amit mondtál, téves, hamis', 'nem szívesen';
- a mutató- és a hüvelykujj összeérintése ('OK'), ami nyugaton megszokott, az arab kultúrában az átkozódás/szemmel verés jele;
- a jobb ököllel beleütni a nyitott bal tenyérbe szintén negatív jelentéssel bír;
- a félig zárt ököl a gyomor előtt, lassan forgatva arra utal, hogy a vele szemben lévő hazudik.¹⁸

Biztosan lehetne még sorolni az eltérő és jellegzetes kommunikációs jeleket, viszont figyelembe kell azt is venni, hogy ezek akár országonként is változhatnak, és sokkal nagyobb jelentőségűek számunkra, ha arab országban vagyunk, mintha itthon zajlik az intézkedés. A kommunikáció során ne arra törekedjünk, hogy átvegyük ezeket a szokásokat, a cél, hogy felismerjük, tudjuk, az adott jel más jelentéssel bírhat, mint a saját kultúránkban, igyekezzük elkerülni a félreértéseket, hagyatkozzunk a verbális kommunikációra.

18 Arab cultural awareness: 58 factsheets, Office of the Deputy Chief of Staff for Intelligence US Army Training and Doctrine Command Ft.

Hasznos lehet még, ha tudjuk:

- Az iszlám naptár 12 hónapból áll, amelyek 29, illetve 30 naposak, a hónap a Holdhoz igazodik („A gregorián naptár i. sz. 20 874 ötödik hónapjának első napja lesz megközelítőleg egyenlő az iszlám naptár szerinti 20 874 ötödik hónapjának első napjával.”¹⁹) Pihenőnapjuk a péntek.
- Az italfelajánlást (kávé, tea) mindig fogadjuk el, mert a megbecsülés vagy barátság jele. Visszautasítása durva udvariatlanság. Az ételt először finoman utasítsuk vissza, utána fogadjuk el.
- Figyeljünk, hogy lehetőleg mindent jobb kézzel csináljunk! (A bal kezet tisztatlannak tartják.)

Természetesen csak azt tudjuk betartani, ami számunkra is megengedett. Viszont ne értékeljük túl annak jelentőségét, ha az arab országból érkező nem tudja, hányadika van, a határidő szabásánál vegyük ezt figyelembe, és lehetőleg keressünk támpontot, segítsük őt abban, hogy be tudja azt tartani. Az idő számukra amúgy sem fontos, sokszor késve érkeznek. Egy afrikai mondás szerint: „Nektek órátok van, nekünk időnk.”²⁰ Amennyiben ezt a mondást angolul beírjuk a Google keresőbe, az 0,47 másodperc alatt nagyjából 335 millió találatot hoz fel, amelyek között érdekes történeteket olvashatunk a kulturális ütközésekről a mondás jelentése és az idő másként értelmezése kapcsán.

A fenti kulturális különbségek a kultúra látható részét képezik. Többségük megtalálható etikett- vagy protokollkönyvekben, amelyek arra is figyelmeztetnek, hogy lehetőleg kerüljük az „amerikai típusú” ülést (amikor az egyik bokánkat a másik térdünkre helyezzük), mert az az arab kultúrában durva sértésnek számít, gyakorlatilag azt jelenti, semmibe vesszük a másikat. A vallás előírásairól és a napi életvitelről szintén több forrásból szerezhetünk információkat, általában angol nyelven bővebben, szinte mindenről találunk előírást, így érdekességképpen megemlíthető, hogy a megvesztegetésről azt írják, tilos. Ajándékot hivatalban lévő személy csak akkor fogadhat el, ha biztos benne, hogy az adott ajándékot akkor is megkapná, ha nem abban a hivatali pozícióban lenne.²¹ Ugyanilyen látható jele a kultúrának például a nyelv, az öltözködés, az étkezési szokások, az építészet, a történelmileg fontos személyek stb.

A magyar rendőrségnél dolgozóknak viszont nem szabad meglepedniük a kultúra látható jeleivel, ezek csak támpontot adnak, hogy ne kövessünk el kritikus hibákat, amelyek az együttműködést negatív alapokra helyezik. Amennyiben a fentieket megfigyeljük, az az első benyomásunk, hogy az arab kultúra – a férfi-női szerepeket tekintve – maszkulin, kollektivistá jellegű. Ennek viszont ellentmond a cikk egyik megállapítása, miszerint „a közvetlen konfrontációkat kerülik”. Tekintve, hogy az arab kultúra rendkívül összetett, színes képet mutat még országokon belül is, és az eddig leírtak általános megállapítások, a továbbiakban csak a szír kultúrára helyezném a hangsúlyt. Amennyiben felhasználjuk a kultúrakutatók eredményeit, és a Hofstede által alkotott

19 Iszlám naptár, muszlim időszámítás.

20 „You have watches, we have time.”

21 *The Lawful and Prohibited in Islam by Yusuf al-Qaradawi.*

dimenziók mentén²² összehasonlítjuk²³ a szírt a magyar kultúrával, az alábbiakat állapíthatjuk meg.

Hatalmi távolság

Szíria: 80 pont, Magyarország: 46 pont.²⁴ Ez a kulturális dimenzió az emberek közötti egyenlőtlenség mértékét, annak elfogadottságát jelzi. A magas értékkel Szíria hierarchikus társadalomnak számít. Azt jelenti, hogy az emberek elfogadják a hierarchiát, és azt, hogy mindenkinek megvan benne a maga helye. A szervezetten belüli hierarchia rejtett egyenlőtlenségeket, népszerű központosítást jelent, ahol a beosztottak elvárják, hogy megmondják nekik, mit kell csinálniuk, az ideális vezető egy jóindulatú autokrata, egy „jó apa”.

A kulturális dimenziókban elért pontszámokat tekintve a szír emberek hozzánk képest jobban viselik a hierarchiát és a hatalmi megnyilvánulásokat, belső szükségletük a szabályozottság, előnyben részesítik, ha megmondják nekik, mit kell tenniük. Hofstede diákok körében felmérte, mit tartanak fontosnak. A nagy hatalmi távközű országokban az alábbi eredmény született:

- „ne legyen sok vágyad,
- legyél mérsékletes, kövesd a középutat,
- maradj érdektelen és tiszta.”²⁵

Kis hatalmi távolság esetén az alkalmazkodóképesség és az elővigyázatosság/óvatosság, rugalmasság tartozott a lényegesnek tartott tulajdonságok közé. A hatalmi távolság mind a családban, mind az iskolában, munkahelyen megfigyelhető. Nagy hatalmi távolságnál a családban is alapvető a tisztelet megadása felfelé – szülők, idősebbek –, kis hatalmi távolságnál a gyereket többé-kevésbé egyenjogúként kezelik, amint cselekvőképes. Nagy hatalmi távolságnál az iskolákban a tanár a meghatározó, ő kezdeményezhet, az osztályokban szigorú rend uralkodik. A munkahelyen a vezetőkre és a hivatalos szabályokra támaszkodnak, elvárják, hogy utasítást kapjanak, megfigyelhető az erős hierarchia és a központosítás. Az állam tekintetében a hatalmon levőnek van igaza, a politikai rendszer megváltoztatása – a szabályok megváltoztatása helyett – általában felkelés útján történik.

Individualizmus

Szíria: 35 pont, Magyarország: 80 pont.²⁶ Ez annak a dimenziója, hogy az egyént az „én” vagy a „mi” határozza-e meg. Az individualista kultúrákban az egyén általában magáról és a közvetlen családjáról gondoskodik, míg a kollektivistákban az egyén egy csoporthoz tartozik, amely gondoskodik róla, cserébe a lojalitásáért. Szíria

22 Czuprák–Kovács (2013) 305.

23 Geert Hofstede hivatalos weboldala.

24 Uo.

25 Hofstede–Hofstede (2005) 83.

26 Geert Hofstede hivatalos weboldala.

alacsony pontszáma ebben a dimenzióban azt jelenti, hogy kollektivista társadalom, ez a csoport – család, családtagok vagy távolabbi kapcsolatok csoportja – tagjai számára egy hosszú távú, szigorú elköteleződést jelent.

A lojalitás, hűség a kollektív kultúrákban a legfontosabb, minden más (szociális) szabályt felülír, a társadalom az erős kapcsolatokat támogatja, ahol mindenki viseli a felelősséget a csoport tagjaiért. A kollektivista társadalomban a bűncselekmény szegényhez és a becsület elvesztéséhez vezet, a munkavállaló/munkáltató közötti viszonyban felfedezhetők a morális értékek (mint a családi kapcsolatoknál), a gazdasági életben a bérbeadásnál, promócióknál a munkavállalók csoportját veszik figyelembe, a menedzsment is csoportok menedzsmentjét jelenti.

Magyarország inkább individualista társadalomnak számít, így az énközpontúság, a saját érdek előtérbe helyezése a csoport érdeke ellenében, a saját vélemény kinyilvánítása fokozottabban jelen van.

A fentiekén kívül további segítséget nyújthatnak Hofstede megállapításai a kollektivista kultúráról az általános normák és a család tekintetében:

- nagy családot preferálnak,
- a gyereket a „mi” gondolkodásra nevelik,
- a harmónia fenntartása a cél, a közvetlen konfrontációkat kerülik,
- amink van, meg kell osztanunk a rokonokkal,
- magas kontextusú kommunikáció,
- a szabályok megsértése szegényhez vezet, mind az elkövető, mind a csoport számára.²⁷

Az arab kultúrában a család fontos szerepet tölt be. A családfő az apa, övé az első és az utolsó szó. Ezt a helyet halála esetén az idősebb fiú tölti be. Az idősebb fiú feladata a későbbiekben a család, az idős szülők támogatása is. Az időseket tisztelet övezi, az időskort a bölcsességgel azonosítják. Probléma esetén érdemes a legidősebb férfit megszólítani, ha mégsem ő a csoportban a vezető, az adott csoport előtérbe helyezi a megfelelő személyt. Család, csoport esetében a vélemény közös, nem preferálják az egyéni véleményt.

A magyar társadalomban az egyén a csoportnál előbbre helyezi saját érdekeit, bár a család fontos szerepet tölt be életében, de itt a szűkebb család értendő – gyerekek, szülők –, a távolabbi rokonokkal, unokatestvérekkel, azok családjával már nincs olyan szoros kapcsolat, mint az a szír társadalomban megfigyelhető, s különbség tükröződik a vállalt gyermekek számában is. Ennek a kulturális különbségnek konkrét példáit is felfedezhetjük, ha figyeljük a napi híreket és a számokat, amelyek az áttelepített családok esetében elhangoznak, vagy a történeteket, hogy ki miért szeretne egy adott országba menni, milyen rokonsági kapcsolatban áll ott valakivel.

²⁷ Hofstede–Hofstede (2005) 133.

Maszkulinitás

Szíria: 52 pont, Magyarország: 88 pont.²⁸ A magas pontszám azt jelenti, hogy a társadalom inkább a maszkulin értékek – verseny, teljesítmény és siker – alapján működik, a győztest/legjobbat a siker alapján definiálják – ez az értékrend az iskolában kezdődik, és az egész életen át minden területen megfigyelhető. Alacsony pontszám esetén a társadalomban a domináns értékek a másokról való gondoskodás, az életminőség mentén mozognak. A feminin társadalomban az élet minősége a siker mutatója, aki kirí a tömegből, nem csodálatraméltó. Alapvető kérdés ebben a kulturális dimenzióban, hogy mi motiválja az embereket. A legjobbak akarnak lenni (maszkulin), vagy szeretik, amit csinálnak (feminin)? Szíria az elért 52 pontjával középen helyezkedik el, nincs domináns értékrend ebben a dimenzióban. Magyarország viszont erősen maszkulin társadalom.

Bizonytalanságkerülés

Szíria: 60 pont, Magyarország: 82 pont.²⁹ A legfontosabb kérdése, hogy az adott társadalom mit kezd azzal a ténnyel, hogy a jövő ismeretlen. Ez a bizonytalanság szorongást okoz, és a különböző kultúrák különböző módon tanulták meg ezt a szorongást kezelni. Van, amelyik megpróbálja kontrollálni, és van, ahol hagyják, hogy történjenek a dolgok. Ezért ez a dimenzió tükrözi azt is, hogy a társadalom tagjai mennyire érzik fenyegetve magukat ismeretlen helyzetekben. 60-as pontszámával Szíria a bizonytalanság elkerülését helyezi előtérbe. Hogy nyilvánul ez meg a mindennapokban? A bizonytalanságkerülő országok szigorú szabályok szerint működnek, és nem tolerálják a szokatlan viselkedést, ötleteket. Belső, érzelmi szükséglet, hogy legyenek szabályok (akkor is, ha nem működnek), az embereknek belső késztetése van arra, hogy elfoglalják magukat, keményen dolgozzanak, a precizitás és a pontosság a norma, az innovációnak ellenállnak, a biztonság fontos eleme az egyéni motivációnak. Magyarország magasabb értéket mutat Szíriánál, így mindez hazánkban fokozottabban jelen van, vagyis a magyar társadalom a szír társadalomnál is erősebben bizonytalanságkerülő. Természetesen a társadalom egyénekből áll, és az egyének szintjén szignifikáns különbségek lehetnek, véleményem szerint a két kultúra közötti pontszámbeli különbség a mindennapi életben – ebben a kulturális dimenzióban – nem mutathat jelentős eltérést, mert a belső késztetés azonos értékek mentén mozog.

Jövőorientáció

Szíria: 30 pont, Magyarország: 58 pont.³⁰ Fő kérdése, hogy mire helyezzük a hangsúlyt: a múltra, a jelenre vagy a jövőre? Megmutatja, hogy az adott társadalom mennyire

28 Geert Hofstede hivatalos weboldala.

29 Uo.

30 Uo.

tartja fenn a kapcsolatát a múlttal, miközben a jelen vagy a jövő kihívásaival foglalkozik. Alacsony pontszám esetén az adott társadalom a régi hagyományokat és a normák fenntartását preferálja, miközben gyanakvással figyeli a társadalmi változásokat. A magas pontszámmal rendelkező társadalmak pragmatikusabb megközelítést alkalmaznak, ösztönzik a megtakarításokat és a modern oktatást, hogy felkészüljenek a jövőre.

Szíria egy normatív kultúra, vallási okokból ez nem meglepő, hiszen életvitelüket a mai napig a Korán határozza meg. Az emberek az ilyen társadalmakban nagy tiszteletet mutatnak a hagyományokkal szemben, relatív kevés a megtakarítási hajlandóságuk, a gyors eredmények elérésére fókuszálnak. Magyarország pontszáma 58, ami szintén nem túl erős a társadalom jövőorientációja szempontjából.

Hofstede alkotott még egy dimenziót, ez az „*Indulgence*” (‘engedékenység’) kulturális dimenziója. Ennek megállapítására szolgál, hogy adott társadalomban milyen mértékben szocializálják a gyermekeket. Szocializáció nélkül nem válunk „emberré” – vallja. Ez a dimenzió azt határozza meg, hogy az emberek milyen mértékben próbálják meg a vágyaikat és késztetéseiket kontrollálni, annak alapján, ahogy felnevelték őket. A relatív gyenge kontrollt „*indulgent*”-nek (‘engedékeny’), a relatív erős kontrollt „*restraint*”-nek (‘korlátozott’) hívják. Szíriával kapcsolatban sajnos nincs adat, viszont Magyarország esetében az érték 31 pont.³¹ Az alacsony pontszám azt jelenti, hogy az adott kultúra hajlamos a cinizmusra és pesszimizmusra. Ezenkívül – az engedékeny társadalmakkal ellentétben – nem fektetnek hangsúlyt a szabadidőre és kontrollálják vágyaik teljesülését. Az ilyen orientációjú emberek úgy érzékelik, hogy cselekedeteik a társadalmi normák által szabályozottak, és saját maguk kényeztetése rossz dolog.

A cikk terjedelme nem engedi meg a kultúra teljes körű feltárását, de a fentiekből már felfedezhetők a két ország közötti hasonlóságok és különbségek – fenntartva a véleményt, hogy ezek a megállapítások az egyénekre vetítve különbözhetnek.

Minden jellemzőt lehetetlen és szükségtelen is lenne felsorolni, hiszen a kulturális különbségek jelentőségét és fontosságát mindig az adott szituáció és környezet határozza meg. A magyar rendőrségnek az idej migrációs hullámig nem volt jelentős tapasztalata az arab, illetve a szír kultúrával. Az itt élő muszlimok pozitív és negatív tapasztalataira a magyar rendőrséggel *A rendészeti munkában felhasználható vallási és etnikai ismeretek. Etnoszociográfia* című jegyzetben³² találhatunk példákat.

A cikkben felsorolt kommunikációs tanácsok nagy része egy amerikai kézikönyvből származik, amelyet katonáknak készítettek. A kézikönyv még több területre – házasság, sikeres tárgyalás, üdvözlés, vallás, öltözködés stb. – kitér. Tekintve, hogy a könyv írói és felhasználói amerikai kulturális gyökerekkel rendelkeznek, a megállapítások és prioritások is az amerikai kultúra „szemüvegén” keresztül születtek. Amennyiben ilyen típusú kézikönyvet szeretnénk a magyar rendőrség számára készíteni, javasolt lenne először a sztereotípiák azonosítása és tényszerű felülvizsgálata, valamint azon országok rendőrségi tapasztalatainak összegzése, ahol megerősödött az adott kisebbség, még akkor is, ha a rendőrség szemszögéből ez nem okoz problémát.

31 Uo.

32 Kozáry–Valcsicsák (2013)

Általánosságban elmondhatjuk, hogy attól félünk, amit nem ismerünk. Az arab kultúrákban a társadalom sokkal kötöttebb, láthatóbb szabályok mentén mozog, a nyugati társadalom ezzel szemben lazábbnak tűnik, a szabályok kevésbé láthatók. Meghatározó még, hogy az arab kultúrákban nem a hivatalokban, szervezetekben, hanem magában az emberben, egyénben bíznak, kultúrájukban kiemelt hangsúlyt fektetnek – lásd a tárgyalási szokásaikat – a másik megismerésére, mielőtt „üzletet kötnek” vele. A családok régi normák szerint működnek. Idegen – magyar – kultúrába kerülve először az idősebbeket fogja érni a legnagyobb „kultúrsokk”, akik félteni fogják a fiataljaikat a „laza” nyugati kultúrától. A fiatalokra így jelentős kihívás vár majd mind a család, mind pedig az új kultúra, a környezet részéről.

Amennyiben a magyar rendőrségnek fokozódnak az arab kultúra tagjaival szembeni feladatai, gyakoribbá válnak az intézkedések, javasolt a végrehajtó állomány alapos, nemcsak az arab etikettre és protokollra, hanem az interkulturális ismeretekre is kiterjedő felkészítése, amely fokozná biztonságérzetüket és javítaná a rendőrség külső megítélését is. „A Frontex adatai szerint elérte az 1,55 milliót az illegális határátlépések száma az idei év első 11 hónapjában az Európai Unió külső határain.”³³ Amennyiben az unió megvalósítja elképzelését a 160 ezer fő³⁴ kötelező kvóta szerinti elosztására vonatkozóan, a magyar rendőrség közvetlenül szembesülni fog a fentiekben jelzett ismeretek hiányával. A migránsok a nyugati kultúrát felületesen ismerik, az interneten vagy tv-sorozatokon, elbeszéléseken keresztül, amelyek sokszor eltorzított valóságot mutatnak.

Véleményem szerint egy biztonságos jövő érdekében a rendőrségnek az intézkedések szoros együttműködésen alapuló végrehajtására kellene helyeznie a hangsúlyt, amely nem nélkülözheti az arab kultúra alaposabb ismeretét. Ezzel elkerülhető lenne mind egy esetleges komolyabb konfliktus, mind pedig egy jövőbeli – rendészeti szempontból is – zárt csoport kialakulása. Az interkulturális ismeretek segíthetik a rendőri munka hatékonyságát, a kölcsönös bizalom megteremtését, s általuk azonosíthatók a hasonlóságok és a különbségek. A rendőrségnek most még talán nem késő elkezdenie az ez irányú felkészítést mind elméleti, mind gyakorlati oktatás által. Más kultúrák elfogadása, elismerése megteremtheti a békés egymás mellett élest. A megkülönböztetés tilalma a negatív diszkriminációra vonatkozik. A kultúrájuk iránti nyitottság, megértés, tolerancia mutatásával, és főként a kulturális identitásuk tiszteletben tartásával hatékonyabb együttműködés érhető el, hiszen pontosan ezeket várjuk el mi is a saját kultúránkkal szemben.

33 Pofára esett az EU – mi jön most a menekültválságban?

34 Kötelező kvóta: még ma bírósághoz fordulnak Orbánék.

IRODALOMJEGYZÉK

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről. Forrás: net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV (2015. 11. 21.)
- A Rendőri Hivatás Etikai Kódexe. Forrás: www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/altalanosan/a-rendori-hivatas-etikai-kodexe (2015. 11. 20.)
- Arab Cultural Awareness: 58 Factsheets, Office of the Deputy Chief of Staff for Intelligence US ARMY Training and Doctrine Command Ft. Leavenworth, Kansas, January 2006.* Forrás: fas.org/irp/agency/army/arabculture.pdf (2015. 12. 07.)
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02). Forrás: eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=HU (2015. 11. 14.)
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor (2013): *Vezetés és szervezéstudomány*. Budapest, NKTK.
- Finszter Géza (2014): *Rendészettudomány*. Budapest, NKE.
- Hofstede, Geert – Hofstede, Gert Jan (2005): *Kultúrák és szervezetek, az elme szoftvere*. Pécs, Molnár Nyomda és Kiadó.
- Kovács Gábor (2009): A rendészeti szervek szervezeti kultúrájának összetevői és sajátosságai, a téma feldolgozása a Rendőrtiszti Főiskola vezetéstudományi oktatásában. In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 10. kötet, 223–234.
- Kovács Gábor (2013): The role of the Hungarian National Police in the transformation process of the Turkish Border Policing System, an EU Twinning project in Turkey. In: *Academic and Applied Research in Public Management Science*, Vol. 12. No. 1. 103–116.
- Kovács Gábor (2015): Az integrált határellenőrzési rendszer létrehozására irányuló törekvések Törökországban. In: *Hadtudomány*, 25. évf. 1–2. sz. 162–170.
- Kozáry Andrea – Valcsicsák Imre (2014): *A rendészeti munkában felhasználható vallási és etnikai ismeretek. Etnozsziográfia*. Budapest, NKE.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), XV. cikk. Forrás: net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (2015. 11. 14.)

Internetes hivatkozások

2011. évi népszámlálás. 10. Vallás, felekezet. (2014) Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf (2015. 11. 14.)
- A Rendőrségről. (2015) Forrás: www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/altalanosan/a-rendorseg-feladata (2015. 11. 21.)
- Arab Budapest*. Forrás: bevandorlobudapest.hu/arab-toeroek-berber-es-perzsa (2015. 11. 14.)
- Geert Hofstede hivatalos weboldala. Forrás: https://geert-hofstede.com/hungary.html (2015. 11. 07.)
- Islám naptár, muszlim időszámítás*. Forrás: www.divehardttours.com/islam-naptar (2015. 12. 07.)
- Kötelező kvóta: még ma bírósághoz fordulnak Orbánék*. Forrás: hvg.hu/itthon/20151203_Kotelezo_kvota_Meg_ma_birosaghoz_fordulna (2015. 12. 04.)
- Magyarország nemzetiségei, arabok*. Forrás: hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_nemzetis%C3%A9gei#Arabok (2015. 11. 14.)
- Mi a különbség a muszlim és a muzulmán között? Melyik a helyes?* Forrás: iszlam.com/kerdes-valasz/altalanos-kerdesek/item/2090-mi-a-kulonbseg-a-muszlim-es-a-muzulman-kozott-melyik-a-helyes (2015. 11.14.)
- Mi az iszlám?* Forrás: iszlam.com/islam-az-elet-vallasa/islam-alapismeretek/item/19-mi-az-islam (2015. 11. 14.)
- Pofára esett az EU – mi jön most a menekültválságban?* Forrás: privatbankar.hu/makro/pofara-esett-az-eu-mi-jon-most-a-menekultvalsagban-288603 (2015. 12. 18.)
- The Lawful and Prohibited in Islam by Yusuf al-Qaradawi*. Forrás: www.2muslims.com/directory/Detail/226100.shtml (2015. 11. 28.)

ABSTRACT

The intercultural approach to management of migration flow. Needs of improving intercultural knowledge's in the Hungarian Police

PESTI Tünde

Accelerated migration flow has made unavoidable the meeting of the Hungarian Police with Arab cultures, especially with Syrian culture. Resulting from migration flow and the planned EU refugee quota system, the Hungarian Police has to prepare for the future strengthening of the Arab minority, as soon as possible. The aim of this article is the comparison of the Hungarian and Syrian cultures in order for possible future cooperation and a safer future.

Keywords: *Hungarian Police, intercultural knowledge's, Hungarian culture, Arab culture, Syrian culture, cultural research*

A média és a rendőrség iránti bizalom¹

VÁRI Vince²

A média mint „negyedik” hatalmi tényező szerepe ma már aligha lehet bárki számára kétséges. Viszont a rendőrség népszerűségét a média érdekeinek oldaláról megkérdőjelezve egyre inkább az a meggyőződés támad, hogy a kettő között érdekülönbség áll fenn. Azonban a rendőrségnek a médiával szemben folytatott küzdelme a lakosság bizalmának elnyeréséért igazából csak látszólagos, valójában a rendőrség ebből a párharcból nem kerülhet ki győztesen. A rendőrség – saját kommunikációs csatornák hiányában – mindig csak a hírek szolgáltatója lehet, nem pedig továbbítója, közvetítője. Ahogy egyre jobban belátja a média hírszelekciós mechanizmusával való szembeszegülés értelmetlenségét és hiábavalóságát, úgy válik egyre inkább passzívá, védekezővé.

Kulcsszavak: média, rendőrség, kommunikáció, lakossági bizalom

A tömegtájékoztató tagadhatatlanul jelentős befolyással van az emberek életére. Felfogásunkat, érzelmi állapotunkat, identitásunkat alapjaiban formálják a tömegtájékoztató felől érkező információk.³ A híryanagyok mennyiségileg és minőségileg is a fogyasztói igényekhez igazodnak, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy a tömegtájékoztató célja a nézettség folyamatos fenntartása és növelése – ebből a szemszögből a kiszámítható fogyasztói szokások mindig kedvezőbbek a médiumok számára, mint a remélt nézettség feletti hazardírozás. A tömegtájékoztató emberekre gyakorolt negatív hatásait számos kutatás alátámasztja: idegengyűlölet, bizalmatlanság, izolációs hatások és más hasonlók.⁴

A figyelem felkeltésére és fokozására kiélezett híradások célja az emberek érzelmi minőségének megváltoztatása, továbbá a reaktív érzelmi válaszok kikényszerítése. Erről az oldalról érthető, hogy miért törekednek a médiaszolgáltatók a szokásos tapasztalatokat meghaladó „határélmények” kiváltására, illetve a szórakoztató élmény miatt lesz egyenlő a drámával, félelemmel és a borzongáskeltéssel.⁵ Kétségtelen a bünyildözésnek ebben a mechanizmusban játszott szerepe. A rendőrség kerül kapcsolatba

1 A tanulmány a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Doktori Iskolán, 2016. február 4-én megvédett, *A bünyildözés relatív hatékonysága és a rendőrség* című PhD-értekezés része. Témavezetők: prof. Farkas Ákos ME ÁJK és dr. Németh Zsolt PhD, NKE RTK. A bíráló bizottság elnöke: prof. dr. Görgényi Ilona, tagjai: prof. dr. Kerecsi Klára, prof. dr. Tóth Mihály, dr. Jacsó Judit, az értekezés opponensei: prof. dr. Finszter Géza, dr. Krémer Ferenc.

2 Dr. VÁRI Vince r. őrnagy PhD, tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőeljárásügyi Tanszék
Dr. Vince VÁRI p. major PhD, assistant lecturer, NUPS Faculty of Law Enforcement, Criminal Procedure Department
orcid.org/0000-0001-6416-1645, variv@uni-nke.hu

3 Pokol (2009)

4 Korinek (2010) 322–328.

5 Korinek (2006a) 8.

az erőszakkal, reagál arra, és megvédi az állampolgárokat annak nemkívánatos következményeitől. A rendőrség e tevékenységének bemutatásában a monopolhelyzetű tömegtájékoztató óhatatlanul is véleményt közöl és értékítéletet tesz.⁶ *Ebben a relációban pedig könnyen érthető, hogy a médiumok számára „a biztonságot szavatolni nem képes” rendőrségkép lefestése – fokozva a félelem- és bizonytalanságérzetet – miért növeli a hír „eladhatóságát” és a műsor nézettségét.*

A tévézés által az alacsonyabb társadalmi osztályok gyermekei veszélyeztetettebb helyzetben vannak, mint a középosztálybeli gyermek- és fiatalkorúak.⁷ Kutatások kimutatták az összefüggést a sok tévézés és az erőszakos megoldások preferálása között.⁸ A gyakori tévé-, videó- és filmnézés következménye lehet, hogy lassan kiszorít vagy helyettesít minden más interperszonális kapcsolatot.

A média által kultivált tényezők a tévézők értékrendjének változására is hatással vannak, különösen, ha kevésbé műveltek. Az alacsonyabb rétegek gyakran élnek olyan szociokulturális miliőben, ahol az átlagnál alacsonyabb az „agressziós küszöb” és a konfliktustűrő képesség, mert például gyakrabban csattan el egy pofon. Ugyanitt egy tévéhős – akár bűnöző, akár bűnüldöző – éppen erőszakos módszerei miatt válik imponáló, esetleg követendő eszményképpé. Az erőszakos krimik ebben a társadalmi közegeben mintegy oktatófilmként működnek, s növeli az agresszivitás vonzerejét, hogy azt gyakran kapcsolják a hatalom képviselőihez. A krimikben a rendőr gyakran hágja át a törvényt, és önbíráskodva szolgáltat igazságot, az erőszakot bosszúként alkalmazva kíméletlenül leszámol a végletesen démonizált és aljasnak bemutatott ellenfeleivel. A filmek és az erőszak kultusz lényegileg az erőszak alkalmazását igazolják azzal, hogy „a cél szentesíti az eszközt” elve alapján felmentik annak végrehajtóját, aki az „igazság” nevében morálisan helyes tettet hajt végre, legyen az bármilyen bestiális. Az erőszak bemutatásában pusztán az a lényeg, hogy a főhőssel érzelmileg azonosulni lehessen. *A média a pozitív színben feltüntetett erőszakos tettek végrehajtását kiváltó körülmények valódi okait relativizálja, miközben az ellenséges szereplő negatív személyiségjegyeit abszolutizálja. Ezzel éri el a nézőben keltett érzelmi konfliktus „fekete vagy fehér” hatását, amely a sarkos döntések meghozatala miatti katarzisban csúcsosodik ki.* Ezzel ellentétben az életben jelentkező vitás helyzetek szinte soha nem mellőzhetik az eltérő álláspontok és szubjektív igazságok megismerésének és ütköztetésének szükségességét és az erőszak nélküli konfliktuslezárási formulák preferálását.

A tömegtájékoztató torzítása⁹

A szervezetelmélet azt tartja, hogy a kommunikáció mindenféle szervezeti kultúra, sőt a szervezetek éltető ereje.¹⁰ Jelentősége a rendőrségnél igazán hangsúlyos, hiszen a

6 Virág et al. (2007) 127–154.

7 Többek között erről olvashatunk: Frydman (1993); N. Kollár–Szabó (2004); Horváth (2004)

8 Gerbner (2000)

9 Saját empirikus kutatásomban a rendőrök 73 százaléka egyetértett azzal, hogy a bulvármédia torzítva mutatja be a rendőrséget és a bűnüldözést. Lásd: Vári (2015)

10 Klein (2004) 415.

rendészeti tevékenységnek alapeleme az információ. A kellő informáltság, a jó kommunikáció nem egyszerűen fontos része, hanem elemi feltétele a rendőrség működésének, éppen ezért alapigény a külső kommunikáció a média és a lakosság felé.¹¹ Ahhoz, hogy érthetővé váljon a médiának a bűnüldözés ábrázolásával a hatékonyságra gyakorolt szerepe, mindenekelőtt azt kell tudomásul venni, hogy a tömegtájékoztató alapjaiban ferdíti el a valóságról alkotott képet. Görbe tükrön keresztül vizsgálja, illetve mutatja be a bűnözést és a bűnüldözést. Ezzel jelentősen befolyásolja az emberek bűnözésről, továbbá a bűnüldözésről alkotott véleményét és elképzeléseit.¹²

Mit is jelent az objektivitás a tömegtájékoztató számára?

„Mint közvetítőnek a média feladata lenne, hogy az együttműködés módjáról, minőségéről, és ha vannak, nehézségeiről és kudarcairól is folyamatosan árnyalt és hiteles képet nyújtson a közösségnek. Tipikusan középen kell állnia: sem egyik, sem másik irányban nem lehet elfogult. Különösen nem ugraszthatja egymásnak a két együttműködő felet, neki csak a közvetítés a dolga a maga speciális technikai és szakmai eszközeivel.”¹³

Az objektivitástorzítás indokai

Akaratlan torzítás: a hír nem azonos a tényekkel. *A hír csupán a tényekről szóló narratíva, amely szükségszerűen magán viseli megfogalmazójának értékítéletét.*¹⁴ Magától értetődő, hogy a téma és szóválasztás, az esemény egyes részeinek kiemelése vagy elhallgatása, kifejtettsége vagy a cikkben belüli elhelyezése befolyásolja az olvasónak a cikk kapcsán kialakult véleményét.

Megerősítő torzítás: az újságíró azokat a történéseket tekinti hírértékűnek, amelyek – feltevése szerint – számot tartanak a közönség érdeklődésére.¹⁵ Így történhet meg, hogy mikor a lapok rendszeresen beszámolnak például különböző bűncselekményekről, a közönség torzán úgy érzékeli: a közbiztonság hirtelen megromlott, holott a bűnügyek statisztikai gyakorisága nem növekedett. Az újságírók figyelmét azonban ekkor már a bűnügyek foglalják le, és csak azokat a tényeket írják meg, amelyek a közbiztonság romlását látszanak alátámasztani.¹⁶

Szervezeti torzítás: teljesen egyértelmű, hogy az újságírók célja az, hogy az általuk lehozott hír minél több emberhez eljusson, minél több ember érdeklődését felkeltse. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a cikkeket úgy szerkesszék meg, hogy azokat az emberek átlagosnak vélt háttértudásához igazítsák. Ha túl tudományosan írnak, az emberek egy része azt nem érti meg, vagy a részletek nem keltik fel a többség érdeklő-

11 Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának a közösségi rendőrség 12 rendőri hivatalának tapasztalatairól készült tanulmánya szerint jelentős paradigmaváltás a rendőrség számára a szimmetrikus kommunikáció bevezetése, de hatása csak akkor lesz, ha a nyitottság „őszinte” lesz, a rendszer lehetővé teszi az információ torzítás nélküli továbbítását. A lakosság segítségével pontosabban határozhatók meg az incidenseket okozó problémák, és a pusztá bevonásukkal erősíthető a rendőrséggel szembeni bizalom. Lásd: Maguire–Wells (2009) 11.

12 A tanácselnök ugyanerről a tendenciáról számol be, csak a bíróságok esetében. Katona (2007) 166–181.

13 Gaál–Molnár (2013) 137.

14 Bajomi-Lázár (2008) 71.

15 Uo.

16 Uo. 72.

dését. Ezért általánosságban elmondható, hogy a híreket leegyszerűsítik, a teljes folyamat bemutatása helyett csak a főbb eseményeket és személyeket emelik ki.

Szerkezeti torzítás: a híranyag lehozását az újságban vagy az esti híradóban nagyban befolyásolja az, hogy mennyi hely van neki a lapban, vagy mennyi műsoridőt tudnak hozzá biztosítani.

Jelenlét általi torzítás: hangsúlyozni kell, hogy az újságírók mindig részesei az eseményeknek. Minden emberre hatással van, ha figyelik, különösen akkor, ha az egész ország vagy az egész világ láthatja, amit tesz vagy mond. A média nagy hatással van a politikára, és ez visszafelé is igaz. „A politikusok az újságírók várható reakcióit is előre belekalkulálhatják kommunikációjukba, ami ugyancsak befolyásolja a hírközlés tartalmát és minőségét.”¹⁷

A média és az objektivitás kérdésében a vélemények megoszlanak. Van olyan kutató, aki szerint az újságírónak törekednie kell az objektivitásra, mások szerint viszont az objektivitás egyáltalán nem is feladata: az újságíró lényegében mehet a saját feje után, és lehet elfogult a kitűzött cél érdekében.¹⁸ *Mindez azért izgalmas kérdés, különösen jelen értekezés témáját tekintve, mert a rendőrség médiához való viszonyában, illetve saját kommunikációs stratégiájában folyamatos a diskurzus, miközben még a médiának sincs kiforrott tudományképe a saját társadalmi küldetéséről, s ez a 20. század második felében többek között saját ideológiai válságához is vezetett.*

A hírszelekció szempontjai¹⁹

A negatív hírek prioritása

Miért van az, hogy a szerkesztők úgy gondolják, az embereket jobban érdeklik a negatív tartalmú hírek? Csepeli György szociálpszichológus elméletét támasztja alá²⁰ Pamela Shoemaker amerikai médiakutató evolúciós elmélete²¹ is, miszerint az elmúlt évezredekben azok az emberek maradtak életben, akik időben értesültek a fenyegető veszélyekről, és így fel tudtak készülni az elhárításukra, miközben a jó hírekkel kapcsolatosan semmiféle teendőnk nincs. A negatív hírek dömpingje elé a hatályos jogi környezet sem górdít különösebb akadályt.²²

17 Uo. 73.

18 Merril (1995)

19 Bajomi-Lázár (2008) 79–82.

20 Németh (1999) 89.

21 Shoemaker (1996) 32–47.

22 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (médiatörvény) rendelkezik az úgynevezett bünyügyi bulvárról. A 38. § szerint a más médiaszolgáltatótól átvett, illetve a demokratikus közvélemény tájékoztatását nem szolgáló, bünyügyi tematikájú híranyag vagy tudósítás a hírműsor időtartamának 20 százalékánál éves átlagban nem lehet hosszabb terjedelmű. Azonban ennek mértékét nem hivatalból, hanem csak bejelentésre ellenőrzik, így érzékelhetően nagyobb mértékben sugározzák a médiumok. Forrás: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000185.TV (2015. 01. 16.)

Valóidejűség

A hírfogyasztásban elsődleges helyet foglal el a hírek frissességének kérdése, amely a tömegtájékoztató jellegét is determinálja. A hírműsorok aktuális témákkal foglalkoznak, az internetes hírportálok a felkapott eseményekről „percről percre” tudósítást készítenek.

Váratlanság, szokatlanság

A megszokott életritmustól eltérő események, történések felkeltik a figyelmet, s ezt a hírportálok kihasználják a hírek megfelelő beharangozásával és tálalásával. A rutintól eltérő helyzetek felébresztik és ideig-óráig fenntartják a figyelmet.

Normasértés

Ebbe a körbe a deviáns viselkedési formák tartoznak, amelyek eltérnek az uralkodó és általánosan elfogadott normáktól. Ahogy a váratlanság esetében a megszokott rutint, addig itt a rendet sérti meg az ilyen viselkedés, s ez a társadalmilag elfogadott normákat betartó személyekből negatív érzést, felháborodást vált ki.

Érintettség

A média a tájékoztatásban a tömegek minél nagyobb arányú megszólítását tűzi ki célul, ezért választ olyan témákat, amelyek a többséget érinthetik, vagy mindenkire kihatással bírnak, ezért igyekeznek inkább az érzelmekre, mint az értelemre hatni. Erről az oldalról a bűnözés és a bűnüldözés univerzális téma.

Érdekesség

Ez lényegében felöleli a hírek és tudósítások „bulvárosodását”: a hírek inkább a felszínes dolgokra vagy a pletykákra fókuszálnak az összefüggések megértése helyett.²³

Kriminológiai oldalról jelentős kérdés, hogy milyen mértékben tér el a tömegtájékoztató megjelenő bűnözéskép a tényleges bűnözés valóságától, amelyből következtethetünk arra is, hogy a szubjektív biztonságérzet és az objektív biztonsági helyzet mennyire tér el egymástól.

A bűnözés struktúrája szerint a médiumok bűnözésábrázolása²⁴ zömében az erőszakos bűnözésre korlátozódik, noha valójában a vagyoni elleni kriminalitás a meghatározó. Ellentétben a médiavilággal, az erőszakos bűnözés a valóságban mindenekelőtt ismerősök, rokonok, családtagok között zajlik. *Az erőszak a médiumokban megszerpített*

²³ Erre a szempontokra az olvasottság/nézettség növelése érdekében a rendőrségi sajtó is épít, éppen ezért „bulvárosítja” a bűnügyi tudósítások színvonalát.

²⁴ Korinek (2006b) 5–6.

és/vagy brutalizált formában jelentkezik. A bűncselekmény-szituációk bemutatásában a médiumok általánosságban csak a külsőségekre (a cselekmény végrehajtására és a felderítésre) koncentrálnak. A bűncselekmény-szituáció kialakulása, a tettes énefejlődése vagy az elítélés utáni sorsa már nem érdekes. A tettes általában sportszerűtlen, brutális, önző, elvetemült, büntetett előéletű, gonosz. Motívumai a harácsolás, a féktelen hatalomvágy. Emberi kapcsolatairól szinte semmit sem, vagy főként rosszat tudunk. Ismeretlen a szocializációja, mentő körülményei, iskolázottsága, kiválóan alkalmas arra, hogy a néző/olvasó feltétel nélkül gyűlölje. Az áldozat a tetteshez hasonló, csak fordított előjellel: mindig ártatlanul csöppen a bűncselekménybe, nem provokálja a tettest, passzív, kiszolgáltatott, teljes rokonszeny kíséri.

A bűnözéskontroll kérdésében megfigyelhető, hogy a médiumokban a bűnözés-ellenőrzés szinte mindig a rendőrség dolga, csak nyomozókat látunk, ám bírót, ügyészt, börtönnevelőt szinte soha. Hallgat a média a családi, nevelési gondokról, a bűnözést ténylegesen magyarázó körülményekről. Nem ismerhetjük fel, hogy mi is valójában az állampolgár felelőssége. Úgy tűnik, mintha a bűnözés elleni harc leginkább represszáliákból állna, amelyek ráadásul mindig sikeresek. *A bűnözés összképének tekintetében az adott bűncselekmény az egyes médiumokban mindig egyedi esetként jelentkezik, noha valójában tömegjelenségről van szó. Mivel a média feladata a szórakoztatás, valójában akaratlanul is félreinformál, manipulál.*

A bűnüldözés valóságábrázolása tehát a tömegtájékoztatásban a legkevésbé sem mondható hitelesnek, már csak azért sem, mert a két terület eltérő célokat szolgál: az igazságszolgáltatás számára a hitelesség, a pontosság és a szakszerűség a fontos, míg a média számára a gyorsaság, az érdekesség és a „fogyaszthatóság” az elsődleges.²⁵ *„A szakemberek előtt jól ismert annak a képnek a torzulása, amely a sajtó »kézi irányítása« megszűnésének következményeként a bűnözésről kialakult. Annak ellenére, hogy a bűncselekmények átlagosan 80 százaléka vagyon ellen irányul, a tömegtájékoztatást az erőszakos, személy elleni támadásokról szóló hírek uralják. Ennek pedig törvényszerű következménye a szubjektív biztonságérzet mélypontra kerülése, és ez már a köznapi életminőséget rontja, ekként politikai kérdéssé válik.”*²⁶

Már a jogalkalmazás által nyújtott információ is szelektált, amit a médiumok tovább szelektálnak és egyszerűsítenek. A legtöbb embernek nincs közvetlen, személyes tapasztalata a bűnözés és a bűnüldözés világáról, vagy ha van, az – a bűnözés egészét tekintve – többnyire elenyésző mennyiségű, és semmiképpen sem „reprezentatív”. Számukra a média által közvetített, szelektált és szimplifikált kép a „való világ”.²⁷

A média által „demonstrált” kép jellemzői:

- Az igazságszolgáltatási rendszer és a bűnügyek megjelenítése jelentősen átpolitizált. A bűnözés szinte a politika sajátos vetületeként tűnik fel a híryanagokban, felelőssé téve vagy mentegetőzésre bírva az aktuális kriminálpolitikai kérdésekben nyilatkozó képviselőiket, egymáshoz mérgetve a pártpolitikai törekvések

25 Antal–Dunavölgyi (2006) 35.

26 Németh (1999) 89.

27 Ahogy a kutatók kifejtik: a polgár nem tudja, milyen is a bűnözés és a büntető igazságszolgáltatás valójában, azt a képet ismeri, azt a világot gondolja valóságosnak, amit számára a média kultivál. Lásd: Virág et al. (2007) 154.

sikereit vagy eredménytelenségeit. A bűnözést és a bűnüldözést megjelenítő média bűnözésábrázolása a politikai csatározások jellegzetes színtere, amelyet meghatároz a nézettség és a közönség érdeklődése.

- Intenzívebb a médiaérdeklődés az erőszakos, durva és kegyetlen bűncselekmények iránt.
- A nyomozati szakasz, különösen a rendőrség tevékenysége, felülreprezentált a híradásokban, amint az ügyek távolabb haladnak, egyre inkább csökken a híradások száma és az érdeklődés.
- A tudósítások stílusa rövid és tömör, a személyiségi jogokat ritkán tartják be.²⁸

Kerezi Klára megállapítása szerint a magyarországi lakosok túlnyomó többsége biztosságnak ítélte meg a lakókörnyezetét,²⁹ miközben az ország biztonsági helyzetét általában ennél kritikusabbnak találta. *„A makrotársadalmi hatások a társadalmi változások idején kapnak nagyobb hangsúlyt, illetve az ebbe a körbe sorolható médiahatás meghatározó volta is annak függvényében alakul, hogy volt-e jelentősebb változás a bűncselekményekkel kapcsolatos kommunikációban. Például egy-egy a bűnözést hangsúlyos kérdésként kezelő politikai kampány a médián keresztül erőteljes hatást gyakorol a lakosságban jelen levő félelmekre.”*³⁰ Ebből levonható következtetés, hogy a lakosság „valódi” tapasztalat hiányában többnyire a médiából, felszínesen ítéli meg a bűnözés és a bűnüldözés folyamatait.

A rendőrség hazai kommunikációs modellje

Előzmények

Mindenekelőtt a bűnüldözés és a média kapcsolatának a szocializmus időszakában megfigyelhető felfogását tartom fontosnak megemlíteni, hiszen abból a rendszerből nőtt ki magát a rendszerváltozás utáni és a jelenlegi liberális tömegtájékoztatási kultúra. Ennek illusztrálására felidézném a későbbi *Kétfény* című bűnügyi hírműsor jól ismert főszerkesztője, Szabó László 1963-ban, *A rendőrség és sajtó* címmel közreadott cikkét, amelyben az újságírók és rendőrök együttműködésének főbb kérdéseit vette sorra.³¹ A szerző akkor még nem is sejtette, hogy ezzel egy három évig húzódo szakmai vitát fog elindítani a rendőrségi tájékoztatásról és az erre mutató ideológiai irányelvekről.³² A vitából a következő tanulságok vonhatók le:

A Horthy-korszak rendőrsége rendkívül komolyan kezelte és kiemelt ügynek tekintette a rendőrség és a sajtó kapcsolatát, éppen ezért jelentős befolyást gyakorolt a bűnügyi tudósítások minőségére. A liberális szemléletű, nyitott sajtókapcsolattal ellentétben a rendőrség sajtójánál nem lehetett akárki bűnügyi tudósító, s arra is volt példa, hogy bizonyos újságírókat a bíráló és negatív hangvétel miatt kitiltottak a főkapitányság épületéből.

²⁸ Barabás et al. (2006) 14–15.

²⁹ Kerezi (2005) 11–41.

³⁰ Kó (2005) 45.

³¹ Szabó (1963) 16–25.

³² Lásd többek között: Zlatniczky (1963) 89–92.; Budai (1964) 76–78.; Dénes (1963) 1–74.; Bodor (1964) 98–101.

A rendőrséget bíráló hangok még 1956-ot követően sem voltak elfogadhatóak, s ennek hátránya volt, hogy a rendőrség, nem tűrve a kritikát, saját fejlődésének állított gátat. A sajtó és a rendőrség kapcsolatában a bizalmat és nyitottságot látták célravezetőnek, arra gondolva, hogy a rendőrség számos feladatát, mint a körözési vagy a bűn-megelőzési tájékoztatás, többnyire a sajtó segítségével valósíthatja meg.

Szükségszerűen elismerték, hogy a tömegtájékoztatásnak erős népnevelő és gondolkodásmód-befolyásoló hatása van, ezért egyesek úgy látták, hogy nem lehet feltétlenül a sajtóra hagyni a hírszelekciót a szocialista erkölcsösség szempontjára való tekintettel, de voltak olyanok is, akik feltétlenül hittek és bíztak a sajtó tömegtájékoztatásának objektivitásában. A rendőrség kommunikációs szakemberei alapvetően a rendkívül nyitott, liberális, illetve a kissé konzervatívabb, kevésbé bizalmi kapcsolat kialakítása között foglaltak állást. Ami a vitából nyilvánvalóvá vált: nagy várakozással és pozitívan tekintettek a sajtó és a rendőrség jövőbeni kapcsolatára. Szélsőséges naivitással még a pozitív hír szenzációértékét vagy az előzetes szelekció nélküli tömegtájékoztatás lehetőségét is felvetette néhány szerző, hiszen, mint mondták, mi más lenne a média feladata, mint a valóságról való hiteles tájékoztatás.

Mi sem mutatja jobban a rendőrség részéről mutatkozó optimista és bizakodó légkört, mint az alábbi szkeptikus kérdés felvetése, miszerint „a rendőrséget negatív színben bemutató tömegtájékoztatás egyértelműen tekintélyromboló-e?” Teljesen elfeledtek róla, ignorálták a Horthy-rendszer sajtókapcsolati modelljét, mintha az csupán az autokrata és despota vonásai miatt – a szakmaiságtól és a testület tekintélyének megóvását érintő célszerűségi indokoktól függetlenül – kívánta volna olyan szigorúan kontrollálni a bűnügyi tudósítások szervezeti és személyzeti rendszerét. A példa jól mutatja, hogy egy gyökeres ideológiai szakítás és váltás – részleges társadalmi amnéziát előidézve – a korábbi korszak gyakorlatának minden elemét negligálja, azok észszerűségétől és tapasztalati alapjaitól függetlenül.³³

A kommunikáció stratégiája³⁴

Ahogy a rendszerváltást megelőző és azt követő évek igazolták, a valóság-hű tájékoztatásban történő bizakodás túlzottan hiú és naiv ábránd volt. Ahogy az később világosságá vált: a sajtó és a tömegtájékoztatás szabadságából nem következett a valóság-hű, objektív tájékoztatás, amelyet a média hírszelekciós mechanizmusa és a hír áruvá degradálása fémjelez. A rendőrségnek a média kezelésére stratégiát kellett kiépítenie, amelyben a zárkózottságot immár nem a korábbi pártpolitika ideológiai szándéka, hanem a renomé megóvásának jól felfogott érdeke vezérelt.³⁵ A *stratégia* a katonai terminológiából került a közigazgatás, a gazdaság és a kommunikáció fogalomkörébe; lexikonban

³³ Kriskó (2013) 225–234.

³⁴ Elekes szerint a HR az utóbbi években jelentősen felértékelődött minden szervezet életében, célja az emberek megnyerése lett a kommunikáció által. Lásd bővebben: Elekes (2010) 54.

³⁵ Mokane szerint új irányokra volt szükség a rendszerváltás után, s ennek kiemelt tényezője volt a rendőrségkép (*image, goodwill*) kialakítása jól megtervezett és végrehajtott marketingmenedzsmenttel. Lásd: Mokane (1982) 76–78.

található definíciója szerint a hadtudomány fontos alkotóeleme, amely „a háború [...] előkészítésének és vezetésének kérdéseit vizsgálja. A háború céljainak megfelelően meghatározza a háborúban alkalmazott erőket és eszközöket, a harc célját, a cél elérésének módjait, összehangolja a különféle fegyvernemek tevékenységét”.³⁶ Mai értelmezésünkben a stratégia egy átfogó koncepció, amely távlati célokat, cselekvési sávokat jelöl ki, valamint olyan feladatokat fogalmaz meg, amelyek hatásos eszközt jelenthetnek a szervezeti célok eléréséhez.³⁷ Ezt támasztja alá az is, hogy a rendőrség kommunikációs stratégiájának küldetése a társadalomban a rendőrségre nézve kedvező kép kialakítása lett, amelynek lényeges eleme a közvélemény támogatásának elnyerése.³⁸ A stratégia célkitűzése kissé ütközik a tömegtájékoztató elképzeléseivel, éppen ezért a sajtókapcsolat akkor működik jól, ha az újságírók jól értesültek (tájékozottak), képesek és hajlandók fontos, releváns, hiteles és aktuális információt áramoltatni a szervezetről vagy annak termékeiről, szolgáltatásairól, eseményeiről vagy vezetőiről. A szervezet oldaláról ez azt jelenti, hogy hozzájut a szükségesnek ítélt publicitáshoz, közérdekű ügyei nyilvánosságot kapnak, a szervezeti célokkal összhangban lévő üzenetei eljutnak célközönségéhez.³⁹

1999-ben így nyilatkozott a rendőrfőkapitány: „Mi tette szükségessé új kommunikációs stratégiánk kidolgozását?

- régi nem volt,
- az események mögött jártunk,
- nem volt koordináció az ORFK sajtószervei között,
- hiányos volt a kapcsolatrendszer a média és az ORFK tájékoztatói struktúrája között,
- nem volt meg a szükséges kommunikációs háttér az ORFK-n.”⁴⁰

Hiába jött létre a kommunikációs igazgatóság az Országos Rendőr-főkapitányságon és hangolták össze a belső kommunikációs rendszert, a rendőrség továbbra sem tudta egységesen meghatározni saját kommunikációs profilját. A 2000-es évek elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a rendőrségnek alaposan szűrnie kell a „kikerülő információt”, és folyamatosan figyelemmel kell lennie a „rendőrség lakossági megítélésére.”⁴¹ Ahogy Valcsicsák fogalmaz, a rendőrség médiaarculatát a 2000-es évekig a statisztikai szemlélet uralta: „Az ún. szocialista társadalom, benne a szovjet típusú rendőrségek általános, szignifikáns jellemzője volt mindenkor a látványos, öngazoló kimutatások készítése/készíttetése, és ezen számadatok [...] »mellődöngető« nyilvánosságra hozatala.” Ez a szemlélet 2002-re megváltozott: „a rendőrségi külső kommunikáció innentől a rendőrségről az emberek fejében élő képpel való azonos modell kommunikálása lett, így a tények helyett a meggyőzés lett a kívánatos kép implikálása.”⁴² A rendőrség maga is kezdte belátni, hogy a média által a rendőrségről sugallt kép erőteljesebb közvéleményformáló erejű, mint amit a rendőrség valós eredményei mutatnak.⁴³ „Közismert, hogy milyen nehézségei vannak a rendőr-

36 Új magyar lexikon. 121.

37 Cserép–Molnár (2010) 7.

38 Korinek (2006b) 11.

39 Nyárády–Szeles (2005) 113–123.

40 Orbán (1999) 220.

41 Uo. 221.

42 Valcsicsák (2004) 165–168.

43 Sutka (2003) 63.

ségnek abban, hogy a munkáról hiteles és mozgósító képet adjon az őt megbízó és fenntartó polgárok felé, tehát kell, hogy szüksége legyen egy stratégiára. Néha az embernek az az érzése, hogy a rendőrség mindenki mást illetéktelennek tart, hogy beleszóljon a kizárólagosnak gondolt felségterülete kérdéseibe, ami már csak azért is tévedés, mert a közbiztonság, régies szóval a közbátorság, mint a szó előtagja is mutatja, első számú közügy.⁴⁴

A kommunikációs stratégia megalkotása azonban továbbra is rendezetlen kérdés maradt.⁴⁵ 2007 júliusában az országos rendőrfőkapitány, érezve a tényleges reform szükségességét, ismét meghirdette a kommunikáció megújítását, amely „a biztonság, a bizalom és a becsület rendőrségi programban” szerepelt: „*Át kell tekinteni a külső és belső kommunikáció jelenlegi gyengeségeit, a kommunikáció eszköz- és módszerparkját meg kell újítani, az állomány kreativitását ki kell bontakoztatni. Lehetőséget kell biztosítani számukra véleményük közlésére, a kérdéseikkel kapcsolatos válaszok megadására, az interaktív kommunikáció létesítésére. Ennek érdekében írásban indokolt rögzíteni a rendőrség belső és külső kommunikációjának stratégiáját, elveit, módszereit, tartalmát, gyakorlásának határait, tilalmi rendszerét, az egyes szintekhez piramis jelleggel tartozó és azokhoz kapcsolódó feladatokat, követelményeket. A stratégia készítése előtt tételesen fel kell tárni a kommunikáció gyenge pontjait, azok okait.*”⁴⁶

Az új, „önfenyező” kommunikációs trend égisze alatt született meg 2008-ban a Főnix kommunikációs projekt, amely számos olyan megállapítást tesz, amely tényszerű, de látszatalapokra helyezi a pozitív imázskeltést: példának okáért SWOT-elemzéssel⁴⁷ sorolja a rendőrség erősségei közé a harmonikus vezetést, a szervezettséget, a minimálisan elhanyagolható fluktuációt, a tekintélyes külső presztízst, az egységes és egyetemleges kommunikációs kultúrát és filozófiát, valamint a magasan képzett, nagy tapasztalattal rendelkező munkatársakat.⁴⁸

Külső kommunikáció „ma”⁴⁹

A médiatörvény⁵⁰ nyújtotta szabályozási háttérrel kívül, a rendőrség jelenlegi kommunikációját a 10/2013. (III. 14.) számú ORFK utasítás (a továbbiakban: ORFK-utasítás) és a 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet szabályozza. A szabályozókból jól kitűnik a lakosság felé irányuló kommunikációs csatornáknak a hierarchizált szervezethez igazított protokolláris működése: „*A rendőr a sajtó, a rádió és a televízió megkeresése alapján a feladat-*

44 Németh (1999) 229–230.

45 Annak ellenére, hogy a modern stratégia elméletéről kimerítő tanulmányok születtek, még rendészeti vezetők tollából is. Lásd: Kiss (2003) 64–83.

46 Bencze (2009) 27.

47 A SWOT-elemzés a versenytárselemzés és a vállalati belső értékelés egyik legalapvetőbb és legerjedtebb módszere. Magában foglalja a vizsgált tényezők erősségeit (*strengths*), gyengeségeit (*weaknesses*), lehetőségeit (*opportunities*) és veszélyeit (*threats*). Forrás: www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/0007_d1_1075_1077_uzletiterv/a_swot_elemzes_JGReK9C3qqHeUPDS.html

48 Garamvölgyi (2007) 18.

49 Tolnainé a rendészeti kommunikáció két dimenzióját különbözteti meg: a külső és a belső kommunikációt. Jelen témában csak a külső kommunikációt veszem górcső alá, vagyis ahogy a szervezet önmagát mint szervezetet jeleníti meg. Lásd: Tolnainé (2012) 77–83.

50 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény, a későbbiekben: médiatörvény.

körébe tartozó szolgálati ügyekről, egyes bűncselekményekről csak engedéllyel és a személyes adatok védelmére vonatkozó előírások betartásával nyilatkozhat. Az engedélyt az országos rendőrfőkapitány, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója, továbbá a megyei (fővárosi) rendőrfőkapitányok, azok helyettesei, a velük azonos hatáskörű, valamint az általuk felhatalmazott vezetők adhatják meg.⁵¹ Az eljáró vagy intézkedő rendőr számára a jogszabály csak kivételesen engedi meg, hogy munkájával kapcsolatosan nyilatkozatot tegyen, és akkor is csak tényközlő nyilatkozattételt, amelyről később jelentést kell készítenie. Főszabály szerint a nyilatkozattételre a rendőrségi szóvivők, illetőleg a megfelelő szintű vezetők jogosultak. A jogszabály a kommunikációt meghatározóan a rendőrségtől a média felé, egy irányban, és csak az előírt engedélyezési és jóváhagyási rend mellett, szigorú kontroll alatt teszi lehetővé, megtiltja az engedély nélküli szereplést vagy nyilatkozattételt. A médiában szerepelni és nyilatkozatot tenni a felettes vezetők engedélyével és előzetes jóváhagyásával lehet: „Nyilvános szerepléshez – ha az rendőrként történik – engedélyt kell kérni. Az engedély megadására megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságnál vagy az alárendeltségébe tartozó rendőrkapitányságnál, határrendészeti kirendeltségnél szolgálatot teljesítő rendőr esetében a megyei (fővárosi) rendőrfőkapitány, az Rtv. 4/A. §-a (1) bekezdése alapján az egyes feladatok ellátására létrehozott rendőri szervnél szolgálatot teljesítő rendőr esetében a rendőri szerv vezetője, az ORFK állományában szolgálatot teljesítő rendőr esetében az országos rendőrfőkapitány, a Terrorelhárítási Központnál, a Nemzeti Védelmi Szolgálatnál a főigazgató jogosult.”⁵²

A rendőrség sajtószolgálatára arra való, hogy pótolja a szakmai vezetés kommunikációs ismereteit, a médiumokat pedig segítse a rendészeti hatósági tevékenység szakszerű bemutatásában. A kommunikációs szolgálat szervezete és hierarchikus tagoltsága a stratégiai célkitűzéssel összhangban határozható meg.⁵³ A rendőrség kommunikációs szerve a szervezethez hasonlóan ugyancsak centralizált és alá-főle rendeltségi elven alapuló, ami azonban szembeűnő, hogy más szakmai szervezeti egységekkel ellentétben közvetlenül betagozódik a Belügyminisztériumba, vagyis a kommunikáció tekintetében az összes Belügyminisztériumhoz tartozó szervezet egységes felső irányítás alatt áll. Az ORFK-utasítás alapján a legfelső kommunikációs szervezeti egység az Országos Rendőr-főkapitányság Kommunikációs Szolgálat, amely a Belügyminisztérium Miniszteri Kabinet szakmai iránymutatásainak megfelelően látja el a feladatát. A feladatkörében rögzítettek szerint teljes mértékben befolyást gyakorol a rendőrség kommunikációja felett:

- „f) a Szolgálat vezetője dönt egyes ügyek kommunikációs szempontból országos jelentőségűvé nyilvánításáról;
- g) előzetesen véleményt nyilvánít a szóvivők munkaköri leírásának szakmai tartalmával összefüggésben;
- h) véleményezési jogot gyakorol a szóvivők és a megyei kommunikációs szervek munkatársainak kiválasztásában, teljesítményértékelésében;

51 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet, 99. § (1) bek.

52 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet, 99. § (6) bek.

53 Korinek (2006b) 12.

j) a megyei kommunikációs szervek megfelelő reagáló képességének biztosítása érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket, így különösen hatáskörébe von ügyeket, utasítást ad kommunikációs reakció végrehajtására, személyügyi javaslatot tesz.⁵⁴

Nemcsak a nyilatkozattételek és a kapcsolattartás személyi köre szabályozott és felülről irányított, hanem a médiatartalom-szolgáltatók felé átadott információ tartalma is:

„A médiatartalom-szolgáltatók számára a budapesti székhelyű rendőri szervek kizárólag a Szolgálat, a nem budapesti székhelyű rendőr-főkapitányságok és az alárendeltségükben működő szervezeti egységek pedig kizárólag az illetékes megyei kommunikációs szerv közreműködésével adhatnak tájékoztatást.

A rendőrség közleményeit, tájékoztatóit kizárólag a kommunikációs szervek hozhatják nyilvánosságra. A nyilvánosságra hozott közleményt, tájékoztatót a kommunikációs szervek a lehető legrövidebb időn belül kötelesek megküldeni az érintett ügyben eljáró szervnek.

A médiatartalom-szolgáltató részére adott tájékoztatás esetén a médiatartalom-szolgáltatótól kérni kell a közlés tervezetének megküldését, illetve a hangfelvétel meghallgatásának vagy a képfelvétel megtekintésének lehetővé tételét, kivéve, ha ennek végrehajtása a közlés tervezett időpontjára tekintettel már nyilvánvalóan nem lehetséges, vagy ha a rendőrség sajtótájékoztató keretében, illetve írásban kiadott közlemény vagy médiatartalom-szolgáltatói megkeresésre írásos válasz formájában adott tájékoztatást.

A kommunikációs szervek a médiatartalom-szolgáltatók megkeresésére kötelesek a megkeresés tudomásukra jutásától számított négy órán belül dokumentálható formában reagálni. Amennyiben a megkeresés teljes körű teljesítése ezen határidőn belül nem lehetséges, a válasznak tartalmaznia kell a végleges válasz megadásának várható időpontját. Mindez nem érinti a rendkívüli vagy váratlan eseményekre történő reagálást és a tényközlő nyilatkozatot.⁵⁵

Ahogy az ORFK-utasításból is kitűnik, a rendőrség rendkívüli mértékben kontrollálni kívánja a megjelenő médiatartalmat, ezért nagyon leszűkíti még a saját kommunikációs szervezeti egységeinek mozgásterét is, annak elkerülése érdekében, hogy a médiumok véletlenül se közöljenek a rendőrséggel összefüggésben negatív értékítélet kialakítására alkalmas híryanagot.

Azonban a rendőrség nem elégszik meg a kimenő kommunikációs formák és tartalmak részletes szabályozásával, ezen túlmenően tartalmilag is folyamatosan monitorozza a megjelent híradásokat, annak érdekében, hogy képet kapjon a bűnüldözés médiában festett képéről:

„19. A kommunikációs szervek munkanapokon 8.00 óráig kötelesek a székhelyükön bejelentett valamennyi médiatartalom-szolgáltató rendőrséggel, a rendőrség tevékenységével összefüggő közléseiből az elmúlt 24 órára vonatkozó lapszemlét készíteni. A médiatartalom-szolgáltatók munkaszüneti és a pihenőnapokon közzétett közléseit a munkaszüneti vagy a pihenőnapot követő első munkanapon készülő lapszemlének kell tartalmaznia. A lapszemle kötelező tartalmi eleme a kommunikációs reakcióterv.

20. A Szolgálat az általa készített lapszemlét annak elkészítését követő egy órán belül köteles elektronikus úton eljuttatni a megyei kommunikációs szervekhez. A megyei kommu-

54 10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás

55 10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás, 10–13. pont

nikációs szervek kötelesek az általuk készített lapszemlét annak elkészítését követő egy órán belül a Szolgálat által működtetett ügyeletra (a továbbiakban: Ügyelet) elektronikus úton felterjeszteni.

21. A kommunikációs szervek kötelesek a lapszemléből külön leválogatni és a selejtezési időpontjukig megőrizni azokat a közléseket, amelyek országos jelentőségűek, jelentős közérdeklődésre tartanak számot, vagy amelyek a szerv vezetője által kijelölt ügycsoportba tartoznak.⁵⁶

És hogy mennyire nem bízuk a bűnüldözés a médiában:

„38. A kommunikációs szervek kötelesek mérlegelés nélkül soron kívül jelentést tenni az állományilletékes parancsnoknak abban az esetben, ha a rendőrség érintett szervének tevékenységébe vetett közbizalom megkérdőjelezésére alkalmas közlést észlelnek. A rendőrség kommunikációs szervei az állományilletékes parancsnok előzetes engedélyével kötelesek az állományilletékes parancsnok közléssel kapcsolatban megtett intézkedéséről tájékoztatást adni a médiatartalom-szolgáltatóknak.”⁵⁷

A bűnüldözés jelenlegi kommunikációs modelljéből félreérthetetlenül kitűnik, hogy a rendőrség azért nem biztosít autonóm kommunikációs jogköröket az alsóbb szintű szerveknek és egységeknek vagy esetleg az „utca rendőrének”, mert tart a média negatív hírszelekciós mechanizmusától. Nem bízuk benne, és óvatosan viszonyul a médiához.⁵⁸ Ezért tart többek között attól, hogy az alsóbb szinten dolgozó beosztott rendőrök által nem kellően átgondolt és megszürt információk tartalmát a híradások már eltorzítják, és a közzététel nem szolgálja majd a pártatlanság és a hitelesség ORFK-utasításban megfogalmazott elveit.⁵⁹ A kifelé irányuló külső kommunikáció problematikájából félreérthetetlenül következik a belső kommunikáció erőtlensége is, amely indokolja, hogy az információs lánc egyes elemei az esetleges védekezéshez szükséges többletismeret megszerzése érdekében miért tartják vissza az információt, miért akadozik az információáramlás, illetve miért nem működnek olajozottan az alulról fölfelé irányuló információs csatornák sem.⁶⁰ Amint látszik, a bizalom egyrészt nem áll fenn a rendőrség és a média között, nincs továbbá bizalom a rendőri vezetés és a beosztottak között sem, s emiatt marad a belső hierarchia és a tekintélyelvű vezetés. Mindez a szerv reputációja felett örökösödve a bűnüldözés egységes védelmét szolgálja a média szenzációhajhász negatív hírtorzításának kiküszöbölésére:

„Egy szervezet kommunikációja mindig két részre osztható: belsőre és külsőre. A belső kommunikáció, főleg ha arra mint az együttműködés nélkülözhetetlen alapelemére tekintünk, a leghatékonyabban akkor működik, ha egymást elfogadó, egymással partneri, azaz egyenrangú viszonyban lévő emberek között zajlik. A magyar rendészeti kultúra ma korántsem ilyen közeg. Valamennyi tevékenységi körét – sokszor szakmailag teljesen indokolatlanul –

56 10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás, 19–21. pont

57 10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás, 38. pont

58 „Egyébként pedig általában véve praktikus taktika a hallgatás, hiszen abból – gondolja a csinovnyik – még sohasem lehet baj.” Lásd: Illisz (1998) 44–46.

59 A már idézett kutatásomban beigazolódtott, hogy a rendőrök szerint is passzív, zárkózott és egyirányú a kifelé irányuló kommunikáció.

60 Kriskó kilenc pontban foglalja össze a közösségimédia-stratégia kiépítésének feladatait, amely jelentősen érintené a centralizáció és decentralizáció kérdéskörét is. Lásd: Kriskó (2012) 28–41.

nul, csupán a megszokás okán – át- meg átszövi az erős hierarchizáltság. Ez a körülmény a kommunikációt minimum nehezíti, lassítja, akadályozza, sőt sokszor egyenesen lehetetlenné teszi. Amíg ez a helyzet, addig a külső kommunikációban is igen nehéz, sőt lehetetlen elvárni, hogy azok a rendőrök, akiket a merev hierarchia irányítottként folyton csak »alattvalói« szerepre és beszédmódra kényszerít, képesek legyenek partnerséget megjeleníteni a civilekkel való kapcsolatokban.»⁶¹

Ezzel a megállapítással szembehelyezkedem. Hiszen a média szerepének hatásaiból, a szocializmus korabeli gondolkodásából, továbbá a kommunikációs stratégia jelenlegi felépítéséből kétségtelenül nem az világlik elő, hogy a sokat korholt rendőrségi szervezeti kultúra idézi elő a zárt és rezignált külső kommunikációs attitűdöt, sokkal inkább a média negatív hírfestő beállítottsága és hatalmi dominanciája, amely miatt a testület saját reputációjának megőrzése érdekében zárttá és védekezővé, esetleg „bulvárosodásával” konformmá válik.⁶²

A rendőrség belülről pontosan tudja szakmailag, hogy a lakosság bizalma hogyan nyerhető el, de ez egy olyan közegben, ahol a média érdekei sokkal erősebbek, ráadásul – a népszerűségének megőrzése által – neki még a politika is erősen kiszolgáltatott, önálló mozgástér híján szinte lehetetlen elvárás egy ilyen kiszolgáltatott szervezettel szemben.⁶³ Érdemes újragondolni a rendőrség, a média és az állampolgár erőviszonyait, az érdekek érvényesítésének esélyeit, ezáltal a rendőrség kommunikációs „betokozódásának” motívumait.⁶⁴ *„[A] sajtó hatalma nagyobbak tűnik, mint a rendőré. A helyzet úgy alakult, hogy a bűnügy megoldásáért egyedül a rendőr a felelős, és senki más, sőt hovatovább magának a bűncselekménynek a megtörténteért is. Így aztán a rendőr kényszert érez, hogy mondjon valamit a sajtó számára, gyakran csak azért, hogy időt nyerjen. Közben nyilvánvalóan fél is tőle...»⁶⁵*

A helyzet bizarr aspektusát adja, hogy bár a jelen rendőrsége látszólag ugyanabban a változatlan hierarchikus, militáns és centralizált formában üzemel, mint a szocialista rendszer rendőrsége, ám az ennek hátterét jelentő kauzalitás a rendszerváltás után gyökeresen megváltozott. Amíg a korábbi rendszerben a diktatúra és az ideológiai rendszer védelmét – belülről kifelé – szolgálta a lakosságtól való elzárkózás, addig a liberális demokráciában a politikának és a média negatív hírszelekciós mechanizmusának való kiszolgáltatottság – kívülről befelé – készíti a védekező pozíciót jobban biz-

61 Gaál–Molnár (2013) 137.

62 Ahogy Kovács Lajos is megfogalmazza: amióta a média olyan mértékben telepedett rá a nyomozásokra, hogy az már a nélkülözhetetlen titoktartás miatt is nagy nehézséget okoz, gondoskodni kell arról, hogy a rendőrség képes legyen megvédeni bizalmas adatait. *„Az állami büntetőigény teljesülésének fokmérője nem a büntetés súlyossága, hanem az igazság megállapítása és a büntetés időszerűsége.”* Lásd: *„...az állami büntetőigény teljesülésének fokmérője nem a büntetés súlyossága, hanem az igazság megállapítása és a büntetés időszerűsége...»* 53.

63 Korinek szerint a rendészet mint szakma mindaddig kiszolgáltatott lesz a politikának, míg egyfelől az önkorlátozó politika be nem látja, hogy hosszú távon neki is jobb a megbízható, politikamentes, időnként nemet mondani tudó rendőrség, másfelől pedig míg a rendészet mint hivatás a maga önbecsülését, autonóm szakmai ethoszát meg nem teremti. Lásd: Korinek (2006a) 67.

64 Ezt igazolja a saját kutatásom is: a rendőrök többsége szerint a rendőrség saját jól felfogott érdekei miatt ilyen zárkózott.

65 Németh (1999) 92.

tosító szervezeti és működési formációhoz való ragaszkodásra.⁶⁶ Gondolván arra, hogy az egyént és a közösséget is a biztonságra való törekvés hajtja, ennek ösztönös készítése miatt a konformizációt még akkor is nehéz elhagyni, amikor az integráló környezet gyors és gyökeres változást produkál, amikor viszont ellenséges légkör alakul ki a közegben, úgy a biztonság iránti igény a védekező forma önkéntelen elvetését legkevésbé sem fogja támogatni. *Egy ilyen helyzetben indokolt a kérdés, hogy a rendőrség miért akar mégis mindenkit meggyőzni arról, hogy élvezzi a lakosság bizalmát, ami a gyakorlatban nem takarna mást, mint a közvetlen és kétirányú kommunikációs csatornák működtetését, nem félve az onnan érkező negatív visszacsatolástól.* Kissé ellentmond ennek, ahogy a rendőrség a szigorú rendszabályok szerinti, jelenlegi kommunikációs modelljét működteti.⁶⁷ Borúlátóbb tanulmányok arra a következtetésre jutnak, hogy – a szabályozástól a mentalitáson át egészen a végrehajtásig – alapjaiban kell megújítani a rendőrségi kommunikációt.⁶⁸

Irodalomjegyzék

- Antal Szilvia – Dunavölgyi Szilveszter (2006): A bűn világa a médiában. In: *Rendészeti Szemle*, 54. évf. 12. sz. 13–36.
- „...az állami büntetőigény teljesülésének fokmérője nem a büntetés súlyossága, hanem az igazság megállapítása és a büntetés időszerűsége...” Interjú Kovács Lajos nyugállományú rendőr ezredessel (2009) In: *Rendészeti Szemle*, 57. évf. 11. sz. 51–61.
- Bajomi-Lázár Péter (2008): *Média és társadalom*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Barabás A. Tünde – Gyurkó Szilvia – Virág György (2006): Média és igazságszolgáltatás. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 43. Budapest, OKRI.
- Bencze József (2009): *A biztonság, a bizalom és a becsület rendőrségi programja*. ORFK intranet.
- Bodor Endre (1964): Hozzászólás Szabó László „A rendőrség és a sajtó” című cikkéhez. In: *Belügyi Szemle*, 2. évf. 1. sz. 98–103.
- Budai János: Hozzászólás Szabó László „A rendőrség és a sajtó” című cikkéhez. In: *Belügyi Szemle*, 2. évf. 2. sz. 76–78.
- Cserép Attila – Molnár Katalin (2010): A rendőrség kommunikációs stratégiája és belső kommunikációja. In: *Rendészeti Szemle*, 58. évf. 2. sz. 3–41.
- Dénes J. Tamás (1963): Hozzászólás Szabó László *A rendőrség és a sajtó* című cikkéhez. In: *Belügyi Szemle*, 1. évf. 11. sz. 71–74.
- Elekes Edit (2010): Menedzsment lehetőségek a rendvédelemben. In: *RTF Rendvédelmi Füzetek*, 1. 51–62.
- Frydman, Marcel (1993): *Televízió és agresszió*. Budapest, Pont Kiadó.
- Gaál Gyula – Molnár Katalin (2013): Ami elromolhat, az el is romlik? A média szerepe a biztonságos, élhető közösségek formálásában. In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 15. kötet, 131–140.
- Gerbner, George (2000): *A média rejtett üzenete*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Horváth György (2004): Problémás gyerekek. In: *uó: Pedagógiai pszichológia*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

66 Kriskó éppen a szervezet negatív visszacsatolásoktól való félelmét tartja a zárkózottság feloldásának útjában álló legnagyobb akadálnak, holott a rendőri szervezetnek látnia kellene a pozitív lehetőséget, amellyel – emberi arcának megmutatásával – a társadalmi bizalom elnyerése járhatna. Kriskó (2012) 37.

67 Kriskó fókuszcsoportos kutatásában arra kereste a választ, hogy a rendszerváltozás óta miért nem tud a rendőrség olyan kommunikációs modellt működtetni, amellyel valóban elnyerheti a lakosság bizalmát. A megkérdezettek alulértékelték a kommunikáció jelentőségét, de torzítottan látták a tömegtájékoztató rendőrségábrázolását. Lásd: Kriskó (2011) 53–67.

68 Cserép–Molnár (2010) 41.

- Illisz László (1998): Hírversenypálya etikai buktatókkal. In: *Belügyi Szemle*, 46. évf. 6. sz. 43–47.
- Katona Sándor (2007): Megszólaljón a bíró? In Both Emőke – Deres Petronella (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 64*. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság.
- Kerecsi Klára (2005): A bűnmegelőzés és a biztonságérzet területi összetevői. In Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 42*. Budapest, OKRI.
- Kiss Ernő (2003): Gondolatok a stratégiai szemléletről és módszerekről. In: *Magyar Rendészet*, 3. évf. 1–2. sz. 64–82.
- Klein Sándor (2004): *Vezetés- és szervezetpszichológia*. Budapest, Edge 2000 Kft.
- Kó József (2005): Félelem keletről nyugatra: A bűnözéstől való félelem területi sajátosságai Magyarországon. In Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 42*. Budapest, OKRI.
- Korinek László (2006a): A rendőrség pártirányítása 1956–1989. In: *Rendészeti Szemle*, 54. évf. 10. sz. 55–67.
- Korinek László (2006b): Média és bűnözés. In: *Rendészeti Szemle*, 54. évf. 12. sz. 3–12.
- Korinek László (2010): *Kriminológia I. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. Budapest, Magyar Közlöny- és Lapkiadó.
- Krisko Edina (2011): Fókuszban a rendőrség. In: *Belügyi Szemle*, 59. évf. 12. sz. 53–67.
- Krisko Edina (2012): Rendészet 2.0 a kommunikációs szakember szemével. In: *Belügyi Szemle*, 60. évf. 9. sz. 28–41.
- Krisko Edina (2013): *A rendőrség társadalmi rendeltetése és a rendőrségi kommunikáció*. PhD-értekezés. Pécs, PTE.
- Maguire, Edward – Wells, William (eds.) (2009): *Implementing community policing. Lessons from 12 Agencies*. Washington D.C., U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Merril, John C. (1995): *Existentian Journalism*. Lanham, MD, University Press of America.
- Mokane, Daniel J. (1982): A rendőrség közösségi kapcsolatai Nyugat-Yorkshire-ban. In: *Belügyi Szemle, Külföldi Figyelő*, 35. sz. 76–78.
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.) (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Németh Zsolt (1999): A média a rendőrség társadalmi szerepéről. In Kozáry Andrea (szerk.): *A rendőrség társadalmi szerepe. Tudományos konferencia 1998. április 21–22*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Nyárády Gáborné – Szeles Péter (2005): *Public Relations I*. Budapest, Perfekt Kiadó.
- Orbán Péter (1999): A magyar rendőrség modernizációs kísérletei. In Domokos Andrea (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 57*. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság.
- Pokol Béla (2009): Tömegkommunikáció és politika. In Bihari Mihály – Pokol Béla (szerk.): *Politológia*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Shoemaker, Pamela J. (1996): Hardwired for News: Using Biological and Cultural Evolution to Explain the Surveillance Function. In: *Journal of Communication*, Vol. 46. No. 3. 32–47.
- Sutka Sándor (2002): *A Hajdú-Bihar Megyei Rendőrfőkapitányság 2002. évi munkájának értékelése*. Évértékelő jelentés.
- Szabó László (1963): A rendőrség és a sajtó. In: *Belügyi Szemle*, 1. évf. 9. sz. 16–25.
- Tolnainé Kabók Zsuzsanna (2012): A rendészeti kommunikáció specifikussága, törvényi szabályozása. In: *Magyar Rendészet*, 12. évf. 3. sz. 77–83.
- Új magyar lexikon*. (1962–1981) 6. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Valcsicsák Imre (2004): *A rendőrségi kommunikáció stratégiaváltása (2002–2003). A rendvédelmi munka társadalmi beágyazottsága*. Budapest, RTF.
- Virág György – Gyurkó Szilvia – Barabás A. Tünde (2007): „Halál egyenes adásban” – a büntető igazságszolgáltatás megjelenése a tömegkommunikációban. Egy kutatás margójára. In Both Emőke – Deres Petronella (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 64*. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság.
- Zlatniczky István (1963): Hozzászólás Szabó László „A rendőrség és a sajtó” című cikkéhez. In: *Belügyi Szemle*, 1. évf. 12. sz. 89–93.

Jogforrások

2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról
10/2013. (III. 14.) ORFK utasítás a médiatartalom-szolgáltatók részére adható tájékoztatás rendjéről

ABSTRACT

The media and the public confidence in the police

VÁRI Vince

The media's role as a "fourth" power factor today can hardly be doubted by anyone. But if examined the police's popularity as presented from the point of view of the media interests, there appears to be a difference in the interests between the two. However, the police's struggle to win over the confidence of the public, despite the media, is only a show, in fact, the police are not able to win this war. The police - absent their own channels of communication - will always be a news provider, but not the forwarder and mediator. Furthermore as the police increasingly see the media's mechanism of news-selection they will feel resistance is senselessness and futile and become more and more passive and defensive.

Keywords: *media, police, communication, confidence of the public*

Nemzetközi együttműködési lehetőségek a felsőoktatásban – különös tekintettel a pénzügyőrtisztképzésre

SZABÓ Andrea¹

Anno a középkori egyetemek nemzetközi intézményeknek számítottak, az oktatás egységesen latin nyelven folyt. A 19. században – sok más terület mellett – a felsőoktatás is megindult a nemzetivé válás útján, az intézmények befelé fordultak, általánossá vált az anyanyelvű oktatás. Mára a felsőoktatás ismét a nemzetköziesedés felé tart. Egyre intenzívebbé vált az együttműködés, illetve a hálózatosodás az intézmények, oktatók, hallgatók és kutatók között. Az Európai Unió oktatáspolitikája egyre nagyobb szerepet kapott a közösségi politikákban, s ez a rendelkezésre álló források segítségével a nemzeti oktatási politikák fejlődésére is hatással volt.

Kulcsszavak: felsőoktatás, nemzetközi együttműködés, vámfelsőoktatás, INCU

Az európai felsőoktatási térség mára szinte egész Európát átfogja. Ennek eredményeként egy egységes tudáspiac kezd kialakulni. A bolognai folyamatban való részvétel önkéntes. A helyi, nemzeti sajátosságok tükrében minden országnak joga és lehetősége van eltérni a deklarált alapelvektől, ugyanakkor azért szem előtt kell tartania, hogy amennyiben túlságosan eltávolodik a bolognai folyamat alapelveitől, akkor már egy másik reformfolyamatról kell beszélünk az esetében. A bolognai folyamat végrehajtása a felsőoktatás számos területének megújítását kívánja meg, mint például:

- szorosabb, harmonikusabb együttműködés a munkaerőpiaccal;
- az irányítási struktúrák megújítása;
- a privát források fokozottabb bevonása;
- pedagógiai paradigmaváltás (a tanítás helyett a tanulás, a lexikális tudás helyett a kompetenciák kerülnek a középpontba);
- minőségbiztosítás;
- az egyetemek értékelése (rangsorok, transzparencia);
- stratégiai gondolkodás, egyetemi marketing, kontrolling.²

¹ SZABÓ Andrea dr., PhD, tanszékvezető egyetemi docens, NKE, Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék
Andrea SZABÓ dr., PhD, associate professor, head of department, National University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Customs and Finance Guard Department
orcid.org/0000-0002-8224-4089, szabo.andrea_2@nav.gov.hu

² Barakonyi (2009) 54.

A bolognai folyamat az oktatók, a felsőoktatásban dolgozók és a hallgatók tiltakozását is kiváltotta, méghozzá nem is egy részt vevő országban. Azonban a kezdeti elutasítás a fejlett országokban mérséklődött, a reform lakossági elfogadottsága mára megfelelőnek mondható. A tiltakozás bizonyos szempontból érthető, hiszen a reformfolyamatok elindításában akaratlanul is részt vevő hallgatók joggal érezhették magukat kísérleti nyúlknak, ráadásul egy sokszor még kialakulatlan, kiforratlan struktúrában kellett tanulniuk, helytállniuk.

Mivel az élethosszig tartó tanulás egyre fontosabbá vált mind az unió stratégiáiban, mind pedig a bolognai folyamatban, a Lisszaboni Stratégia célkitűzései nyomán egyre több ország fogalmazta meg az élethosszig tartó tanulóval kapcsolatos nemzeti stratégiát. A magyar kormány 2005-ben fogadta el a hazai stratégiát, öt prioritást kijelölve. Ezek:

- az oktatás, képzés esélyteremtő szerepének erősítése;
- az oktatás, képzés és a gazdaság kapcsolatainak erősítése;
- új kormányzási módszerek, központi eljárások alkalmazása;
- az oktatás, képzés hatékonyságának javítása, össztársadalmi ráfordításainak növelése;
- az oktatás, képzés minőségének javítása.³

A fent megfogalmazott öt stratégiai feladat a magyar jogszabályi környezetben az élethosszig tartó tanulás fejlesztésére vonatkozik, és amennyiben ez az öt pont a magyar felsőoktatásban valóban teljesülne, az nem csupán az élethosszig tartó tanulást erősítené, hanem a magas szintű minőség biztosítását és végső soron a bolognai folyamat végrehajtását is. Az Európai Felsőoktatási Térségen belül a végzettségek könnyű összehasonlításának és elismerésének eredményeképpen a hallgatók, oktatók és az intézményi dolgozók sokkal könnyebben utazhatnak külföldön, építhetnek nemzetközi kapcsolatokat, tanulhatnak, dolgozhatnak. A bolognai folyamat eredményeképpen nemcsak az oktatás, a képzés minősége javulhat jelentősen, hanem az pozitívan hathat az európai munkaerőpiacra, a foglalkoztatottságra, valamint az európai identitásra és kultúrára is.

A pénzügyőrök képzése

A rendészet területét kutató tanulmányok azt mutatják be részletesen, hogy az Európa (és a világ) különböző pontjain működő rendészeti szervek struktúrája, tevékenysége, jogi háttere nem egységes.⁴ Sőt, az európai rendszerben is legalább két alapmodell működik: a decentralizált angolszász rendőrség, amely közösségi feladatnak tekinti a rendfenntartást, továbbá a centralizált, amely államigazgatási hatósági tevékenységként végzi ugyanazt.⁵ A fentiekből következik, hogy az európai rendészeti tevékenységet folytató szervek képzési, továbbképzési stratégiája is igen eltérő képet mutat. A rendészeti képzést folytató intézmények a jövőjüket markánsan meghatározó dön-

3 Derényi et al. (2010)

4 Jashke et al. (2007) 8–12.

5 Christián (2011) 5–6.

tési helyzetbe kerültek: bekapcsolódnak a bolognai folyamatba vagy kívül maradnak? Amennyiben csatlakozni kívánnak az általános folyamathoz, akkreditálniuk kell a képzést és az intézményt egyaránt. Ezzel a rendészeti felsőoktatás felett ellenőrzést kap a civil szféra, az akkreditálási követelmények megítélése útján. Az intézményeknek az alábbi feltételrendszernek kellett megfelelniük: „az oktatóknak egyrészt jó szakmai tudással rendelkező rendőröknek kell lenniük, másrészt a civil felsőoktatáshoz kapcsolódó elvárásokat (tudományos fokozat, publikáció, egyetemi végzettség, oktatói követelmények) is teljesíteniük kell. Az intézetek csúcspanaszításának egészen kiemelkedő minőségi mutatókat szükséges elérniük. Az eddigi zárt rendszerű szervezetekbe fokozott betekintést nyer az adott ország oktatási/kulturális minisztériuma, jelentős engedélyezési jogkörökkel.”⁶

Az érintettek egy másik csoportja viszont mellőzte a sok követelményt támasztó folyamat elindítását, és inkább egy, a tiszthelyettesi képzés és az akkreditált főiskolák között felúton lebegő állapotot tart fenn.⁷ A közös vámpolitika kiemelt helyet foglal el az uniós politikák közt, ezért a tisztségviselők és gazdálkodók felkészítése is prioritásként jelenik meg. Az unió tagállamai a rendészeti képzéshez hasonlóan itt is más-más megoldást választottak. A hazaihoz hasonló, de nem teljesen azonos felsőfokú képzési formával egyedül Észtországban találkozhatunk.

Az észt Biztonsági Tudományok Akadémiája (a továbbiakban: Akadémia) egy olyan szakmai felsőoktatási intézmény, amelyet 1992-ben hoztak létre az Észt Köztársaság függetlenné válását követően. Az Akadémia az észt belügyminisztériumhoz tartozik, ugyanakkor az oktatási és kulturális minisztérium által meghatározott feltételeknek is eleget tesz. Az Akadémia az egyetlen olyan oktatási intézmény Észtországban, amely szakembereket képez a belső biztonság és a rendészet területén. Az itt végzetek várhatóan a rendőrség, a határőrség, az adó- és vámhivatal, a katasztrófavédelem, a sürgősségi szolgálat, valamint a büntetés-végrehajtás – amely az igazságügyi minisztériumhoz tartozik – területén számíthatnak foglalkoztatásra. Az Akadémia szakmai alma materként szolgált a felsorolt szervek számos jelenlegi vezetője számára.⁸

Az Akadémia kiemelt feladatának tekinti a tudományos munka és kutatás támogatását, ezért kitűnő lehetőségeket biztosít a sikeres tudományos munka és az alkalmazott kutatás folytatásához, a szakmai önfelneveléshez és az együttműködéshez a különböző észt és külföldi szervezetekkel, az oktatói és hallgatói számára egyaránt.⁹ Ebből a szempontból igen figyelemreméltó és követendő jó gyakorlatnak tekinthetjük a nyelvi és szakmai képzés integrálását, amely a nappali BA-szakokon a következő módon valósul meg. A szakmai tantárgyak oktatói kötelezővé teszik az angol nyelvű szakirodalom felhasználását a szemináriumi és szakdolgozatok elkészítésekor. A nyelvtanárokkal együttműködve valósítják meg azt a követelményt, miszerint a hallgatók kötelezően választanak egy, a szakirányukhoz kapcsolódó cikket, amelyet egy félév alatt fel kell dolgozniuk (az ezzel kapcsolatos feladatok végrehajtása a nyelvórákon kívül, de meg-

6 Fórizs (2009) 83.

7 Uo. 84.

8 Angelstok et al. (2012) 15.

9 Angelstok (2012) 174.

határozott ütemben és nyelvtanári felügyelettel, segítséggel folyik), majd a félév végén egy szimulált konferencia keretében, idegen nyelvű előadásban ismertetniük kell.¹⁰

Az Akadémia a kiváló alkalmazott kutatás és fejlesztési tevékenység megvalósítására törekszik a belső biztonsági és a rendészeti terület vonatkozásában, így például foglalkozik a következőkkel: a korszerű mai rendészet és határőrizet, kriminológia, kriminalisztika, katasztrófa- és válságmenedzsment, adó- és vámügyek, büntetés-végrehajtási szolgálat, valamint a közszolgálat modernizációs eredményei és kihívásai. A közszolgálatban elvárt naprakészség érdekében az Akadémia különböző tanfolyamokat/továbbképzéseket kínál közalkalmazottak számára, amelyeket az Akadémián belüli Közszolgálati Képzési és Fejlesztési Központ lát el.¹¹

A jövőbeli adó- és vámtisztek oktatása az Akadémia Pénzügyi Karán folyik. A vámspecializáció 1996 óta érhető el az Akadémián, az adóspecializáció 2002-ben csatlakozott. A Pénzügyi Kar a jelenlegi nevét 2004-ben kapta, és azóta a szakmai felsőoktatás az adózási és a vámterületen kizárólag ezen a karon történik. A kezdetektől 2012-ig 501 hallgató szerzett diplomát a vám-, az adó-, valamint a vám- és adóspecializáción.¹² A Pénzügyi Kar új tananyagának fejlesztése 2005–2006-ban kezdődött a PHARE program keretében. Mindez az adó- és vámhivatallal együttműködésben történt, azzal a céllal, hogy biztosítsa az elméleti tudást és a gyakorlati készségeket, amelyek szükségesek a friss diplomások és a végzettek sikeréhez és fejlődéséhez, a köz- és magánszektor pénzügyi szférájában.

Az adó- és vámtisztek mai képzése az Akadémián megfelel minden európai uniós sztenderdnek. Az észt felsőoktatási minőségbiztosítási ügynökség akkreditációs központja jóváhagyta az adó- és vámügyi tananyagok fenntarthatóságának minőségét, valamint oktatási licencet adott a tananyagra határozatlan időre. A munkacsoport azt is megállapította, hogy a tananyagot elsődlegesen szakmai szempont szerint alakították ki, a szakmai gyakorlat rendszere jól strukturált, tekintetbe veszi a célcsoportot és a tananyagfejlesztésbe bevonja mind a hallgatókat, mind a munkáltatók képviselőit. A Pénzügyi Karon végzetteneket mind az adó- és vámterületen, az adó- és vámszervezetnél, mind a köz- és magánszférában, Észtországban és külföldön egyaránt szívesen alkalmaznak.

A hallgatók felvétele a hazaihoz hasonlóan történik, azaz egészségügyi, pszichológiai és fizikai felvételin esnek át, majd a hozott pontjaik és a felvételi eredményeik alapján jutnak be a képzésre, amely nagyon népszerű, 30–40-szeres a túljelentkezés, mivel egyedül itt folyik vám- és adóigazgatással kapcsolatos oktatás. A személyzet nyolc fő teljes állású személyből, egy igazgatóból és két asszisztensből áll, akik az Akadémia alkalmazásában vannak, valamint húsz oktatóból, akik az észt adó- és vámhivatal alkalmazottai vagy külső szakértők. Az észt adó- és vámhivatal komoly támogatást nyújt a főiskolának, egyrészt a tananyag kidolgozása, valamint az oktatás, másrészt a szakmai gyakorlat szervezése és a végzettek alkalmazása során.¹³

10 Borszéki (2016) 83.

11 www.sisekaitse.ee/eass/the-academy/rd-activities/

12 Angelstok et al. (2012) 212–217.

13 www.sisekaitse.ee/index.php?id=14066

Németországban a pénzügyőrség a mai napig megőrizte vezető szerepét a pénzügyi rendészeti igazgatás területén, pedig a szervezet feladathalmaza jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedekben. Újonnan kialakított, rendkívül szerteágazó feladatrendszeréből adódóan a német pénzügyőrség a mai napig Európa egyik legnagyobb vámszerve, kb. 40 ezer fős állománnyal.¹⁴ A pénzügyőrök középfokú képzése a nyolc pénzügyi főigazgatóságon, a felsőfokú diplomát adó képzésük pedig három főiskolán (Münster, Plessow és Sigmaringen) történik. A német vámigazgatás számára folytatott szakmai alapképzések több szinten történnek, ebből a főiskolai szintű képzés hároméves, amelynek ideje alatt a hallgatókkal köztisztviselői jogviszonyt létesítenek. A tapasztalat azt mutatja, hogy a végzettek nagy többsége, mintegy 99 százaléka a vámhatóságnál helyezkedik el. A képzés során kiemelt figyelmet fordítanak a szakmai gyakorlati képzésre, ugyanis a 156 oktatási hétből 69-et a hivataloknál töltenek a hallgatók.¹⁵ Az egyetemet végzettek számára egy rövidebb időtartamú alapképzést szerveznek, de ez a teljes létszámnak csak kb. 1 százalékát érinti. A gyakorlati képzés során, amely elsősorban a hivatalokban történik, a hallgatók betekintést kapnak például a vámkezelések folyamatába, az ügyiratkezelés rendszerébe.¹⁶

Olaszországban a gazdasági és pénzügyi szektor, a nemzeti költségvetés feletti őrködés feladatát a Guardia di Finanzia, Európa egyik legelittebb rendészeti szerve hajtja végre. A pénzügyi rendőrség e magasan kvalifikált szerve az élethosszig tartó tanulás elvét vallja, azaz a teljes állományra újabb és újabb továbbképzések várnak. Előszere-tettel ötvözik a bentlakásos képzést a távoktatással. Az újonnan felvettek a bergamói akadémiára kerülnek, ahol két évet töltenek, majd a következő három évet a castelporzianói bázison töltik, és itt szerzik meg az első tiszti rendfokozatukat. Természetesen ez a lehetőség csak egy igen szűk rétegnek adatik meg, hiszen az olasz pénzügyi rendőrség létszámának alig 1 százalékát teszi ki a tiszti beosztás.¹⁷

Finnországban egy országos szinten működő iskolával találkozunk, amely a pénzügyőrök alap- és továbbképzésével foglalkozik. Főbb feladatai közé tartozik az oktatások megszervezése, a kontaktképzések megtartása – komoly erőfeszítéseket tettek az ún. e-learning bevezetésére és fejlesztésére –, a kapcsolattartás a területi szinttel, a vámhivatalokkal és a szakmai igazgatóságokkal, valamint az ügyfelek képviselőivel. A finn vámképzés központja Helsinkiben található, 21 állandó alkalmazott és meghívott előadók vesznek részt a képzésben. Évente kb. 400 különböző tanfolyam megtartását koordinálja és végzi az iskola. Ezek lehetnek alapfokú tanfolyamok, 2,5 év időtartamban, b-learning módszerrel (nem neveznék egy 2,5 évig tartó képzést tanfolyamnak), és különböző szakterületi szakmai továbbképzések. A vezetői, informatikai, idegen nyelvi képzések mellett az ügyfelek képzése is itt történik.¹⁸

Magyarországon a pénzügyőrök képzése ugyan 1987-ben megkezdődött a Rendőrtiszti Főiskolán – vámnyomozói szakon, levelező tagozaton –, azonban a tanszék fel-

14 Christián (2010) 88.

15 Dézsi (2010) 65.

16 Uo. 63–68.

17 Christián (2011) 64–70.

18 Dézsi (2010) 68–76.

állítására csak 1991-ben került sor, amikor is nappali és levelező tagozaton is elindult a vámigazgatási szak.¹⁹ A 2000-es évek elejére a pénzügyőrtisztképzés integrálódott a magyar felsőoktatási rendszerbe, a tanszék fő célkitűzése ebben az időszakban az volt, hogy az új évezredben is megfeleljen a magyar állami felsőoktatás követelményeinek és a globális nemzetközi kereskedelem jogi és etikai kihívásainak.

A Vám- és Pénzügyőrség életében jelentős változásokat hozott az Európai Unióhoz történő csatlakozás. A szakmai munka átstrukturálódott, ezzel párhuzamosan olyan új feladatok is beépültek a pénzügyőri munkába, amelyekre fel kellett készíteni a hallgatókat. A tanszék által oktatott tantárgyak köre kibővült a szabadon választható tantárgyakkal, így lehetőség nyílt a Vám- és Pénzügyőrség aktuális, súlyponti és új feladatainak oktatására, az adott témakörhöz kapcsolódóan bevonva a testület szakmai vezetőit is. Az évtized közepén jelentős feladatként jelentkezett a tanszék munkájában a többfokozatú bolognai képzéshez igazodó bünyügyi igazgatási, valamint rendészeti igazgatási szakok oktatási tematikájának, tananyagának kimunkálása, különös tekintettel a képzés keretében újonnan induló tantárgyakra. Ebben az időszakban a szakokból szakirányok lettek, így a vámigazgatási szak vám- és jövedéki igazgatási szakiránnyá, a vámnyomozói szak pedig pénzügyi nyomozói szakiránnyá változott, követve a bolognai rendszer, valamint a szakma korszerűsítési igényeit. A korszerű tananyag összeállítását a Vám- és Pénzügyőrség szakmai szerveivel való hagyományosan jó együttműködés is nagymértékben segítette.²⁰

Az integráció²¹ nem hagyta érintetlenül a tanszék működését sem. Ami nem változott az előző időszakhoz képest, az a szakma támogatása, amely egyrészt a tudományos munka területén, másrészt a képzést közvetlenül érintő területeken – szakmai gyakorlat, szakmai tanulmányutak szervezése – is töretlen. Komoly segítséget ad a megrendelő szerv az elméleti képzést kiegészítő, megerősítő előadások, háttéranyagok biztosításával is. A szervezeti integrációt érintően mindenképpen fontos kiemelni, hogy a szervezeti változások végrehajtása során hogyan alakul az új struktúra, miként optimalizálják az egységesített szervezetben a munkafolyamatokat, és ehhez milyen módon rendelik hozzá az erőforrásokat,²² és természetesen azt is, milyen képzést, fejlesztést igényel a jelenlegi, illetve a jövőbeli személyi állomány ebben a megváltozott helyzetben.

Felbecsülhetetlen segítséget nyújt a nappali tagozatos hallgatók gyakorlati képzéséhez a Nemzeti Adó- és Vámhivatal valamennyi szerve. Nem csupán a hallgatók nyári szakmai gyakorlatának helyszínét biztosítják, hanem tevékenyen közreműködnek a szakmai gyakorlat négyhetes időszakában a gyakorlati feladatok megismertetésében. Az igazgatóságok értékes segítséget nyújtanak a hallgatók gyakorlatorientált képzéséhez azzal, hogy tevékeny részt vállalnak a szakmai tanulmányutak lebonyolításában, helyszínének meghatározásában és nem utolsósorban a tanszék kutatási tevékenységének előmozdításában, valamint értékelésében a tudományos diákköri konferenciák, valamint szakdolgozatvédelmek bírálói székében.

19 Szabó (2013) 506.

20 Budaházi (2006) 61–62.

21 Nemzeti Adó- és Vámhivatal létrejött: 2011. január 1.

22 Magasvári (2015) 89.

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem létrejötte egy teljesen új helyzetet teremtett a tanszék számára. Egyetemi tanszékké vált ugyanis, egyetemi követelményekkel, amelyek teljesítése az egyik legfontosabb feladat lesz az elkövetkezendő időszakban, legyen az akár publikációs követelmény, akár nyelvi továbbképzés, kutatási projekt végrehajtása vagy doktori fokozat megszerzése.

Nemzetköziesedés, a nemzetközi együttműködés lehetőségei és akadályai a rendészeti képzés területén, különös tekintettel a pénzügyőrtisztképzésre

A bolognai célkitűzések közül az első és egyik legfontosabb célkitűzés a transzparencia, az átláthatóság, amely – például oklevélmelléletek segítségével – elősegíti a hallgatói és a munkavállalói mobilitást egyaránt. Az oklevélmelléklet kiadása a rendőr-, pénzügyőr- és büntetés-végrehajtási tisztképzésben²³ részt vevők részére is lehetségessé vált. Azonban a felvételi rendszerek sajátosságai – mint például a szakmai gyakorlat, illetve a magas fokú nyelvtudás elvárása vagy éppen az állampolgársági kritérium – kevésbé teszik lehetővé a külföldi továbbtanulást, és ugyanezek az akadályok gátolják a külföldi munkavállalást is, emellett a munkavállalók szabad mozgására vonatkozó jog nem alkalmazható a közzolgálatban. A közzolgálat fogalmát, tartalmát, az uniós fogalom elsődlegességét és a leszűkített alkalmazás követelményét a bíróság határozta meg, dolgozta ki ítélezési gyakorlata folyamán.²⁴ Az oklevélmelléklet ugyanakkor számos területen hasznos lehet, például a CEPOL,²⁵ a KERA²⁶ és a FRONTEX²⁷ égisze alatt szervezett képzések esetében.²⁸

A kreditrendszerű képzés elősegíti a széles körű hallgatói mobilitást, a tanulmányok kreditalapú nyilvántartása a rendőrtisztképzésben is megvalósult. A kreditátvitel célja a megszerzett ismereteket, készségeket elismerő kreditek hordozhatóságának biztosítása, ezzel a hallgatók intézmények, országok közötti könnyebb mozgásának elősegítése. A rendszer működtetésére képzési programok között, egy tanterven belül, különböző modulok vagy szakaszok között is sor kerülhet. Az elmúlt évek tapasztalata és az elvégzett felmérések azt mutatják, hogy a kreditátvitel – mint a kreditrendszer része – nehezen működik, nemcsak a rendészeti oktatásban, de a felsőoktatás számos más területén is. A kreditrendszer az is nehezíti, hogy az országok nagy részében, így Szlovákiában vagy Lengyelországban is kizárólag egyetlen intézményben működik rendőrtisztképzés, és ugyanez alakult ki Finnországban is 2008-ban: a Rendőrtisztői Főiskola és a finn Nemzeti Rendőriskola egyesült, és tamperei központtal működött tovább. A magyar Rendőrtisztői Főiskola (ma már Rendészettudományi Kar, RTK) több mint négy évtizede tölti be hegemon szerepét a felsőoktatás e speciális területén, és a

23 Ruzsonyi (2007) 93.

24 Blutmann (2010) 636.

25 *European Union Agency for Law Enforcement Training: Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége.*

26 Közép-európai Rendőrákadémia.

27 Az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség.

28 Szabó (2012) 285.

rendészet teljes palettáját átfogó képzést folytat. Ehhez hasonló integráció azonban, ahol a rendőri szakok mellett megtalálható a határrendészeti, a vám- és pénzügyőri, a büntetés-végrehajtási és a katasztrófavédelmi képzés is, jelenleg csak Romániában és Észtországban működik. Szlovákiában a rendőrképzés mellett a büntetés-végrehajtási szak is megjelenik.²⁹

A tisztképzés jellegéből következően már az alapképzésben is olyan tantárgyakat vesznek fel, illetve olyan tananyagot sajátítanak el a hallgatók, amelyet egy másik oktatási intézményben nem tudnak elismertetni, megszerzett kreditjeiket így nem tudják átvinni. Amennyiben viszont valamely uniós országban kívánják folytatni tanulmányukat, a kreditátvitel lehetséges lenne, hiszen az alapozó tantárgyak bizonyos részben minden országban átfedik egymást. Azonban a különböző országok közötti mozgás a szigorú, speciális és változatos felvételi kritériumrendszerekből kifolyólag rendkívül problematikus. A hallgatók a megszerzett kreditjeikkel így leginkább a karon belül, az egyes szakok között váltva tudnak mozogni, ez a lehetőség azonban a kreditrendszer kialakítása előtt is nyitott volt. Egyes esetekben a hallgatók mozgástere kicsit nagyobb lett a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen.

A rendészeti felsőoktatás esetében is kiemelt kérdés mind a hallgatói, mind az oktatói mobilitás elősegítése, a külföldi tanulmányi utak, résztanulmányok és szakmai gyakorlatok biztosítása, hazai beszámítása. Ugyanakkor az elmúlt évek gyakorlati tapasztalatai alapján kijelenthetjük, hogy a mobilitási lehetőségek csak korlátozottan jelennek meg mind a hallgatók, mind az oktatók számára; a diplomák egyenértékűsége, elfogadása más országban a rendészet területén elképzelhetetlen, s a mobilitási lehetőségek korlátozottsága miatt a kreditek átvitele, megszerzése más képzési intézményben megint csak nehézségekbe ütközik. A vizsgált országok mindegyikére igaz, hogy a rendőrtisztképzéssel bekapcsolódtak az Erasmus-programba, amely minden évben lehetőséget nyújt számos hallgatónak és oktatónak a külföldi tapasztalatszerzésre.

Az európai identitás erősítése terén is érdekes képet kapunk a rendőrtisztképzés esetében. Megtaláljuk egyrészt a nyitottságot, amelyet például az Erasmus-programhoz való csatlakozás is bizonyít. Az Erasmus lehetővé teszi más uniós országok képzési rendszerének és gyakorlatának megismerését, és egyben betekintést enged más kultúrákba.³⁰ Az unióval kapcsolatos szakmai vonatkozású információk szintén szerepelnek a rendőrképzés tananyagában. Azonban a képzés jellegéből és az egyedi felvételi követelményekből adódóan a rendészeti képzés egy viszonylag zárt rendszer, ahol a legtöbb esetben csak honfitársainkkal tanulhatunk együtt.

Az élethosszig tartó tanulás témaköre a rendészeti oktatás területén is kiemelten fontos. Minden országra igaz, hogy a rendészeti oktatásban lehetőséget biztosítanak a már szolgálatukat teljesítő rendőrök továbbképzésére. Kiemelkedően fontos, hogy a rendőrök megismerjék a legújabb rendőri ismereteket, technikákat és gyakorlatokat. Az élethosszig tartó tanulás jegyében a Nemzeti Közzolgálati Egyetem is minden lehetséges posztgraduális képzési formát biztosít. Ugyanakkor tény, hogy további szem-

29 Ruzsonyi (2007) 87–88.

30 Fórizs (2008) 6.

léletváltásra van szükség ahhoz, hogy az élethosszig tartó tanulás Magyarországon ne csak a már diplomával rendelkezők számára legyen jellemző. Több lehetőséget kell biztosítani a munka mellett tanulók számára a szakmai képzésekben, továbbképzésekben való részvételre. Az egész életen át tartó tanulás Finnországban olyannyira fontos, hogy számos különböző formát alakítottak ki a felnőttek képzésére, továbbképzésére, és azokat az állam támogatja. A korábban bemutatott háromféle felnőttképzési forma közül a nyílt egyetemek például kifejezetten az idősebb korosztály számára engednek betekintést az egyetemi oktatási rendszerbe.

Ha megvizsgáljuk az egyetem intézményfejlesztési tervében megfogalmazott középtávú célokat, láthatjuk, hogy azok között első helyen szerepel a nemzetközi ismertség folyamatos javítása, az egyetem vonzerejének növelése a külföldi hallgatók és vendégoktatók körében. Jelenleg azonban mind a hallgatói, mind az oktatói-személyzeti mobilitás rendkívül alacsony. A hallgatói mobilitás nem éri el az 1 százalékot, az oktatói pedig 8 százalék körül mozog. Az RTK vonatkozásában az oktatói arány csak 2 százalék.³¹

A „kiemelten fontos felsőoktatási intézmény” minősítés megszerzéséhez és megtartásához a legfontosabb kritériumok a következők:

- a nemzetstratégiai céloknak való közvetlen megfelelés,
- a nemzetközi ismertség, elismertség növelése,
- a magyar felsőoktatás nemzetközi szintéren való képviselése.³²

A mobilitásnak súlyos akadályai vannak: a hallgatók nyelvtudása, nyelvi készséghiánya vagy gyengesége; a hallgatók alulmotiváltsága (komoly szülői hozzájárulás szükséges); valamint a nemzetközi tapasztalatok jelentőségének alulértékelése.

A kép árnyalásához az is hozzátartozik, hogy a képzési és tudományos profil – mindhárom kar esetében – nem hasonlítható össze más képzési területek nemzetközi felületeivel (pl. orvosi, gazdasági). A kiutazó hallgatók számának növelése azonban elengedhetetlen. Az egyetemen jelenleg egyetlen idegen nyelven meghirdetett szakról beszélhetünk, az idegen nyelvű tárgyak száma is kevés. A fejlődés tehát itt is elengedhetetlen, egyrészt a tantárgyak tantervben való meghirdetésével, valamint a hazai hallgatók számára is elérhetővé tételével, másrészt a külföldi résztanulmányok kreditelismerésével. 2015 szeptemberében elindult az NKE nemzetközi közszolgálati kapcsolatok mesterképzési programja, amely angol nyelven is felvehető lesz.

A felsőoktatási intézmények tevékenységének nemzetköziesedését előremozdító programelemeket – amelyek közül néhányat a fentiekben már ismertettem – az ún. Knight-táblázat³³ szemlélteti.

Tudományos programok:

- hallgatói csereprogramok,
- idegen nyelvű képzések,
- nemzetköziesített tanterv,

31 *Intézményfejlesztési Terv 2012–2015.* 28.

32 Uo. 29–30.

33 Forrás: *A felsőoktatás nemzetköziesítése.* 2. számú melléklet, 5–6.

- nemzetközi tematikus tanulmányok területe,
- munka/tanulás külföldön,
- nemzetközi hallgatók,
- tanítási/tanulási folyamat,
- közös, kettős és többes diplomát adó programok,
- interkulturális képzés,
- kari/munkatársi mobilitási programok,
- meghívott előadók, kutatók,
- kapcsolat a tudományos programok és a kutatási, képzési és fejlesztési támogatások között.

Kutatási és tudományos együttműködés:

- terület- és témaközpontok,
- közös kutatási projektek,
- nemzetközi konferenciák és szemináriumok,
- közösen kiadott cikkek és tanulmányok,
- nemzetközi kutatási egyezmények,
- kutatói és végzős hallgatói csereprogramok,
- nemzetközi kutatási partnerségek a tudományban és egyéb ágazatokban,
- kapcsolat a tanterv, a kutatás és a tanítás között.

Külső kapcsolatok és szolgáltatások (hazai és külföldi):

- közösségi alapú partnerségek és projektek nem kormányzati csoportokkal vagy a magánszféra vállalataival,
- nemzetközi fejlesztési támogatási projektek,
- egyedi/szerződéses külső képzési projektek, a képzési tevékenység és a kutatás között,
- külső oktatási felületek és távoktatás,
- nemzetközi hálózatokban való részvétel,
- alumniprogramok fejlesztése volt nemzetközi hallgatók számára.

Tanórán kívüli tevékenységek:

- hallgatói klubok és szervezetek,
- nemzetközi és interkulturális egyetemi események,
- kapcsolattartás kulturális csoportokkal,
- szakértői csoportok, programok,
- szociális, kulturális és tudományos támogatási rendszerek.

Megvizsgálva a Vám- és Pénzügyőr Tanszék szerepét, lehetőségeit és aktuális nemzetközi tevékenységét, az alábbiakat látjuk. A tanszék által gondozott szakirányokról megállapítható, hogy azokon korszerű EU-konform joganyagokat oktatnak. Az erős nemzetközi jelleg és az európai uniós tagság elnyerése is arra ösztökélte a tanszéket, hogy a joganyag közvetítése és a képzés hatékonyságának emelése mellett célkitűzés-ként fogalmazza meg a nemzetközi kapcsolatok kiépítését és fejlesztését. Mivel a közös vámpolitika kiemelt helyet foglal el a közösségi politikák közt, ezért a tisztségviselők és

gazdálkodók felkészítése is kiemelt helyen áll. A DG TAXUD³⁴ ezen célok megvalósítása érdekében létrehozta az ötévente változó, ún. vámprogramokat,³⁵ a magyar vámigazgatás 1968 óta tagja a Vámigazgatások Világszervezetének, részt vesz a programokban, de a tanszék nemzetközi kapcsolatainak szélesítése még a jövő feladata. Amellett, hogy évente több alkalommal vesznek részt a tanszék munkatársai CEPOL-programokon és az ún. *Fiscalis* programokon,³⁶ elengedhetetlen Európa és a nagyvilág más vámképzést folytató felsőoktatási intézményeivel a kapcsolatfelvétel, egyrészt az International Network of Customs University³⁷ keretein belül, másrészt egyedileg, például nemzetközi konferenciák szervezésével.

Összegzés

A bolognai rendszerrel összefüggő átalakítások célja egyrészt az, hogy lehetőséget teremtsenek az oktatóknak és a hallgatóknak egyaránt a nemzetközi tapasztalatszerzésre, ami később elősegítheti a munkavállalói mobilitást, másrészt pedig az oktatás minőségének fejlesztése, a képességekre és tapasztalatokra épülő oktatási rendszer kiépítése. A bolognai rendszerhez való csatlakozás elősegíti a nemzetközi kapcsolatok kialakulását, és például az Erasmus-programban való részvétel lehetővé teszi a nemzetközi szakmai tapasztalatok megszerzését. A bolognai folyamatban való részvétel számos fejlesztési lehetőséget is magában rejt az egyes nemzeti képzések esetében, többek között külföldi oktatók fogadását, vagy például a nemzetközi együttműködés keretében az egyes intézmények számos jó példát is elsajátíthatnak. A fejlesztési lehetőségek a bolognai folyamatban való részvétel során nemcsak az intézmények, hanem az egyének, a hallgatók és oktatók számára is fennállnak. Így például a nemzetközi tapasztalatszerzés területén, illetve a hallgatók a mesterképesítést megszerezhetik külföldön is. A CEPOL, a KERA és a FRONTEX is számos képzési lehetőséget biztosít a folyamatban részt vevő rendőri vezetők számára.³⁸ A bolognai folyamatban való részvétel erősíti a nemzetközi együttműködést már a tanulmányi idő során, lehetőséget biztosítva arra, hogy hosszú távon a rendőrségi együttműködés is hatékonyabbá váljon. A bolognai folyamatban való részvétel és a nemzetközi tapasztalatszerzés lehetősége komoly előnyt jelent a hallgatók számára: könnyebben vállalhatnak munkát nemzetközi szervezeteknél, például az EUROPOL³⁹-nál, vagy például nemzetközi nyomozócsoportok munkájában vehetnek részt.

Számos indok szól ugyanakkor amellett is, hogy a rendészeti képzés megőrizze a korábbi nemzeti képzési struktúrát. Bár vannak olyan intézmények, amelyek részt vesznek a bolognai folyamatban, és bevezették a kreditrendszert, azonban a speciális kép-

34 Adóügyi és Vámuniós Főigazgatóság.

35 A 210/1997. EK határozat a Vám 2000, a 105/2000. EK határozat a Vám 2002 programot hozta létre, a Vám 2007 vámügyi cselekvési programot a 253/2003. EK határozat, a Vám 2013 programot pedig az Európai Parlament és a Tanács 624/2007/EK határozata hozta létre.

36 http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/tax_cooperation/fiscalis_programme/fiscalis_2020/index_en.htm

37 <http://incu.org/about-us.html>

38 Szabó (2015) 192.

39 *European Police Office*.

zés és tananyag következtében a hallgatóik (néhány kivételtől eltekintve) a kreditjeiket nem tudják átvinni, hasznosítani egy esetleges intézményi váltás során. A rendőrtiszt-képzés helyzete egyedülálló a többi képzési ághoz képest. Sokkal szigorúbbak a felvételi elvárások, és az sem ritka, hogy a képzésben való részvételt, illetve a rendőri szolgálat teljesítését nem kizárólag a nyelvtudáshoz, hanem állampolgársághoz is kötik, s ez jelentősen megnehezíti a mobilitást. Ugyanakkor ezek az akadályok csereprogramokkal, illetve alternatív képzési lehetőségekkel (mint például idegen nyelvű szemináriumok, előadássorozatok) áthidalhatóak, ehhez azonban nem feltétlenül szükséges a bolognai rendszerhez való csatlakozás, elegendő a kétoldalú kapcsolatok kialakítása, ápolása.

A bolognai rendszer egyik legfőbb célja a munkavállalói mobilitás erősítése, amely azonban, mint láthattuk, a rendészet, illetve a rendőrségi munka területén nagy nehézségekbe ütközik. Nemcsak a nyelvi és állampolgársági követelmények akadályozzák a munkavállalók mobilitását, hanem számos egyéb tényező is. Így például minden országban vannak különbségek a büntető törvénykönyvek között (ami az egyik országban bűncselekmény, az nem biztos, hogy a másik országban is az), így az előzetes ismeretek és az adott állam rendészeti képzésében való részvétel hiányában lehetetlenné válik a munkavállalás. Szintén nehezen áthidalható problémát jelentenek a vallási és kulturális különbségek, amelyek befolyásolják, hogy a rendőr miképp viselkedik egy adott helyzetben. Az előbbieken alapján mindenképpen felmerül a kérdés, hogy valóban van-e értelme az új, az intézménnyel szemben jelentős követelményeket támasztó képzési struktúra bevezetésének. Mert például nem kell olyan oktatókat alkalmazniuk, akik megfelelnek az előírt tudományos követelményeknek, hanem a rendőrségtől közvetlenül is átvezényelhetnek kiképzőket, oktatókat. A szakmai jellegű képzésnek számos veszélye van. Így például a PhD tudományos fokozatot megszerző vagy azzal már rendelkező oktatók fokozatosan eltávolodnak a szakmától. Ez hosszú távon veszélyezteteti nemcsak az oktatók szakmai tudását, hanem a teljes képzés színvonalát is. Az előírt tudományos követelményeknek megfelelő oktatók alkalmazása azonban rendkívül nehézkes és bonyolult feladat, vannak olyan szakterületek, ahol jelentős hiány van ilyen szakemberekből. Nem véletlen, hogy az átalakítási folyamatot számos ország felsőoktatási intézményében új (professzori, docensi) munkahelyek kiírásával kezdték, és ehhez jelentős kormányzati forrásokat, támogatást vettek igénybe. Ugyanakkor nemcsak az oktatók kérdése jelenti a problémát, hanem a teljes struktúra és a tantervek átdolgozása, átalakítása is, amely lényegében megfelel egy intézmény újraalapításának. Problémaként merül fel továbbá az is, hogy a bolognai rendszerbe való csatlakozás során az intézményt akkreditáltatni kell, az intézmény pedig civil felsőoktatási ellenőrzés alá kerül a zárt, szakmai rendszer kontrollja helyett.

A mobilitás kérdése mint az egyik legfontosabb célkitűzés jelenik meg a bolognai nyilatkozatban, hiszen a hallgatói mobilitás alapozhatja meg a későbbi munkavállalói mobilitást. A hallgatói, oktatói és munkatársi mobilitás lehetőségeinek bővítése érdekében a nemzetközi kapcsolatok szélesítése és elmélyítése elengedhetetlen.

A mobilitás és az Erasmus-programban történő részvétel szorosan összefügghet a kreditelismerés kérdésével. Jelenleg a programban részt vevő hallgatókat a program

leteltét követően hazai vizsgakötelezettség terheli. Ennek megkönnyítése érdekében javasolom, hogy a külföldi felsőoktatási intézményben elvégzett kurzusok, szemináriumok kreditelismerésének lehetőségét – például szabadon választható tantárgyak keretében – teremtsse meg a kar. Ez a kurzus befejezésének és eredményének igazolásával, valamint a tantárgyi tematika benyújtásával – a szaktanszékek támogatása mellett –, a Kreditátviteli és Validációs Bizottság döntési jogkörének kiterjesztésével megvalósítható.

A nemzetközi – nem feltétlenül európai – kapcsolatok elmélyítését elősegítő, közös kutatási projektek meghirdetését, valamint a Rendőrakadémiák Nemzetközi Szövetségéhez (*International Association of Police Academies, INTERPA*) történő csatlakozást javasolom. A pénzügyőrtisztek hazai képzéséhez hasonlóval csak Észtországban, a Biztonsági Tudományok Akadémia Pénzügyi Karán találkozhatunk. Az európai országok többségében belső szakképző iskolákon oldják meg a tisztképzést, vagy pedig pénzügyi, közgazdasági jellegű felsőoktatási intézmények keretében.

A nemzetközi kapcsolatok elmélyítéséhez, újabbak megteremtéséhez elengedhetetlenül szükséges a Vámegetemek Nemzetközi Hálózatához (INCU) történő csatlakozás.⁴⁰ Jelenleg a mobilitási lehetőségek korlátozottak mind a hallgatók, mind a tanszék oktatói számára. A Vám Világszervezet által elkészített kompetencia-keretrendszer és az ehhez kapcsolódó oktatási keretrendszer vizsgálata, illetve a hazai képzés megfeleltetése ennek – középtávú tervként – szintén kiemelten fontos.

A képzés fejlesztése terén – hosszú távú javaslatként – egy intézet felállítását látom indokoltnak. Az intézet által nyújtott képzési paletta teljes egészében lefedné a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szakterületeit, így a vám-, adó- és bünyügyi terület felsőfokú végzettséget igénylő munkaköreit. A jelenleg meglévő két szakirány kiegészülne egy harmadik, adóigazgatási szakiránnyal. Az intézet létszám- és infrastruktúra-fejlesztése a NAV nélkül nem valósítható meg, de a Vám- és Pénzügyőri Tanszék jelenlegi állománya jó kiindulópontként szolgálhat a továbblépéshez. A NAV-val a tanszékéhez hasonló, szoros kapcsolata egyetlen felsőoktatási intézmény egyetlen szervezeti egységének sincs, tehát a megrendelői igényeknek leginkább megfelelő képzés a létrejövő intézet tanszékeinek keretében valósítható meg.

A rendészeti vezető mesterképzési szak értékelő-elemző specializációja két éve működik, a bemeneti feltételek tágításával – közgazdászok számára is nyitottá tenni – a NAV vám- és pénzügyőri ágán – és nem kizárt, hogy hamarosan az adóágon is – jelentkező megrendelői igény messzemenően és hosszú távra teljesülhetne.

40 Szabó (2016) 131.

IRODALOMJEGYZÉK

- Angelstok, Feliks (2012): The Concept of the Estonian Academy of Security Sciences. In Tabur, Lauri (ed.): *Viable Security. Proceeding of the Estonian Academy of Security Sciences*. Tallinn, Estonian Academy of Security Science.
- Angelstok, Feliks – Järvelaid, Peeter – Tabur, Lauri (2012): *Estonian Academy of Security Sciences 20 years for excellence*. Tallinn, Sisekaitseakadeemia.
- Barakonyi Károly (szerk.) (2009): *A Bologna „Hungaricum”*. *Diagnózis és terápia*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Blutmann László (2010): *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Borszéki Judit (2016): *Az angol szaknyelvi kompetenciák szerepe a határrendészeti szervek nemzetközi együttműködése megvalósításában, fejlesztésük lehetőségei*. Doktori értekezés. Budapest, NKE. Forrás: http://uni-nke.hu/feltoltes/uni-nke.hu/konyvtar/digitgy/phd/2016/karosi_zoltan-ne_borszeki_judit.pdf (2016. 11. 18.)
- Budaházi Árpád (szerk.) (2007): *Jubileumi évkönyv. 35 éves a Rendőrtiszti Főiskola*. Budapest, RTF.
- Christián László (2010): *Alternatív rendészet*. PhD-értekezés. Budapest, PPKE.
- Christián László (2011): *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- Derényi András – Lannert Judit – Mártonfi György – Sinka Edit – Tót Éva (2007): *Tagállami beszámoló az oktatás és képzés 2010 munkaprogram terén történt nemzeti előrehaladásról*. Budapest, OFI. Forrás: www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/oktatas-kepzes-2010/oktatas-kepzes-2010-eu (2017. 01. 17.)
- Décsi Zsolt (2010): *A blended-learning módszer bevezetése a pénzügyőrök szakképzésében*. PhD-értekezés. Budapest, ZMNE.
- Estonian Academy of Security Sciences. Verbis aut Re!* Forrás: www.sisekaitse.ee/eass/the-academy/ (2014. 11. 09.)
- Fekete Zsófia – Szél Dávid (szerk.) (2015): *A felsőoktatás nemzetköziesítése. Kézikönyv a felsőoktatási intézmények nemzetközi vezetői és koordinátorai számára*. Budapest, Tempus Közalapítvány.
- Fórizs Sándor (2008): A Rendőrtiszti Főiskola hallgatóinak felkészítése a nemzetközi rendészeti együttműködésre. In: *Rendvédelmi Füzetek*, 2. sz. 5–10.
- Fórizs Sándor (2009): Irányok az Európai Unióban a rendőrtisztek felkészítésében. In: *Magyar Rendészet*, 9. évf. 3–4. sz. 83–85.
- http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/tax_cooperation/fiscalis_programme/fiscalis_2020/index_en.htm (2015. 02. 27.)
- <http://incu.org/about-us.html> (2014. 11. 06.)
- Intézményfejlesztési terv 2012–2015*. (2012) Budapest, NKE.
- Jaschke, Hans-Gerd – Bjorgo, Tore – Romero, Francisco del Barrio – Kwanten, Cees – Mawby, Robin – Pagon, Milan (2007): *Perspectives of Police Science in Europe*. Final Report. Bramshill, Project Group on a European Approach to Police Science (PGEAPS). European Police College.
- Magasvári Adrienn (2015): Különböző jogállású szervek integrációja. In Szabó Szilvia – Szakács Gábor (szerk.): *Közszolgálati HR-menedzsment*. Budapest, NKE Szolgáltató Kft.
- Ruzsonyi Péter (2007): A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése. 2. rész. In: *Börtönügyi Szemle*, 26. évf. 1. sz. 83–94.
- Szabó Andrea (2012): Változások és új irányok az Európai Rendőrákadémia jövőjében. In Hautzinger Zoltán – Verhóczy János (szerk.): *Sodorvonalon. Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, MRTT.
- Szabó Andrea (2013): A rendészeti felsőoktatás egy speciális területe – a pénzügyőr tisztek képzése. In Keresztes Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél – Spring Wind*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége.

Szabó Andrea (2015): Training opportunities in law enforcement (CEPOL, MEPA, FRONTEX). In Szabó Andrea – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Az adó- és vám szolgálatok aktuális kihívásai. Konferencia- és tanulmánykötet*. Budapest, NKE–MRTT. Forrás: <http://rtk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/vam-es-penzugyori-tanszek/az-ado-es-vamszolgalatok-aktualis-kihivasai-konferencia-es-tanulmanykotet> (2016. 12. 01.)

Szabó Andrea (2016): Világméretű hálózat a vámszakmai felsőoktatás területén. In Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából*. Budapest, NKE–NAV.

www.sisekaitse.ee/eass/the-academy/rd-activities/ (2015. 02. 27.)

ABSTRACT

International cooperation opportunities of higher education especially Customs Officer training

SZABÓ Andrea

In the past the medieval universities were the acknowledged international institutions, where the language of the education was Latin. In the nineteenth century, in addition to many other areas, higher education started to nationalise, the institutions turned inward and education in the mother tongue became commonplace. Today higher education has resumed through internationalization. It has intensified co-operation and networking among institutions, lecturers, students and researchers. The education policy of the European Union has played an increasingly important part in Community policies, using the available resources and having an effect on the development of national education policies.

Keywords: *higher education, international cooperation, customs higher education, International Network of Customs University*

A magyar rendőrség egyenruházata, felszerelése és fegyverzete I. (1861–1896)

ANDROVICZ Gábor¹

A tanulmány a magyar rendőrség 1861 és 1945 között rendszeresített egyenruháit, felszerelését és fegyverzeteit mutatja be. A témáról – néhány rész tanulmánytól eltekintve – ez idáig nem készült átfogó rendészettörténeti munka. Az ezzel kapcsolatos források között nem csupán a korabeli, részletes és taxatív egyenruha-szabályzatok, hanem a rendelkezésre álló rendőrségtörténeti monográfiák és a rendőri szaksajtó idevonatkozó anyagai is szerepelnek.

Kulcsszavak: egyenruha, öltözet, fegyverzet, rendőrségtörténet

„Minden szervezet tartalomból, lényegből és valami formából tevődik össze. A forma tartja össze a lényeget, alkalmazkodik a tartalomhoz, mégis a tartalom a formában helyezkedik el. Testületünk formájának lényeges alkotórésze egyenruhánk. Ebben az egyenruhában élünk, dolgozunk, és ha a szolgálat érdeke úgy kívánja, benne a legnagyobb áldozatot is meghozzuk. Tehát nem közömbös, hogy mit viselünk.”²

Írásomban a magyar rendőrség 1861 és 1945 közötti rendszeresített egyenruháit, felszerelését és fegyverzeteit szeretném bemutatni, amelyről – néhány rész tanulmánytól eltekintve – ez idáig nem készült átfogó rendészettörténeti munka. Forrásaim között nem csupán a korabeli, részletes és taxatív egyenruha-szabályzatok szerepelnek (ezek teljes körű ismertetése terjedelmi okok miatt nem is lenne lehetséges), hanem a rendelkezésre álló rendőrségtörténeti monográfiák és a rendőri szaksajtó idevonatkozó anyagai is.

1861 előtt nem volt a szó mai értelmében vett autonóm rendőrség Magyarországon, ugyanis a rendvédelmet katonaság vagy polgárőrség látta el. Az 1848–49-es szabadságharc bukása után létrejött Bach-rendszer osztrák eredetű katonaságot és zsandárságot működtetett hazánkban, akik természetesen saját uniformisukat viselték. 1945 után szintén külföldi, szovjet mintájú ruházattal látták el az új demokratikus rendőrséget. A dualizmus és a Horthy-korszak alatt azonban kialakult egy alapvetően magyar gyökerű egyenruha-viselet, amely – végigkísérve a rendőrség szervezeti fejlődését – hűen tükrözi annak gazdag hagyományait. Az 1919-es országos államosításig a vidéki váro-

1 ANDROVICZ Gábor történész, főelőadó, ORFK Készenléti Rendőrség Költségvetési Igazgatóság, Rendőrmúzeum Gábor ANDROVICZ Historian, General Rapporteur, Police Museum, Rapid Response and Special Police Services, Budget Directorate, Police Museum
orcid.org/0000-0002-3760-9712, androviczgabor@gmail.com

2 *Magyar Rendőr*, 1940. december 1.

sok önkormányzati (*municipiális*) rendőrségei maguk választották meg formaruháikat, amelyek így igen változatos és színes képet mutattak. Vizsgálódásom fókuszában ezért elsősorban az államilag felügyelt, rendeletekkel szabályozott, a későbbiekben országos mintául szolgáló fővárosi államrendőrség egyenruhája szerepel.

A biztosok és darabontok korszaka (1861–1881)

Az 1860. október 20-án kiadott legfelsőbb uralkodói rendelet (októberi diploma) megszüntette az osztrák rendőrigazgatóságokat (*Polizei-directio*). Az alkotmányosság helyreálltával Pest város törvényhatósága új – magyar – rendőrséget szervezett meg, élén Thaisz Elek főkapitánnyal. 1861 januárjában az ideiglenes közgyűlés egy bizottmányt hozott létre „*a városi rendőrkatonaság szervezésére és életbeléptetésére*.” A rendőrség újjászervezésével, ruházatának és fegyvereinek beszerzésével a tanács báró Podmaniczky Jánost bízta meg, aki saját pénzből adott előleget mindezekre. A ruházat és a fegyverzet hiánya azonban több hónapos késedelmet okozott az új hatóság felállításában.³

Az önkormányzati rendőrség megszervezéséig, átmeneti jelleggel alakult meg a polgárőrségként működő, angol mintára szervezett békebiztosai intézmény, amelynek tagjait, valamint a később helyükre lépő rendbiztosokat is *konstáblerek*nek nevezték.⁴ Megkülönböztető szolgálati jelvényük a buzogány alakú konstáblerbott volt. Ha valakit megérintettek ezzel, annak ellenszegülés nélkül követnie kellett a konstáblér utasításait. Pest városa Vandrák Samu bronzművessel készíttette el a szép kivitelű szolgálati jelvényeket 3 forintos darabáron. A fából esztergályozott, feketére fényezett, acélgombos rendőrbott maga 30 cm-ével kényszerítőeszköznek alkalmatlan volt, s mert a gyakorlatban nem vált be, csak néhány hónapig használták. Övre akasztva nem volt esztétikus, sétabotnak rövid, zsebben hordva pedig kényelmetlen lett volna. A bottól megérintettek a PEST és az 1848 feliratok mellett a város és az ország címere is szerepelt. A megtévesztő évszám valószínűleg a Bach-korszak után fellángoló nemzeti ellenállás szimbólumaként került a jelvényre.⁵

A rendőrség a tényleges szolgálatot végül április 30-án vette át. Az egyenruha viselésére jogosultak egyik csoportja az év elején felfogadott és szolgálatba állított poroszlovagy darabontőrség (drabantőrség) volt, amely valójában karhatalmi feladatokat ellátó „rendőrkatonaságként” működött. A másik csoportot a poroszlovagy felett vezényleti joggal rendelkező rendbiztosok⁶ alkották, akiket a főkapitány választott, illetve nevezett ki. Személyükben honosodott meg Magyarországon az angol konstábleri intézmény hazai változata, amely a mai értelemben vett rendőrség alapjának is tekinthető.

3 *Rendőr*, 1928. február 25.

4 Az önkéntes, társadalmi jellegű kezdeményezéshez olyan prominens személyek is csatlakoztak, mint Jókai Mór vagy a Károlyi grófok közül ketten is. Lásd: Czaga et al. (1995) 157.

5 *Vasárnapi Ujság*, 1861. január 13. 16. A *bot* és a *konstáblér* szó eredetéről lásd még: *Magyar Rendőr*, 1935. február 1., illetve Bogvirka (1968) 37. Az egyik rendőrségtörténeti monográfia megemlíti a buzogány azon praktikus funkcióját, miszerint annak gombja lecsavarható volt, és az üreges botban papíralapú parancsot, jelentést, utasítást lehetett elhelyezni. Ugyanez a forrás azonban tévesen 1848-ra datálja a rendőrbott elkészítését. Borbély-Kápy (1942) 98.

6 Ebből a titulusból származik a mai napig használt *biztos úr* megszólítás. Zolnay-Gedényi (1996) 63.

Az első egyenruha-leírás 1861 szeptemberének végén jelent meg rövidhírként a *Sürgöny* hasábjain. A biztosok kék atillát kaptak fekete zsinórzattal és aranygombokkal, a poroszlók (örvezetők) pedig szintén kék atillát, de vörös-sárga zsinórzattal, sárgaréz gombokkal, amelyhez szürke magyarnadrágot, csizmát és egyensapkát viseltek. Mind a poroszlók, mind a rendbiztosok Pest város vésett fémcímerét viselték gallérjukon.⁷ Az atilla-egyenruha rendszeresítésével a rendőrség ahhoz a hagyományos magyar öltözethez tért vissza, amelyet már a szabadságharc előtti években is viseltek az akkori rendőrhatalóságok.⁸

A rendbiztosok számára 1863 decemberében adták ki az első szolgálati utasítást, amely nem tért ki részleteiben az öltözetre, csupán annyit jegyzett meg, hogy a biztosok „havi zsolddal és egyenruhával láttatnak el.”⁹ Az 1870-es évek elején a poroszlók egyenruhája még mindig sötétkék volt, a város színeiből álló vörös-sárga sujtászinórzattal és vörös sapkával. A rendőrbiztosok ekkor fekete zsinórzatú kék mentét, fehér lószőrforogós nemezkalapot, bal karjukon pedig Pest város színeit mutató szalagot viseltek.¹⁰ Ezekben az években jelent meg a poroszlók és a rendbiztosok nyakában lógó félhold alakú fémlemez, amelyen szolgálati azonosító számuk szerepelt. A pakfongból készült mellszám katonai eredetű felszerelési cikk volt, s az egyenruha hímzett váll-, nyak- és kardíseihez hasonlóan ez is páncélmaradványnak tekinthető. A franciák régen *hausse-col*nak nevezték a vállat, a nyakat és a mell felső részét védő páncélt, később szintén ezt az elnevezést kapta az a nyak alá akasztott, aranyozott, félhold alakú fémdarab is, amelyet a katonatisztek szolgálati jelvény gyanánt hordtak.¹¹ A rendőri örszemélyzet tagjai ezt egészen 1909-ig viselték szolgálati jelvényként. A rendőri felszereléshez tartozott a háromféle jeladásra alkalmas síp is, emellett a biztosoknak kétnyelvű (magyar–német) igazolványuk is volt, amelyet felszólításra fel kellett mutatniuk.¹²

1870-ben a *Vasárnapi Ujság* így írt a pesti rendőrközegről és egyenruhájának pszichológiai hatásáról: „[...] ott áll az utczasarkon a »magyar konstábler« fehértollas Kossuth kalapjával, tekintélyt adó körszakállával, a miknek láttára fél lábra áll, a kiben annyi gonosz indulat van, mint egy kis köröm. Akárki mit beszéljen a fényes katona-gombról, csináljon viczcset az »uniformis«-ra, az örök igazság marad, hogy a katonánál, ha nem is egész, de legalább is fél ember számot a ruha tesz ki. Toprongyos sereg láttára bátorságot kap a gyáva ellenség is, míg a fényes gomb és tiszta egyenruha az első pillanatban rendesen imponál.

Ha valahol, ugy áll ez a rendőrségnél. [...] a futó betyár a »pusztázó«-val szembe áll, a »vármegye legény«-nyel már meggondolja magát és a »zsandár« előtt megszalad. A ruha szerint tájékozta magát és becsüli föl az ellen erejét. [...] a mi pesti konstáblereink mind csinos

7 Czaga et al. (1995) 169. Egy másik forrás szerint a poroszlók kék magyarnadrágot viseltek, lásd: Vécsey-Baksa (1923) 17.

8 A budai rendőrség (azaz a városkapitány, a városhadnagy és a városdarabontok) ruhája is zsinóros, kék magyar ruha volt, míg Pest város darabontjainak vörös – a köznyelv így aggatta rájuk a *kékek*, valamint a *rákok* vagy *veresek* elnevezést. Lásd: *Magyar Rendőr*, 1934. november 15.

9 *Szolgálati utasítás...* (1864) 2.

10 Vécsey-Baksa (1923) 23.

11 *Magyar Rendőr*, 1935. február 1. A szerző szerint 1874 környékén került a bécsi, s ugyanebben az időben a pesti rendőr nyakába is a számtábla, egy 1870-ből származó Zahoray János-karikatúrán azonban már látható ez a szolgálati jelvény a konstábleren. Lásd: *Vasárnapi Ujság*, 1870. július 17.

12 Czaga et al. (1995) 189.

*és rendes öltözete, mind komoly magatartása sokkal egészségesebb jelenség, mint a régi nagy bakancsu darabontusoké. [...] Haragszanak is ezért rájuk a régiebb kiadású »közegek« s mert másképp nem igen árthatnak nekik, elnevezték őket »magyar policzáj«-nak, azt a kis mangánétát meg oldalukon »fogpiszkáló«-nak [...]*¹³

Ezt követően sem a pest-budai rendőrségek 1873-as egyesítése és államosítása, sem az 1881-es rendőrségi törvény nem rendelkezett az egyenruházatról. Az átmeneti időszakban azonban már rögzült az egyenruha színe. A fővárosi rendőrség államosítását megelőzően külföldi tanulmányutak tapasztalatai alapján határozták meg az uniformisok sötétkék színét. Mintául az akkor már mintegy negyvenéves londoni rendőrség szolgált – ez általános nemzetközi tendenciának számított a többi európai rendőrségnél is.¹⁴ A rendőrök szimbolikus ruhadarabja továbbra is az önkormányzati időkben viselt fehér lószőrforgós Kossuth-kalap maradt.¹⁵

A rendőrségi törvény értelmében az egyenruha-viselésre jogosult személyi állomány két csoportra tagolódott. A 80 fős tisztviselői kar (más néven intéző rendőrség, később fogalmazói kar) tagjai igazgatásrendészeti feladatokat láttak el, közülük kerültek ki a rendőrség mindenkori vezetői, kapitányai. A végrehajtó rendőrség a 620 főt számláló őrszemélyzet volt, amely gyalogos (555 fő) és lovas (65 fő) osztályból állt. A rendőrség legénység vezetője a rendőrfőparancsnok (egyben oktató és főfelügyelő) volt, s az ő tisztjei – egy lovassági és egy gyalogsági felügyelő – alkották a későbbi felügyelői kart.¹⁶

A rendőrség első részletes egyenruha-szabályzatai csak a későbbi években jelentek meg belügyminiszteri és főkapitányi rendeletek formájában, előbb 1886-ban a tisztviselők, majd 1892-ben az őrszemélyzet részére (utóbbit az 1893-ban kiadott szervezési szabályzat is tartalmazza).¹⁷

Szabályzat a tisztviselők részére

Az 1885. évi 3756. tk. eln. sz. rendelettel közölt 1501/eln. 85. sz. belügyminiszteri rendelet kimondta, hogy szolgálatteljesítésekor, hivatalos eljárás alkalmával a tisztviselőknek egyenruhát kell viselniük.¹⁸ A ruházati cikkek tételes listáját azonban csak egy évvel később állapították meg. Díszben viselt fekete nemezkalapjukat fekete fénybőr állszíjjal látták el, a karima körül fekete selyemszalaggal és gömbölyű aranyzsinórral, bal oldalát Magyarország 5 cm magas és 3 cm széles, aranyhímzésű (középmézejében vörös, fehér és zöld színű) címerével és a mögé tűzött kócsagtoll forgóval díszítették. Utóbbi egy aranyozott sodronnyelvhöz volt erősítve, amely 3,5 cm hosszú, makk alakú aranyfona-

13 *Vasárnapi Ujság*, 1870. július 17.

14 *Magyar Rendőr*, 1940. március 1.

15 Egy 1898-as bécsi rendőrségi kiállításon megfordult tudósító döbbenten konstataálta, hogy a harminc évvel korábbi bécsi konstáblerek ugyanolyan díszkalapot viseltek, mint a magyar rendőrök, csupán fekete lószőrforgóval, tehát ez a kiegészítő sem magyar eredetű. Lásd: *Rendőri Lapok*, 1898. augusztus 6.

16 *Rendőr*, 1929. október 24.

17 *Szervezési szabályzat...* (1893) 20–27.

18 A részletes intézkedés szerint a rendőrtanácsosok, a főkapitányi titkár, a kerületi kapitányok, fogalmazók, a segédhivatali igazgató, a rendőri pénztáros, a tolonckezelő, a bejelentési hivatal főnöke valamint a külszolgálatot is teljesítő tisztviselők a teljes egyenruházat beszerzésére voltak kötelesek. A csak irodai munkát teljesítő hivatalnokoknak és alkalmazottaknak elég volt zubbonyt, nadrágot és sapkát beszerezniük. Krecsányi (1894) 318–319.

dékkal volt borítva. Sötétkék posztósapkájuk a honvédtiszti sapka mintájára készült.¹⁹ Kívül 4,5 cm széles fekete lakkbőr szemernyővel és 2,5 cm széles állszíjjal, belül pedig fehér selyembéléssel és veritékbőrrel volt ellátva. A sapka közepén egy kis aranyozott gombbal felszerelt aranyzsinór hurok, fölötte pedig egy 2,5 cm magas és 3 cm széles, aranyhímzésű magyar korona szolgált díszül, alsó szélén 1–2 cm-es félkörben lecsüngő hímzett babérkoszorúval.

Az atilla sötétkék posztóból készült, amely jobb oldali gombolás szerint öt darab aranyozott, domború fémgombbal és ugyanennyi hurokkötésű gomblyukkal volt ellátva. Az atilla bélése fekete klottból készült. A két hátvarrás a deréktermetig 6 mm vastag, színes beszövés nélküli, négyszögű aranyzsinórral volt borítva, amely fent mindkét oldalon hármaskarikát képezett. Alsó részein egy-egy 13 cm-nyi nyílású, ferde külső zseb volt, kettős zsinórral szegélyezve, amelynek minden vége egyes karikát képezett. A hátrészen aranyzsinórból kettős karikák voltak fölvarrva, amelyek a hátzsinór folytatásával egyesültek, az innen két rétből lefelé vezetett zsinór ferde irányú hármaskarikákban végződött, amelyeknek alsó csúcsa az atilla alsó zsinórszegélyzetéig ért. Az ujj varrása befelé fordítva, sarkalati végén pedig 7,6 cm széles – közepén csúcsosan szabott –, meggyzínű bársonyhajtókával, s e hajtókák felső szélén aranyzsinór szegéllyel volt díszítve. A hajtókára a paszományt úgy varrták fel, hogy az ujjak sarkalati végén a hajtóka 3 cm-es szélességben szabadon maradjon. Az atilla állógallérja meggyzínű bársonnyal volt borítva, legömbölyített végei a begombolt atillán, elől háromszögű kivágatot képeztek. A gallér mindkét szélé, valamint a mellrészek és az alj szélei körös-körül aranyzsinórral voltak szegélyezve.

A szolgálati zubbony testhezálló szabású sötétkék posztóból készült, rejtett gombolással, hat darab fekete csontgombbal és ugyanennyi, selyemmel kivarrt hurokkötésű gomblyukkal. A zubbony mindkét oldalán, mell- és csípőtájékon, egy-egy kanyaros zsebfedelekkel ellátott zsebe volt. Az állógallér alatt viselt nyakravaló fekete selyem- vagy gyapjuszövetből készült, felső szélén 3,5 mm széles, gömbölyű, zsinór formálta, fehér nyakszegéllyel ellátva.

A tisztviselők háromféle, szabásban és alakban megegyező pantallónadrágot viseltek:

- A díszpantalló sötétkék posztóból készült, elől legombolható hasitékkal. A két előrészt fent kötővel és a hasiték mindkét oldalán egy-egy vászonnal bélelt borítékkal látták el, amelyek a begombolásnál egymáson feküdtek, s négy feketére lakkozott cinggombbal és a megfelelő gomblyukakkal lehetett őket bekapcsolni. Az előrészek egy-egy bélésvászomból készült, ferde irányú zseb volt bevágva. A nadrág derékkerületét bélésvászonnal bélelték ki, felső részén a nadrágszija számára korcot alkalmaztak, a kötő külső oldalához pedig két feketére lakkozott cinggombot varrtak, hogy a pantallót nadrágtartóval is lehessen viselni. A díszpantalló oldalvarrásain 2 mm széles meggyzínű bársonyszegély futott végig.

¹⁹ A honvédtisztek az egész hadsereg számára 1837-ben bevezetett szemernyős, fekete hengeres sapkát viselték, amelyet eredetileg 1800 után a magyar huszártisztek kezdtek hordani, és viselése a többi tiszt között annyira elterjedt, hogy végül rendszeresítették. Barcy–Somogyi (1990) 20.

- A szolgálati pantalló sötétkék-szürke posztóból készült, oldalvarrásait szintén meggyiszínű bársony- vagy posztószegéllyel látták el.
- A nyári pantalló vitorlavászon színű (szürkés) gyapjúszövetből készült, szegély nélkül.

A köpeny finom fekete posztóból, a katonatiszti köpeny alakja és szabása szerint, de szegélyezés nélkül, fel- és legombolható csuklyával készült. Elöl egy-egy sorban hat-hat darab aranyozott, domború fémgombbal, s ezeknek megfelelően az előszélen hat-hat selyemmel kivarrt, hurokkötésű gomblyukkal bírt. A hátrész 12,5 cm széles, lefelé szabadon szétágazó kettős ráncba volt szedve, alsó végén hasítékkal. A fel- és lehajtható fekete bársonygallért fekete posztóval bélelték, s mindkét szegletén elgömbölyítve, a lehajtott gallér külső előszélének közepén egy-egy meggyiszínű bársonyhajtóka és egy kis aranyozott fémgomb volt felvarrva. Az 5,5 cm széles, végein elgömbölyített derékszalag a zsebek felső szegletéhez varrt két gombra gombolódott. A köpeny nyári változata fekete klottal, téli változata pedig fekete posztóval volt bélelve. Esős időben ugyanilyen szabású, darócposztóból készült köpenyt viselhettek.

A leírt egyenruhadarabok pontos viselési módjáról – kiegészítésként – az 1892. évi 7471. eln. sz. *főkapitányi rendelet* intézkedett, amely három típust különböztetett meg:

Szolgálati egyenruha: sapka, zubbony, szolgálati vagy nyári nadrág – hivatalban és olyan külszolgálatok alkalmával, amelyekre a rendőrtisztviselők állandóan vagy havonta rendszeresen be voltak osztva.

Fél díszegyenruha: a szolgálati viselettől csak abban különbözött, hogy a felsőruházat zubbony helyett atilla volt – olyan szolgálatok és kiküldetések alkalmával, amelyekkel a rendőrtisztviselők vagy rendőrtisztek külön főkapitányi végzéssel megbízáttak (lóversenyek, hangversenyek, bálók stb.); ilyen alkalmakkor a tisztviselőknek és tiszteknek szolgálaton kívül is fél dísz kellett viselniük (ha egyenruhában jelentek meg).

Teljes díszegyenruha: kalap, atilla, dísznadrág – ünnepélyes alkalmakkor, minden olyan nyilvános helyen, ahol a nagyközönség is ünneplőruhában jelent meg, valamint minden olyan alkalommal, amikor a rendőrtisztviselők és rendőrtisztek a rendőrség tisztikara képviselőként jelentek meg (akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül).

Szabályzat az őrszemélyzet részére

1881-től a rendőrlegénység szervezetileg gyalogos és lovas állománycsoportra tagolódt, amelyek ruházatai természetesen is különböztek főbb vonásaikban. A hivatalnoki viselethez hasonlatos zubbonyos, lengyel nadrágos gyalogos uniformis inkább a rendőrség polgári jellegét domborította ki, míg a lovas rendőrség – a korábbi évtizedekben viselt díszes atillával – megőrizte huszáros, magyaros jellegét. Ruházatuk és felszerelésük tételes leírását a 10 538/1892. *főkapitányi rendelet* tartalmazta.²⁰

20 Az alább felsorolt ruházati és felszerelési cikkeken kívül a legénység felszereléséhez tartozott még az esős időkre előírt, fekete ruggyantából (kaucsukgumiból) készített csuklyás esőköpeny, flanel haskötő, gatyák, ingek és zsebkendők. Az ún. tömegkezelési utasításban állapították meg mindezen tárgyak kihordási idejét, valamint azt, hogy a rendőrök tömegvagyonából vagy a rendőri javadalmazásból kell-e beszerezni ezeket. Krecsányi (1894) 43–45.

Gyalogrendőrök

A gyalogos rendőrök sötétkék posztózubbonyt viseltek, rejtett fekete gombolással, valamint négy zsebbel, amelyek közül a mellrész két felső zsebe letakart, az alsó kettő, csípőtájéki pedig nyitott volt. Az állógallér alatt – a honvédlegénységénél használatos – fekete kelméből készült, vékony fehér szegéllyel és csattal ellátott nyakravalót hordtak. Ehhez társult a sötétszürke posztóból készült, lengyel szabású csizmanadrág, fehér vászonbéléssel. Elöl gombolható volt, és szíjjal is viselhették. Oldalain – sötétkék zsinórozással és elől ugyanolyan vitézkötéssel – két vászon oldalzsebbel és talpalóval látták el. A nadrág nyári változata csupán felül volt bélelve. A csizmanadrághoz magas szárú, felül gömbölyű alakú, bőrrel szegélyezett csizmát hordtak.

Honvédtiszti mintájú szolgálati sapkájuk kék posztóból készült, a legénységénél kéksávós gyapjú-, az altiszteknél ezüstzsinórzattal. A sapka elejére ezüst rózsát varrtak, amelynek közepén a magyar korona szerepelt, a rózsza alatti zsinórzatban pedig egy fehér gomb. A fekete szemernyő feletti rohamszíjon fehér gombokat és csatot alkalmaztak. A sapkának barna szövetbélelése volt, tetején viaszosvászonnal és veritékbőrrel.

A díszesebb kiállítású Kossuth-kalap kemény, fekete nemezből készült, gömbölyű tetővel, felfelé hajtott peremmel, fényezett bőrrel szegélyezve, ugyanilyen, 3 cm széles szalaggal, fehércsatos, fényezett rohamszíjjal, sötétbarna béléssel és izasztóbőrrel. Bal oldalára Magyarország fehér cinkből készült címere került. A címer mögötti forgótartályba 30 cm hosszú lószórforgót tettek, amelyet alul nemzeti színű tollal szegélyeztek. Mindezt egy sodrony tartotta össze, amellyel a forgót a kalaptartályba erősítették. A kalaphoz esős időre fekete viaszosvászon kalaptokot rendszeresítettek. Téli időben finom, fekete báránybőrből készült kucsmát viseltek, felhajtott prémmel, vattázott, fekete selyembéléssel, bal oldalán a már előbb említett forgótartályos címerrel és forgódísszel.

A gyalogrendőrök szürke posztóköpenye ugyanilyen színű lehajtott gallérral és felhajtott ujjal készült, világosbarna barhentbéléssel, két letakart külső és egy belső zsebbel. A bal külső zseb nyitott volt, hogy szolgálati kardjukat ez alatt tudják viselni, így csak a fegyver markolatrésze látszott ki a ruhából. Elöl két sorban öt-öt, hátul a derékszalag tartására két nagy, gömbölyű, lapos, valamint ugyanitt alul – a köpenynyílás begombolására – négy kisebb, fehér fémgombot alkalmaztak. A gallér összetartására sötétszürke kötött gomb és hurok szolgált.

Az egyéb felszerelési cikkek között szerepelt a téli időkre a zubbonny alatt viselt, fehér, kötött pamuting (fehér csontgombokkal), a honvéd altisztivel azonos kesztyű, a keskeny, fekete bőrből készült, csattal ellátott köpenyszíj, valamint a sötétkék gyapjúzsinóron viselt sárgaréz jelsíp. A gyalogos rendőrök szolgálati jelvénye a mellszámon kívül a bal karon viselt posztó karszalag volt, amely 1873-ig Pest város színeiből (vörös-sárga) állt, az államosítás után pedig nemzeti színűre változott.

Lovas rendőrök

A lovas állománynál az egyenruházati darabok és kiegészítők többsége – sapka, nyakravaló, zubbony, téli ing, kesztyű, köpenyszíj, jelsíp, jelsíp-zsinór, kucsma, kalaptok, forgó, mellszám – megegyezett a gyalogrendőrökével. Köpenyük a lovon ülés miatt bővebb szabású volt, és csuklyával látták el. Nemezkalapjukon a fekete kalapszalag helyett öntött, lyukacsos címlemez viseltek. Szolgálati nadrágjuk szürke posztóból készített, zsinórzat nélküli csizmanadrág volt. Díszben magyar szabású búzavirágkék, ugyanilyen színű lapos zsinórozású, vászonbéléses posztónadrágot hordtak, az ellenző alatt két vitézkötéssel, két vízszintes oldalzsebbel és talpalóval. Csizmájuk szárának felső része a honvédlövasságéhoz hasonlóan kivágott volt, s erre szintén honvédségi mintájú sarkantyút tettek.

A lovas rendőrök ruhatárában szerepelt a testhezálló szabású, búzavirágkék posztóból készült atilla is, ugyanilyen színű zsinórzattal, az ujjakon szegélyezve, a hátrészen és a bal vállon dragony alakban. Az atilla összetartására hét gömbölyű kapocs, a bal vállra pedig egy gömbölyű, csipkés fémgomb volt varrva. A bélés világoskék vászonból készült, a bal oldalon belső zsebbel. Az atillán díszben négysoros fehér fémlánc derékövet viseltek, elől csattal és azon rózsával. Hidegebb időben mentét is magukra ölthettek, amely sötétkék posztóból készült, kívül azonos színű zsinórzattal, fekete bárányprémmel, a mellen végig fehér makk-, a bal vállon pedig gömbölyű fémgommbal, utóbbi a dragony felgombolására szolgált. A mentét fehér báránybéléssel, két külső oldal- és egy belső zsebbel látták el.²¹

Szolgálati jelvényük – a mellszámon kívül – a tölténytáska volt, amelyet három sor fehér fémlánccal viseltek a bal vállon keresztülvetve. Bőrből készült, felső lapján és két oldalán fémlemezborítással, rajta Magyarország sárgaréz címerével, alatta „RENDŐR” felirattal. A tölténytáska a honvédségi tradíció alapuló reprezentációs kellék volt a lovas rendőröknél, szolgálatban és díszben egyaránt viselték, töltényt azonban nem tároltak benne. Lovas felszerelésük megegyezett a honvédlövasságéval, csak pokrócuk színe volt fekete. A fekete báránybőr nyeregtakaró széles, világos vörös szegéllyel bírt, kétoldalt és elől fekete, fényezett izzasztóbőrökkel. A takaró sarkába metszett hátsó rész mindkét oldalán Magyarország fehér cinkből öntött címere szerepelt, alatta „RENDŐR” felirattal. Ez a címer tojásdad alakú, bőrrrel alávont és szegélyezett nemezdarabra, ez pedig a nyeregbundára volt szíjazva.

A kerületi felügyelők, az oktató és a lovasított tisztek egyenruhája

A kerületi felügyelők és az oktató egyenruhája és felszerelése számított a „leghonvéde-sebbnek”. Sötét búzavirágkék atillájuk és zubbonyuk szabásra és kinézetre azonos volt a honvédtiszttel, azonban az atilla zsinórzatát ezüstből szőtték.²² Állományjelzőként

21 A mente az 1869. mintájú huszármente alapján készült, amelynek csak 1909-ben változtatták feketére a prémezését. Barcy-Somogyi (1990) 68.

22 1876-ban új tiszti atillát vezettek be a honvédségnél, amely olcsóbb és egyszerűbb volt elődjénél. A korábbi huszár-zsinórzat helyett öt, makkokban végződő egyenes zsinór díszítette, ezért „csontvázatillának” is nevezték. Hátának és kézelőinek vitézkötéseit hármás karikák pótolták. Barcy-Somogyi (1990) 27.

zubbonyukra sötétkék gallérhajtókák kerültek. Sötétszürke, tricot anyagú pantallójuk oldalvarrásain búzavirágkék szegély futott végig. Köpenyük sötétszürke posztóból készült, sötétkék szegéllyel, bársonygallérral és fehér gombokkal. Sötétkék posztójú szolgálati sapkájukat a szemernyő fölött sötétkék sávós aranyzsinór díszítette, fényezett rohamszíjjal, fehér gombokkal, a sapkarózsában magyar koronával. Díszben fekete nemez vadászkalapot viseltek, fényezett bőrrrel szegélyezett peremmel, kalapszalag helyett négy soros aranyozott láncsal. Bal oldalán az ország aranyozott fémcímere szerepelt, amely mögé – a tisztviselőkhöz hasonlóan – kócsagtollforgót tettek.

A lovasított tisztek (a főparancsnok, a főfelügyelő és a lovassági felügyelő) egyenruhája csak annyiban különbözött a fent leírt felügyelői uniformistól, hogy a zubbony és az atilla bal vállán ezüst vállzsinórt viseltek. Egyéb ruházatuk és felszerelésük – mente, tölténytáska, sarkantyú, lószerszámok – mind a honvéd lovas tiszti mintának feleltek meg. A mente színében és díszítésében megegyezett az atilláéval. Díszben hordott ezüstzsinóros csizmanadrágjuk sötétkék, zsinórzat nélküli lovaglónadrágjuk pedig sötétszürke posztóból készült. Csizmájuk magyar szabású volt, a díszcsizmaszár felső szegélyén pedig ezüstzsinórzat futott végig. Tölténytáskájukat vörös bőr alapon sötétkék sávós, aranyzövetű szíjon hordták, felső lapján aranyozott magyar koronával. Nyeregtakarójuk annyiban különbözött a lovas rendőrökétől, hogy ezüstpaszománnyal volt díszítve, sarkán pedig a magyar korona szerepelt.

Rendfokozati jelzések

A rendőrség egyenruházott tagjai – katonai mintára – állógallérjuk végein viselték rendfokozati jelzéseiket egészen 1945-ig. A honvédségi és csendőrségi csillagok helyett jelvényrózsákat (*rozettákat*) alkalmaztak rangjelzés gyanánt (ugyanilyen rózsákat viseltek a pénzügyőrök, valamint a hadsereg nem katonai állományú tisztviselői, például az állatorvosok is). A tisztviselők atillájukra és zubbonyukra hímzett arany- és ezüstrózsákat, a VIII–VI. osztályú hivatalnokok emellett 34 mm széles aranypaszomány díszítést is felvarrtak oly módon, hogy a meggyszínű gallérhajtóka felső széléből (atillánál a felső zsinórszegélyzet alatt) egy 3 mm széles csík látható maradjon. Ugyanez a paszománydíszítmény szerepelt atillájuk ujján is.

1. táblázat: Rendfokozati rangjelzések

Díjosztály	Rendfokozat	Rangjelzés
VI.	Főkapitány-helyettes	3 ezüstrozetta aranypaszománnyal
VII.	Rendőrtanácsos	2 ezüstrozetta aranypaszománnyal
VIII.	Kerületi kapitány	1 ezüstrozetta aranypaszománnyal
IX.	Fogalmazó	3 aranyrozetta
X.	Segédfogalmazó (írnok)	2 aranyrozetta
XI.	Fogalmazógyakornok	1 aranyrozetta

Az oktatófelügyelők rangjelzéseiről csupán annyit közöl a szabályzat, hogy rangosztály szerint, a honvéd tisztikarnál is alkalmazott módon viselték, csillag helyett rózsával.²³ Az őrszemélyzet rendfokozatait a zubbony és az atilla gallérhajtókáján aranyozott fémrózsákkal, valamint egy, a honvédőrmesteri szalaggal megegyező, 1,2 cm széles ezüstszalaggal jelezték az alábbiak szerint.

2. táblázat: Az őrszemélyzet rangjelzései

Gyalogos állomány	Lovas állomány	Rangjelzés
<i>Altisztek</i>		
Őrmester	Őrmester	3 aranyrozetta ezüstszalaggal
Ellenőr	Szakaszvezető	2 aranyrozetta ezüstszalaggal
	Tizedes	1 aranyrozetta ezüstszalaggal
<i>Rendőrök</i>		
I. oszt. rendőr		1 aranyrozetta ezüstszalaggal
II. oszt. rendőr	Rendőr	1 aranyrozetta
Próbaidős rendőr	Próbaidős rendőr	nincs rangjelzés ²⁴

Fegyverzet

Az 1861 januárjában felállított poroszlói testület részére a városi tanács kért – a Helytartótanácsn keresztül – az 1849-ben részben beszolgáltatott, részben elkobzott fegyverek helyett a katonai kincstártól díjmentesen 250 db szuronyos gyalogsági lőfegyvert, ugyanennyi börtokos gyalogsági rövidkardot, 25 db lovassági kardot és 25 pár huszárpisztolyt. A cs. kir. hadügyminisztérium válaszul ugyanannyi „használható, de régebbi idomú” fegyverzet megvásárlását (!) tette lehetővé a város számára. Az engedélyezett fegyverek az alábbiak voltak: 250 db régi „*zünderschloss glatte Infanterie Gewehre*” lőfegyver, 25 vesszős huszársági pisztoly és kardok. A lőfegyverekért 4, a pisztolyokért 5, a kardokért 1 forintos darabárát kellett fizetni, habár megállapították, hogy „*ezen fegyverek rendőreink használatára nem egészen alkalmasak.*” A tanácsnak tehát nem sikerült az ingyenes felvételezés, ráadásul az átvett fegyvereket alapos rostálásnak kellett alávetni, kiselejtezve a használhatatlan darabokat. A hiányzó fegyvereket később Kirner József puskaművestől szereztek be 14 forintos darabáron.²⁵ A rendbiztosok és poroszlok szolgálati fegyvere ezután a kard lett, csupán a lovas rendőrök és a külterületen szolgálatot teljesítő lovaskerülők kaptak puskát is.²⁶

A korszak két egyenruha-rendelete a tisztviselői és őrszemélyzeti oldalfegyverzetet is meghatározta. A legfontosabb rendőrségi szolgálati fegyver a kard volt. A *60 éves magyar rendőrség (1881–1941)* című rendőrségtörténeti monográfia szerint az 1880-as

²³ Krecsányi (1894) 45.

²⁴ Uo.

²⁵ Czaga et al. (1995) 189.; lásd még: *Rendőr*, 1928. február 25.

²⁶ Vécsey–Baksa (1923) 18.

évektől kezdve a rendőrlegénység a zubbony alatt forgópisztolyt is tartott magánál, ez a fegyvertípus azonban hivatalosan nem volt rendszeresítve.²⁷ A korabeli utasítás értelmében: „*Bárminemű lőfegyver a város utcáin, terein, s egyéb nyílt helyein (p. o. a Dunán) a jogos védelem (1878. V. tc. 79. §) oly eseteit kivéve, melyekben más eszköz célra nem vezethet – egyáltalában nem használandó, mert az könnyen harmadik ártatlan személyt sérti és életbiztonságát veszélyeztethetné. Még nagyobb mérvű és veszélyes népcsoportosulás, vagy tényleges lázadás esetében is a lőfegyver használata a rendőrség által a városban mellőzendő...*”²⁸

A fogalmazó karbeliek kardja egyenes pengéjű, aranyozott kosaras markolateresztű, kardbojt nélküli bőrhüvelyes „rezes spádé” volt, amely kialakításában hasonlított az osztrák tisztviselői kardhoz.²⁹ Az acélpenge hossza a nyak nélkül közel 80 cm volt, tövénél lévő szélessége 2,5 cm, két oldalán homorulattal. A markolat fekete csontból készült, amelyet hét lejtős rovátkájú aranyozott sodronnyal kötöttek meg. Acélbádóg hüvelyét feketére lakkozott bőrrrel vonták be, valamint két darab, gallyakkal díszített, aranyozott hordpánttal és csúsztatósaruvall látták el. A hozzátartozó kardkötő (a derékszíj és két hordszíja) természetes színű bőrből készült, a hordszíjakat aranypaszománnyal, hosszanti közepén pedig 2 mm széles vörös selyemcsikkal szőtték át.³⁰

A rendőrfelügyelők gyalogtiszti kardot (1861 M. szablyát) viseltek, amelyre 0,5 cm széles és 40 cm hosszú, sodrott, kettős aranyzsinóron 5 cm hosszú, aranyzsinú, csukott kardbojtot kötöttek, nyakán csúsztatószalaggal (csukorral), a bojtkörte végén sötétkék fedéllel. A kardszíj a honvédtisztihez hasonló vörös bőr alapon arany és sötétkék sávosszövésű volt, aranyozott csatokkal.³¹ Magáról a kardról: a szablyapenge edzett acélból készült, enyhén ívelt, a csúcs felé kb. az utolsó harmadában kétélű, mindkét lapját homorulattal látták el a pengemeddőtől a kétélű részig. A penge hossza 800 mm, szélessége 30 mm, a fegyver teljes hossza 960 mm. A keskenyedő, kengyel alakú háritólap lefelé hajlított végén a kardbojt befűzésére két hosszanti kivágás található. A markolatfogantyú gőzölt bükkfából készült, amelyet feketére festett halbőrrel vontak be, s ezüstözött huzallal tekerték körül. A szablya formájához alkalmazkodó kardhüvelybe egy-egy lapos faszilánkot tettek, amelyek rögzítették a benne hordott pengét. Kívül két tartópántot (fülecset) erősítettek hozzá, amelyekbe a kardkötő csatos szíjait csatolták. Az alsó végére forrasztott csúsztatóvas a horpadástól és a kopástól védte a hüvelyt.³²

A gyalogos legénység továbbra is a poroszlók kardját viselte, amely fehér, fényes acéltokkal, csúsztatóvassal, kétoldalt bevájt pengével, valamint recés, hajlított és védővas nélküli markolattal készült. Kardszíja – a honvédlövasságéhoz hasonlóan – vörös bagaria bőrből készült. A kardmarkolaton viselt csukott kardbojt zöld alapú, vörös-fehér csíkos selyemszalagon lógott. A vörös posztójú bojtnyak egyik oldalán a király névjele (IFJ – I. Ferenc József), a másikon az ország címere szerepelt. A nemzeti színű bojtkörte nyakán a fehér részeket ezüstszalagból szőtték. A lovas legénység és a lova-

27 Borbély–Kapy (1942) 102.

28 43.972/1884. BM rendelet. Utasítás a Budapest fővárosi rendőrség számára. In: Krecsányi (1894) 22.

29 Borbély–Kapy (1942) 98.

30 A kard és a kardkötő ennél jóval részletesebb leírását lásd: Krecsányi (1894) 323.

31 Krecsányi (1894) 45.

32 Lugosi (1992) 153–154.

sított tisztek számára a honvédelovastiszti szolgálati kard (1869 M. szablya) viselése volt előírva. Kialakításában nem sokban különbözött a gyalogtiszti szablyától, markolatkosarán azonban áttört díszítést alkalmaztak. A penge hossza 823 mm, szélessége 36 mm, a szablya teljes hossza 980 mm. A lovas rendőrök kardbojtja megegyezett a gyalogosokéval, de a bojt hosszabb és nyitott végű volt.³³

Összegzés

Korszakunk rendőri egyenruhadarabjainak és felszereléseinek többsége – kisebb eltérésekkel – még honvédségi mintára készült, azonban már ekkor megjelentek a rendőrségre, s annak állami voltára utaló jegyek a kiegészítőkben és a rendfokozati jelzésekben (pl. a karszalag, a mellszám, a kalap- és sapkacímer, a jelvényrózsák). Sem a fentebb tárgyalt, sem a későbbi rendőri szabályzatok és rendeletek nem tartalmaznak magyarázó ábrákat és rajzokat (ellentétben a honvédségi és csendőrségi egyenruhák szabályzataival), cserébe gyakran szabászati pontossággal és részletességgel írják le az egyes ruhadarabokat és kiegészítőket. Az 1890-es évek közepe előtt ritkán lehet találni rendőrökről készült fotográfiákkal, ugyanakkor megbízható forrásnak számíthatnak a korabeli újságok (pl. *Vasárnapi Újság*) illusztrációi, valamint a virágkorukat élő éldlapok karikatúrái.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- Barcy Zoltán – Somogyi Győző (1990): *Királyért és hazáért. A m. kir. honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverete 1868–1918*. Budapest, Corvina.
- Bogyirka Emil (1968): A pesti konstábler. In: *Budapest*, 6. évf. 7. sz. 37.
- Borbély Zoltán – Kapy Dezső (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó V.
- Czaga Viktória et al. (1995): *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)*. Budapest, BRFK.
- Krecsányi Kálmán (1894): *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal*. Budapest, Müller K.
- Lugosi József (1992): A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918. In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historia Praesidii Ordinis)*, 2. évf. 3. sz. 152–160.
- Vécsey Leó – Baksa János (1923): Az ötvenéves budapesti m. kir. állami rendőrség története 1873–1923. In Baksa János (szerk.): *Rendőrségi almanach*. Budapest, Stephaneum.
- Zolnay Vilmos – Gedényi Mihály (1996): *A régi Budapest a fattyúnyelvben*. Budapest, Fekete Sas.

Felhasznált források

- [A bécsi rendőrség kiállítása, c. n.] In: *Rendőri Lapok*, 1898. augusztus 6.
- A láthatatlan rendőr. In: *Magyar Rendőr*, 1940. március 1.

³³ Lugosi (1992) 155.; Krecsányi (1894) 43–44.; 46.

- A pesti békeintézők buzogánya. In: *Vasárnapi Ujság*, 1861. január 13.
- Berky Emil: Az egyenruhánkról. In: *Magyar Rendőr*, 1940. december 1.
- Bevilaqua-Borsody Béla: Hatféle rendőrhatóság a régi Pest-Budán. In: *Magyar Rendőr*, 1934. november 15.
- Dorning Henrik: A budapesti rendőrség vázlatos története 1848-tól 1928-ig. In: *Rendőr*, 1929. október 24. (jubileumi szám)
- Dorning Henrik: Honnan ered a pesti „Konstabler” elnevezés? In: *Magyar Rendőr*, 1935. február 1.
- Romhányi István: Vázlatok a budapesti rendőrség történetéből (V. rész). In: *Rendőr*, 1928. február 25.
- Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi M. Kir. Államrendőrség őrsége számára*. II. füzet. 1893, Budapest, Athenaeum.
- Szolgálati utasítás a pestvárosi rendbiztosok számára (Dienstes-Instruktion für die Ordnungs-Kommissäre der Stadt Pest)*. 1864, Pest, I. M. Egy. Kvny.
- Varga János: A konstábler. In: *Vasárnapi Ujság*, 1870. július 17.

ABSTRACT

Uniforms, equipment and weapons of the Hungarian Police I. (1861–1896)

ANDROVICZ Gábor

The study was written to present the standard uniforms, equipment and service weaponry of the Hungarian Police between 1861 and 1945. No comprehensive police history work has yet been written about this subject concerning this time period, only a few sub-studies. The sources include not only the detailed and taxative uniform regulations of this period, but also the available monographs and the related materials of the professional police press as well.

Keywords: *uniform, clothing, weaponry, police history*

„Megkockáztatván a törvény áthágását”.¹ A szervezett bűnözés fogalomtörténeti vázlata I.

BEZSENYI Tamás²

A fogalomtörténet – mint a történettudományon belüli aldiszciplína – lehetőséget biztosít arra, hogy a szervezett bűnözés történetét – mint társadalmi struktúrák által meghatározott folyamatot – sajátos, diszkurzív közegben értelmezze. Jelen tanulmányban nem a szervezett bűnözés empirikus vizsgálatát tűztem ki célul, hanem azt, hogy az elmúlt száz évben miként konstruálódott meg a különböző szövegvilágokban a szervezett bűnözés jelensége, hogyan jött létre és milyen metamorfózisokon keresztül, miként vált a modern nemzetállam egyik legfontosabb fenyegető veszélyévé.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, fogalomtörténet, szocialista társadalomtörténet, második gazdaság

A szervezett bűnözés a modern nemzetállamok idején, a 20. század első felében vált komoly kihívássá a rendőri szervek számára. A szociológiától a közgazdaságtanon át egészen a kriminológiáig a második világháború utáni időszakban különböző diszciplináris periodikáknak és monográfiáknak köszönhetően a tudományos szövegtermelés folyamatosan növekedett a szervezett bűnözéssel kapcsolatban. Magyarországon a szocialista időszakban meghatározó állítássá vált, hogy az állami és társadalmi tulajdon abszolút túlsúlya mellett az illegális és ellenőrizhetetlen informális szervezeteket létrehozó bűnözői hálózatok léte elképzelhetetlen. A különböző médiatermékekben, tudományos periodikákban – főként a Kádár-korszakban – folyamatosan megjelentek olyan fogalmak (a maffiától a második gazdaságig), amelyek értelmezése és definiálása során felmerült a szervezett bűnelkövetés lehetősége és megvalósulási módjainak különböző technikái. Elsősorban a Kádár-korszakban vált az 1960-as évektől meghatározó állítássá, hogy szervezett bűnözés nem létezik Magyarországon. Hipotézisem szerint a kapitalista, piacgazdaság keretében megvalósuló szervezett bűnözéssel szemben a szocialista gazdasági rendszerben sajátos, a szervezeti és szervezett bűnözés aspektusait egyaránt magán viselő illegális hálózatok léteztek, amelyeket a fogalomtörténet

1 Kornai (1993) 18.

2 BEZSENYI Tamás tanársegéd, NKE Rendészet tudományi Kar, Krimináltaktikai és Metodikai Tanszék, PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológia Doktori Program
Tamás BEZSENYI assistant lecturer NUPS, Faculty of Law Enforcement, Department of Tactics and Methods in Criminalistics, PhD student, ELTE Faculty of Law, Criminology Doctorate Programme
orcid.org/0000-0002-1469-1602, bezsenyi.tamas@uni-nke.hu

felől olvasva a Kádár-korszak közéleti és tudományos diskurzusában is időről időre problematizáltak.

Az alábbi szövegben a fogalomtörténet hagyományaihoz kapcsolódva csak a tudományos és újságok alkotta szövegvalóságot felhasználva elemzem a szervezett bűnözés lehetséges megjelenését a Kádár-korszakbeli Magyarországon.

A fogalomtörténet Szabó Márton és Szűts Zoltán Gábor meglátása szerint a „társadalomtörténet szolgálólánya”.³ Egyrészt a történeti forrásokban fellelhető fogalmak, szavak jelentésárnyalatairól jobb, behatóbb képet kaphatunk e diszciplína segítségével. Ugyanakkor a denotatív, konnotatív jelentések időbeli megváltozása mögött húzódo társadalmi, politikai változások is nyomom követhetőek.

Egyfelől a fogalmakban rögzült nyelvi jelentéstartalmak megváltozásának társadalmi okai felől nézve a fogalomtörténet módszere jól illeszkedik a történeti szociológiai hagyomány jellegzetes problémáihoz. Másfelől a fogalomtörténeti elemzések újraformulázzák a 20. század eleji szociológia talán egyik legtöbbet vizsgált kérdését, nevezetesen: mi az, ami a modern társadalmakat a tradicionális közösségi szemlélettől elválasztja, mi alapján definiálható modern korként a 19–20. század?

Reinhart Koselleck Otto Brunnerrel és Werner Conzéval együtt megalkotta – *Történelmi alapfogalmakként fordítható* címmel (*Geschichtliche Grundbegriffe*) – azt a történeti lexikont, amely 115 szócikkben foglalja közre különböző fogalmak jelentésváltozásait.⁴ A szócikkek tulajdonképpen esettanulmányok, amelyek alapvetően négy szempont használatával kívánják az adott fogalom elemzésén túlmutató, makroszintű összefüggéseket felmutatni. (1) A temporalizáció nem a fogalom jelentésének időbeli változására utal, inkább a fogalomhasználat adott időszakon belüli jövőorientáltságára, tehát arra, hogy mennyiben köti a múlthoz az adott kifejezést a szöveg, illetve milyen referenciapontként működik az a jövő tekintetében. (2) A demokratizálódás a fogalomhasználat elterjedtségére utal. Arra a kérdésre ad választ, hogy a magas irodalmi művek vagy tudományos szövegek koncepciókat jelképező szavai vajon átszivárognak-e a mindennapi életre reflektáló újságok, napilapok terminológiájába. (3) Az átideologizálás azt takarja, hogy a partikuláris értékek és érdekek nyomán létrejövő fogalmak kapnak-e bizonyos társadalmi, gazdasági vagy politikai változás következtében egy univerzális értelmezési keretet. A felvilágosodás idején jelentőséget kapó fogalmi hármas (szabadság, egyenlőség, testvériség) is kiszélesedett a vonatkoztatási keretét tekintve, ennek megfelelően a jelentése szükségszerűen megváltozott. (4) Végül az átpolitizálódási szempont merül fel, a fogalmak a demokratizálódást és átideologizálódást követően válhatnak diszkurzív politikai csatározások, valamint társadalmi vitákban megjelenő érvelések részévé.⁵ A fenti szempontok fontos szerepet játszhatnak a szervezett bűnözés fogalmának vizsgálata során is.

A fogalomtörténeti vizsgálat alapján az látható, hogy a szocialista kori Magyarországon a szervezeti és szervezett bűnözés alapvető fogalmi elkülönítése rendkívül ne-

3 Szabó–Szűcs (2011) 4–19.

4 Koselleck et al. (1972–1997)

5 Szabó (1998) 60–65.

hézkes. A kapitalista, piacgazdasági rendszerben működő bűnözői hálózatok alapján könnyen megvalósítható mindez, azonban ez a két fogalom teljesen más fénytörésben jelenik meg a szocialista gazdasági rendszerre vetítve. A szervezeti bűnözés (*organizational crime*)⁶ alapvetően jogi személlyel rendelkező gazdasági szervezet tagjainak egy informális kapcsolati rendszerből fakadó illegális együttműködését jelenti, amelyben az elkövetési magatartást nem pusztán az egyéni haszonszerzés motiválja, ahogy a munkahelyi bűnözés (*occupational crime*)⁷ esetében, hanem a szervezet jövedelmezőségének és hatékonyságának elősegítése a cél. Természetesen ebből egyénenként is hasznot hajtanak maguk számukra, mégis a szervezeti bűnözésben érdekelt kriminális cselekményeket végrehajtó személyek vagy csoportok kihasználják a legális gazdasági szervezeti keretet, hogy többletjövedelemre tegyenek szert, azonban ezt a törvénytelen vagy szabálysértő módon megszerzett anyagi hasznot visszaforgatják a gazdasági szervezetük megerősítése érdekében.

A szervezett bűnözés (*organized crime*)⁸ fogalmát újrainterpretálva a szocialista időszakban úgy lehetne megfogalmazni, mint olyan személyek laza kapcsolódása, akiket csupán közös érdekek fűznek össze, de munkahelyük és adott esetben társadalmi státuszuk eltér, így lehet alapvetően informális hierarchiát azonosítani a szervezett bűnözői csoporton belül. A laza kapcsolat egy olyan sajátos szervezeti környezetbe ágyazódik, amelynek kihasználására törekszik a szervezett bűnözői csoport vezetője.

A „szervezett bűnözés” fogalma nyelvtani értelemben egy jelzővel ellátott főnév, azonban ennek tételes megjelenése előtt a magyar szövegekben másféle szóalkotások képezték a terminus előzményét. A *Magyar Történeti Szövegtárban* egyszer sem szerepel a fenti fogalom.

A Kádár-korszak idején jelenik meg nagy számban először tételesen a szervezett bűnözés fogalma. A maffia ugyanebben az időszakban az itáliai gyökereivel összekapcsolódva tűnik fel különböző szövegekben. *Szerzetesek a maffia szolgálatában* címmel a *Világosság* folyóiratban egy szerző nélküli, egyoldalas cikk⁹ tárgyalja – marxista élű, elitélő hangnemben – az egyház és az olasz bűnözés összefonódását. 1964-ben a *Belügyi Szemle* a következő címmel adja közre Heller Farkas Tamás írását: *A „szervezett bűnözés” mint a kapitalista társadalom bomlásának kísérőjelensége*.¹⁰ Ebben az évtizedben a belügyi, belső nyilvánosságban megjelenő szervezett bűnözéssel kapcsolatos szövegek egyértelműen a kapitalista világhoz kötötték és a piacgazdaság által okozott egyenlőtlenségekből vezették le a szervezett bűnözés létét, amely láthatatlan „állam az államban” szervezatként végső soron az imperialista világ bomlásának egyik leginkább kézzelfogható bizonyítéka.

Érdekes kivétel az 1947-ben beszüntetett, majd 1966-ban újraindult *Budapest* című kulturális folyóiratban szereplő *Bűn a fővárosban* című cikk, amelyben többek között megkérdézték az akkori budapesti főkapitányt is a bűnözés helyzetéről. Ő pedig el-

6 Schrager–Short (1978) 407–419.

7 Mars (2001) 163–180.

8 Lampe (2016) 25–26.

9 [N. n.] (1963) 638.

10 Heller Farkas (1964) 28–34.

ismerte a magyar alvilág létét, igaz, azt sokkal kisebb méretűnek tartotta a második világháború előttivel összemérve.¹¹ Ezt az egy, nyomtatásban megjelenő esetet leszámítva a *szervezett bűnözés*, az *alvilág* kifejezéseket legközelebb az 1980-as évek médiájában fedeztem fel újra.

A *Világosság* 1965-ben még egy névtelen és újfent mindössze egyoldalnyi írást közölt *A maffia nagy üzlete a katolikus ereklyékkel* cím alatt.¹² A kifejezés olasz vetülete az 1960–1970-es évekre egészen egyeduralkodóvá válik. 1972-ben a *Filmvilág* hasábjain Bánki Mihály szövege jelent meg *A maffia filmen, regényben – valóságban* címmel, ahol alapvetően az olasz–amerikai bűnözés hollywoodi reprezentációjáról vázolt fel egy rövid képet.¹³ 1973-ban már az olasz filmélethez kapcsolódóan jelent meg az *Ópium és maffia – Római filmlevél* címmel kritikus esszé.¹⁴

A bűnüldözéssel kapcsolatos belügyi belső nyilvánosság egyik legfontosabb fóruma, a *Belügyi Szemle* is az olasz bűnözéssel összefüggésben közli a maffia fogalmát. Egy olasz baloldali lapban, a *Rinascitában* megjelent szöveg kivonatos változatát publikálták, amely *A maffia elleni harc csődje Olaszországban* címmel kívánt rámutatni a szervezett bűnözés fennmaradásának gazdasági okaira, illetve a kapitalizmus működéséből fakadó káros következményekre.¹⁵ 1975-ben a *Világosság* hasábjain Gellért Gábor rövid írása jelent meg az olaszországi maffia és a politika összefonódásáról.¹⁶ 1978-ra a *Maffia* címmel már monográfiát írt a kérdésről.¹⁷

A fentebb vázolt külföldi kontextusok mellett a *Belügyi Szemle* elsősorban az amerikai és az olasz alvilágra fókuszált az 1970-es években. *A szervezett bűnözés elleni küzdelem az USA-ban* címmel, a *U. S. News & World Report* írásából készült kivonatos közlést az *MTI Jogi Tudósítójának* 1977. évi decemberi számából vették át.¹⁸

Vajon az 1960-as évek közepén a budapesti rendőrfőkapitány által említett bűnözői alvilág eltűnt az 1970-es évekre? Mivel az 1980-as évekre igen erőteljesen jelenik meg újra (először a belügyi, majd a széles nyilvánosságban is), feltehető, hogy az 1970-es évtizedben pusztán nem beszéltek róluk, és az ezt követő évtizedben történt hangsúlyozott megjelenésük azt implikálja, hogy inkább csak más szavak, kifejezések formájában lehet a bűnözésre utaló folyamatokat felfedezni.

Az 1970-ben, a *Belügyi Szemlében* felmerül egy teljesen új fogalom, amely a későbbiekben ugyanolyan gyorsan tűnik el a szakmai palettáról, mint ahogy bekerült oda. Szilágyi József rendőrtiszt *Megjegyzések az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról* címmel publikálta írását, amely már a címében is azt sejteti, mintha egy korábban meginduló vitához, diskurzushoz kívánna hozzászólni.¹⁹ Az általa használt fogalmi keret viszont nem fordult elő korábban a lapban. 1969 decemberében Aczél György

11 Szabó (1966) 35–36.

12 [N. n.] (1965) 510.

13 Bártki (1972) 23–25.

14 Rühle (1973) 14–18.

15 [N. n.] (1973) 125–126.

16 Gellért (1975) 60.

17 Uó (1978)

18 [N. n.] (1978) 125–126.

19 Szilágyi (1970) 34–38.

kultúrpolitikus tollából *Néhány ideológiai kérdéstről* címmel megjelent egy áttekintő szöveg az új gazdasági mechanizmus miatt fontosnak ítélt átalakulások értékeléséről.

A társadalom életszínvonalának gyorsabb emelése érdekében folytatott új gazdaságpolitika arra törekedett Aczél szerint, hogy a dolgozók életszínvonala a továbbiakban jobban függjön az adott munka társadalmi hasznosságától, illetőleg az egyéni teljesítménytől, még inkább annak eredményességétől.²⁰ Mindezt a szocialista törvényesség betartásával lehet a továbbiakban is elérni, a törvények, szabályozások átalakítása nem jelentheti azok kijátszásának lehetőségét. Ám, hogy erre kísérletet tettek különböző szervezett csoportok, azt éppen az ugyanezen lap további számaiban megjelenő írások támasztják alá.

A következő év elején a VI. Várnai Nemzetközi Kriminálisztikai Szimpózium keretében elhangzott előadások közül egy nyomtatásba is került itthon: *A csempészség és a csempészárukkal való üzérkedés megelőzésének és felszámolásának módszerei*.²¹ Diczig István jogász pedig a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények megelőzhetőségének kérdéseiről értekezett a januári számban.²² Mindkét írásban főszerepet kapott a megelőzés kifejezés. A társadalmi tulajdon elleni és az illegális kereskedelemről, csempészetből származó bűncselekmények esetén egyaránt ez az év volt az első, amikor ezen bűncselekmények megelőzése került a középpontba.²³ Mindkét típusú bűncselekmény közvetve hatással van az életszínvonalra, ugyanis annak befolyásolását idézik elő a hatósági ár kifizetését megkerülő csempészárukkal való kereskedésnél, illetve az állami tulajdon magánérdek szerinti kihasználása vagy más módon történő befolyásolása esetén is. Ezen bűncselekményformák okainál elsődleges ideológiai magyarázat az elkövetők reakciós tudata, tevékenységüket a szocializmus értékeinek, céljainak fel nem ismerése befolyásolja. Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején kifejezetten ritka a makroszintű okok beemelése a bűnügyek magyarázatába. Lázár József erdélyi közíró *Elmélkedés a bűnözésről* című cikke sokkal mélyrehatóbb, rendszerspecifikus okokat vázol fel a bűnözés kapcsán az 1960-as évek Romániájában.²⁴

Lázár esszéisztikus leírásában kimondatlanul is megjelenik a relatív depriváció fogalma. Vagyis ír arról a jelenségről, amikor az egyén saját jövedelmi (státus-) helyzetét nem abszolút mérőszámokhoz viszonyítja, hanem egy számára kitüntetett csoport, úgynevezett referenciacsoport helyzetével való összemérés révén értékeli saját helyzetét.²⁵ Lázár elgondolása szerint az életszínvonal emelkedésének lehetősége miatt az alapvetően nem bűnelkövető személyek által is tapasztalt versenyhelyzetben (pl. háztartási, technikai cikkek beszerzése esetében) a morális elvek háttérbe szorulnak. Az állampolgárok hajlandóak lesznek szabálytalanságok elkövetésére, miután a törvények áthágását elősegíti a tulajdonviszonyok megváltozása. Lázár megfogalmazásában: azon személyek egy része, akik nem lennének hajlandóak más emberektől lopni,

20 Aczél (1969) 3–11.

21 [N. n.] (1970) 90–94.

22 Diczig (1970) 16–21.

23 A csempészet fogalma ekkor jelenik meg először a *Belügyi szemlében*.

24 Lázár (1968) 991–997.

25 Alain (1985) 739–749.

hajlamosak ezt mégis megtenni, ha az államról van szó, amelyet „*elvont fogalomnak*” tartanak, melyről „*csak hallani és olvasni lehet, de kézzelfoghatóan érzékelni nem.*”²⁶

A szocialista államszervezés, a munka és a tulajdoni helyzet drasztikus átalakítása miatt új, makroszinten értelmezhető okok jelennek meg, amelyek a bűnelkövetés magyarázatául szolgálhatnak. A társadalmi élet több területén az új állami szabályok elfogadottságát jogszabályi bevezetésük teszi kényszerűvé, de társadalmi szentesítése nélkül ezek a normák nem orientálják az egyének viselkedését. A társadalmilag elfogadott értékek és az értékkövetés kikényszerítésére való eszközök korlátozottsága közötti konfliktusokat az egyének különbözőképpen oldják meg. Figyelembe vehetik a társadalmi szabályokat és normákat, viselkedésük utalhat konformizmusra, de lehetőség van a szabályok megkerülésére, elutasítására. Ám feltűnő módon a szociológia, a kriminológia a társadalmi szinten szentesített értékek elutasítóival kapcsolja össze a devianciát, miközben a latencia lehetősége miatt a konformizmus és a bűnözés kapcsolatára is komolyabb hangsúlyt érdemes fektetni.

A létező szocializmusban a társadalmi tulajdon sokkal szélesebb körű, az állam sérelmére elkövetett bűncselekmények tényleges sértettje tehát jogi szempontból egy olyan elvont személy, aki az állam számára jelentkező vagyoni hátrányt mint sértett jeleníti meg, azonban nyilvánvalóan a cselekmény észlelését egy, az adott állami szervezetenél dolgozó személy tudja valójában jelezni. Azonban a probléma akkor jelentkezik, ha az állami szerv megkárosításának sértettje, az elvont jogi személy és a bűncselekményt megvalósító természetes személy együttműködése miatt nem valósul meg a bűncselekmény, hanem csak az állami tulajdon egyéni felhasználásaként lehet értelmezni. Caroline Humphrey a szovjet–orosz átalakulás idején az átlagpolgárok gazdasági viszonyairól írta azt, hogy kultúrantropológiai vizsgálata során úgy tapasztalta: Oroszországban a bűnelkövetők között lényegesen több az olyan bűncselekményeket elkövető személyek száma, akik nem tartják magukat bűnözőnek.²⁷

A jog a jogalanyiságot (más szóval a jogképességet) hagyományosan a tulajdonosi pozíció, a tulajdonjogi jogalanyiság alapján ismeri el. Eörsi Gyula jogászprofesszor a hatvanas évek derekán ezt így fogalmazta meg: „*a jogalanyiság a tulajdonosi minőség, az alanyi jog, pedig a tulajdonjog továbbabsztahálása [sic!] útján jött végső fokon létre.*”²⁸ A szocialista jogelmélet eszerint a tulajdonjog elvonatkoztatását megszünteti, így a tulajdonosi minőség nélkül tekinthetőek az állampolgárok jogalanyoknak. A szocializmusban Lenkovics Barnabás szerint a kapitalista jogrenddel szemben differenciált tulajdonosi rend és ennek megfelelően differenciálódó jogalanyiság jön létre. Az össznépi tulajdon hordozója csak az állam. Ennek köszönhetően a vállalatok jogalanyiséga Lenkovics szerint továbbra is vitatható, hiszen nem tulajdonosai a rábízott vagyonnak. A jogelmélet úgy oldotta meg ezt a problémát, hogy a vállalatok jogalanyiségának alapjaként a „*külső viszonyaik célját szolgáló vagyon elkülönítése*” szolgált.²⁹ A gazdasági társulások, az üzletbérlet, a szerződéses üzemeltetésre vállalkozók jogalanyiségát ez

26 Lázár (1968) 994.

27 Humphrey (2002) 99.

28 Eörsi (1965) 182–183.

29 Lenkovics (2013) 26.

nem oldotta meg, hiszen egy nem tulajdonos vállalat jogalanyisága kiterjedt arra, hogy birtokosi jogait gyakorolva szerződést köthessen bérlőkkel, vagy gazdasági társulások megalakítását kezdeményezze. A második gazdaság e kifehérítésének szánt intézkedés inkább még nehezebbé tette a konkrét felelősségi viszonyok rendezését. Ezt támasztja alá az 1961-ben bevezetett büntető törvénykönyv novellája, az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet, amely megszüntette több gazdasági bűncselekmény feljelentésre való üldözhetőségét.³⁰ Az egyenlő elbírálás és a jogbiztonság elvének sérülésén túl lényegében az igazságszolgáltatás elfogadta, hogy bizonyos bűncselekményeknél nem elkövetők, csupán lebukottak vannak.

A Harvard Egyetem kutatói valósították meg először szovjet emigránsokkal készített interjúik alapján a szocialista rendszer társadalomtudományi elemzését, amely a vasfüggönyön túli világot kívánta az egykor benne élők szempontjait figyelembe véve vizsgálni. A kelet-európai rendszerváltásokhoz közeledve a Cambridge Egyetem is készített egy hasonló vizsgálatot.³¹ A munkaviszonyok és az informális világ kapcsán a fejezet szerzője hangot ad kételkedésének, amit az táplál, hogy az ellátási zavarok a megkérdezettek szerint sokkal ritkábbak voltak, mint azt a korábbi tudományos vizsgálatok mutatták. Minden öt megkérdezett közül átlagosan kevesebb mint egy számolt be rendszeres ellátási zavarokról, míg kétharmaduk úgy nyilatkozott, hogy kielégítőnek érezte a készletek és eszközök elérhetőségét. A szerző szerint ez módfelett rejtélyes, mivel az egykori vezetők az interjúk folyamán egyértelműen amellet foglaltak állást, hogy munkájukat folyamatosan nehezítették az ellátási zavarok, gyakori eszközbeszerzési problémák.³²

Vajon mi okozhatta az emlékezők közötti eltérést? Ha eltekintünk attól a nem túl plauzibilis lehetőségtől, hogy csupán a felső vezetés kívánta áldozatként beállítani magát a kapitalista társadalomból származó kérdezők előtt, akkor fel kell tételeznünk, hogy valamit nem vett számításba az első elemző.

A fejezet szerzőjének egy másik ellentmondásra utaló megjegyzése közelebb vihet minket a kérdés megválaszolásához. Állítása szerint a kutatási anyagok, a társadalomtudományi munkák alapján a tervgazdaság működését alapvetően hátráltatta a nem megbízható, illetve megtévesztő információk sokasága. A szerző elmondása szerint arra számított, hogy hasonló tapasztalatokról fognak beszámolni az interjúalanyai is, ám azok válaszaiból kiderült, hogy ők teljesen jól el tudták különíteni az információkat megbízhatóságuk és jelentőségük szerint. A formális munkamenet mellett fennálló informális kapcsolathálózatokban boldogulva feltehetően az ellátási problémákat, az eszközbeszerzéseket is könnyebben el tudták intézni.

A nem formalizált, sok esetben szabályozatlan vagy illegális módszereket használó beszerzési utak elterjedtsége szélesebb körben valósult meg, mint ahogy az a büntető-eljárásokból látható. Galasi Péter és Gábor R. István kutatásai rámutattak arra, hogy az államosított gazdasági rendszerben lényegében túlkereslet volt a javak és szolgáltatások különböző formáira.³³ A Kornai János által bevezetett dichotóm megkülönbözte-

30 Tóth (2002) 29.

31 Gregory (1987) 241–275.

32 Uo. 272.

33 Galasi–Gábor R. (1990) 415–421.

tés az erőforrás-, illetve keresletkorlátos rendszerekkel kapcsolatban azt jelenti, hogy míg a szabadpiaci, kapitalista gazdálkodás esetében a vásárlók kereslete szab határt a termelés észszerűségének, addig a szocialista gazdasági rendszer kötöttebb struktúrájában az erőforrások racionális kihasználhatóságáig határa teremti meg a túlkeresletet.³⁴

Kornai szerint a korrupció iránya a szocialista gazdaságban az, hogy a vevő különböző módokon próbálja, főként illegális, korrupt eszközökkel befolyásolni az eladót. A kapitalista gazdaságokban viszont megfordul az irány. Ezekben az esetekben az eladó alkalmaz többek között korrupt eszközöket a vevő megnyerése érdekében.³⁵ A korrupció rendszerspecifikus oka Kornai értelmezésében a hiánygazdálkodás léte, amely miatt a legális piacon is vásárlóként fellépő személyek az informális, illegális viszonyok között is különböző javak, eszközök beszerzése érdekében korrumpálnak. Gábor R. István és Galasi Péter viszont kutatásuk alapján nem kívánták kizárni annak lehetőségét, hogy a szocialista gazdaságban létezik egy fordított irányú korrupció. A kínálat befolyásolására szolgáló korrupciós üzletek az általuk vizsgált összes korrupciós cselekmény egyharmadában volt tetten érhető. Túl azon, hogy ez nagyrészt inkább valószínűsíti, mintsem érvényteleníti Kornai feltételezését, a szerzők nem kapcsolják össze ezt az eredményt egy korábbi kutatási eredményükkel, amelyet kérdésként tovább bontottak. Vajon „mi az oka annak, hogy a magánszektorból származik a korrupciós szolgáltatások iránti kereslet döntő része?”³⁶ A veszteségforrások és a feltételezhető előnyszerzések alapján az állami vállalatoknak inkább megéri a kínálati oldal befolyásolása, mint a magánszektor tagjainak. A nem magántulajdoni jogok magán alapon történő kisajátítására sokkal jobb lehetősége kínálkozik az állami vállalatnál dolgozóknak, akik tranzaktív módon a kisajátított javakat, eltulajdonított eszközöket eladhatják a magánszektor felé.

Továbbgondolva Kornai, valamint Gábor R. és Galasi következtetéseit, a szocialista hiánygazdaságban élők nemcsak saját felhasználásra, hanem termelési megfontolásokból is létesíthettek illegális viszonyokat az állami szektor különböző szintjeivel. A termelési eszközök (például gépjárművek), élvezeti cikkek (például a státuszszimbólumnak számító ruhák, ékszerek, italok) sem csupán saját használatra kerültek hozzájuk, hanem tranzitív jelleggel, további adás-vételben a forinthez mint valutához képest jobb érték-mérőnek minősülhettek, vagy önmagában illegális kereskedelmi célokat szolgálhattak.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően Aczél György írása az ideológiai szempontokról, majd az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekményekről meginduló belügyi diskurzus egyaránt azt támasztja alá, hogy a gazdasági életben, a vállalati szabályozásokban beálló változások komoly veszélyt jelentettek a bűnelkövetési módok lehetséges szintjein. Az életszínvonalat befolyásoló elkövetői magatartások, többek között a társadalmi tulajdon elleni, a devizagazdálkodást megsértő bűncselekmények, valamint a csempészet tipikusan nem individuális elkövetők által alkalmazott illegális jövedelemszerzési módszer. Éppen ezért emelték ki a *Belügyi Szemle* 1970. évi számaiban az ezek megelőzhetőségére vonatkozó szempontokat, illetve még ugyanabban az

34 Kornai (2011) 110–134.

35 Uó (2010) 1027.

36 Galasi–Gábor R. (1990) 409.

évfolyamban több rövidebb, a fenti elgondolást támogató hozzászólás is született.³⁷ Az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények lényegében összekötik a korszak gazdasági (árdrágítás) és szervezett bűnözési (üzérkedés) formáit. Az idegenforgalom mint gazdasági szektor e két bűncselekménytípust lényegében vonzotta is, az együttműködési szintek itt jól kitapinthatók.³⁸

Gábor R. István és Galasi Péter viszont – már az 1981-ben kiadott, az addigra megerősödött informális gazdaságról szóló könyvükben – a második gazdaságot kifejezetten úgy kívánta definiálni, mint amelyből kimaradnak az illegális cselekmények, például a csalás, a sikkasztás és az egyéb vagyon elleni cselekmények.³⁹ A második gazdaság kiterjedését, működését három alapidimenzióban tartották fontosnak elemezni: (1) a jövedelem forrása (munka, tőke – értsd: pénz, pozíció, kapcsolatok); (2) a jogszerűség (illegális, legális); (3) integráltság (integrált, autonóm). Áruklodóak a fő dimenziók elnevezései, amelyek közül kettő azonnal elbillenti a dichotóm viszonyt a legalitás irányába (jogszerűség, integráltság). A szerzők állítása szerint a munka, a legalitás és az integráltság találkozásánál keresztezi egymást a második gazdaság és a szocialista szektor is. A második és az első gazdaság ideáltipikus metszéspontját éppen a szerzők későbbi korrupciós kutatásai, valamint Böröcz és mások későbbi kutatásai cáfolják. Ettől a legtávolabbi pontban az *„illegális, autonóm és járadék jellegű jövedelmek alapját képező ügyletek találhatóak, amelyek egyértelműen kívül esnek a »kiegészítő« gazdaságnak az elképzelhető legszélesebben értelmezett fogalmán is.”*⁴⁰

Ez azt feltételezi, hogy a hamisítás, a csempészet, a társadalmi tulajdon kisajátítása, ellopása nem csupán az első, de a második gazdaságtól is teljesen távol áll. Petrovits Tivadar és Tolnai István, a miskolci társadalmi tulajdonvédelmi osztályon dolgozó nyomozók már 1960-ban megírták egyik közös nyomozásuk eredményét, ahol a társadalmi tulajdon megkárosítását a vállalati vezetők részvételével hajtották végre és szervezték ki gebinben dolgozók számára.⁴¹ Gábor R.-nek és Galasinak abban teljesen igaza van, hogy a jogszabályi környezet változott, ám a későbbi második gazdasággal kapcsolatos ügyekben – például a vendéglátóipari bűnözésben, amelyről Stein Magdolna írt cikket 1984-ben⁴² – is szerepeltek olyan cselekmények, mint csalás vagy sikkasztás, amelyek a mai napig a büntetőjog körébe tartozó cselekményeknek számítanak. Szamel Lajos, a közigazgatás-tudomány professzora kutatta a második gazdaság korrupciós hatását. Állítása szerint az állami vállalatok selejtezési módszerei mögött a második gazdaság megizmosodása áll, amennyiben a teherfuvarozás egyre több megyében egykori, névleg használaton kívüli teherautóval működött. A Központi Népi Ellenőrzési Bizottság, illetve az annak megyei szervezetei által végzett vizsgálatok a gazdasági bűnözéssel kapcsolatos nyomozások ellehetetlenítését jól működtetett lefizetési technikákkal valósították meg. Ezt több esetben a bizonyítás megnehezítése érdekében különböző

37 Polgárdi (1970) 68–70.; Kárpáti et al. (1970) 47–50.

38 Dános (1996) 220.

39 Galasi–Gábor R. (1981) 20.

40 Uo. 29–30.

41 Petrovits–Tolnai (1960) 347–352.

42 Stein (1984) 89–92.

státuszszimbólumokban, szolgáltatásokban elégitették ki a második gazdaságban tevékenykedő csoportok.⁴³

1990-ben Szelényi Iván – Erdei Ferenc és Juhász Pál korábbi kutatásai alapján – úgy fogalmazott egy tanulmányában, hogy a magyar történelmet, a magyar polgárosodást fel lehet fogni időszakosan nekilendülő, de meg-megakadó társadalmi folyamatként. Az egyik lassulási fázis 1948-ban, az államosítások idején kezdődött, a polgárosodás viszont az 1960-as évektől megint felgyorsult, az 1980-as évek közepére pedig jelentős hatást gyakorolt a hazai társadalom szerkezetére.⁴⁴

A hazai kutatók egy része a polgári éthoszt, a vállalkozói szellem „tartalékseregét” vélte felfedezni a második gazdaságban, talán ezzel is magyarázható, hogy az illegalitáshoz fűződő viszonyt jobbra negligálták. Kornai viszont úgy értelmezi, hogy a bürokrácia által szűk keretek közé szorított magángazdaság számára két lehetőség volt adott: „*hivatalos engedélyezés nélkül működni, megkeresvén a törvény betűje által nem tiltott lehetőségeket vagy pedig megkockáztatván a törvény áthágását.*”⁴⁵ A szerző feltehetően azért nem használja a második gazdaság fogalmát, mert a Galasi és Gábor R. által definiált terminus nem vonatkozott az illegalitásra. Kornai viszont ugyanarról, a második gazdaságról kívánt beszélni, de nem a fenti szerzőpáros önkényes szűkítő értelmezésének megfelelően, hanem annál tágabb kontextusban. Hiszen „*ez összefoglaló fogalom, amely egyaránt takarja a nem illegális és megtűrt, a tiltott, de csak lanyhán üldözött és a szigorúan üldözött tevékenységeket.*”⁴⁶

Kornai fogalomhasználata egyébiránt sokkal közelebb állt a fogalmat feltehetően megalkotó Gregory Grossman által adott jelentéstartalomhoz. Sik Endre kutatása szerint Grossman volt az első, aki a *második gazdaság* kifejezést használta a Szovjetunióban megfigyelhető informális piaci viszonyok leírására.⁴⁷ Grossman rendkívül élesen kritizálta azokat a kutatókat, akik az *ellengazdaság*, a *nem hivatalos gazdaság* vagy a *párhuzamos piac* kifejezést használták.⁴⁸ A fogalomhasználathoz fűződő szigorú elvárását éppen az az igény magyarázza, hogy a szocialista tulajdonviszonyok sajátos kihasználása révén az újabb és újabb módszerek megjelenésével, illetve a jogi helyzet megváltozásával a kutató felismerje – az új fogalmak, más módszerek és technikák alatt – az egyéni haszonszerzést. A szovjet időszak alatt egy rendszerspecifikus, informális viszonyokon, korrupciós megoldásokon alapuló rendszer jött létre.

Grossman elméleti alapvetése, miszerint az első és a második gazdaság között átjárást biztosító formális és informális utak is léteztek, azt feltételezi, hogy a második gazdaság nem pusztán egy kiegészítő, főként nem egy ellengazdaság. Sokkal inkább a megváltozott politikai, jogi, társadalmi rendszer szükséges, el nem hanyagolható része. Galasi és Gábor R. fent elemzett korrupciós kutatásainak továbbgondolása is erre mutatott rá. Kemény István az 1980-as években azt hangsúlyozta, hogy a második gazdaságban tevékenykedők jövedelmük egy részét az első gazdaságban regisztrált bér-

43 Szamel (1989) 99–101.

44 Szelényi (1990) 42.

45 Kornai (1993) 18.

46 Uo.

47 Sik (1996) 706–707.

48 Grossman (1977) 25–26.

ként kapják, míg a megélhetésükhöz szükséges másik felet jogcím nélkül szerzik meg.⁴⁹ A KSH adatbázisain alapuló becslések alapján megközelítőleg az ország fele volt többé-kevésbé érdekelt a második gazdaság működésében, illetőleg a lakások több mint fele is magánerőből épült az 1970-es években.⁵⁰

Böröcz József Caleb Southworthszel végzett közös kutatásában – bár nem hivatkoznak Keményre – hasonló eredményekre jut a formális és informális kötések (mint szervezetszociológiai modell) segítségével. A trükkök, csalások, információkiszivárgatások látszólag zavaros elegye a formális, hivatali anomáliák szabálytalan megoldási lehetőségeivel párosulva valójában rendszerműködtető elem. Az ELTE Szociológiai Intézete, a Tömegkommunikációs Kutatóközpont és a Társadalomtudományi Informatikai Társulás által 1986-ban közösen elkészített országos felmérést felhasználva Böröcz és társa a formális és informális hálózatok jövedelemnövelő hatását vizsgálta.⁵¹

Sik Endre elgondolásával egyetértek, a második gazdaságnak valóban fontos előképe volt a kaláka, a kistermelői és a kiskereskedelmi szféra, sőt – ahogy Kemény is hangsúlyozza⁵² – ez utóbbiak a szocializmusban is hangsúlyosan jelen voltak. Azonban Böröcz és Southworth kutatásán kívül a Galasi és Gábor R. második gazdaságról szóló monográfiájában szereplő statisztikai adatok alapján is megállapítható, hogy már az 1970-es évek elején nagyobb volt a nem mezőgazdasági típusú második gazdaság aránya az agrártermelésben létező gazdasági szervezetekéhez képest.⁵³ Még így is a fogalmat bevezető Grossman tágabb, de a fenti értelmezési problémákat elkerülő definíciója a „legpontosabb”. „A második gazdaság minden olyan termelési és kereskedési tevékenység, amely a következő két feltételt teljesíti: (a) egyéni haszonszerzésre irányul; (b) meghatározó szempontokból tudatosan megsérti a törvényt.”⁵⁴ Grossman ezzel egyértelműen kizárta a kaláka és más közösségi feladatmegosztás lehetőségét, illetve a közösségi szinten értelmezhető barterkereskedelmet.

Gábor R. és Galasi könyve kapcsán már említettem, hogy több társadalomkutató a gazdasági bűnözés színtereit élesen meg kívánta különböztetni a második gazdaság jelenségétől. Sik Endre kutatásai alapján sem állítanám, hogy bármilyen tudományos szempontot nélkülözve, saját elvárása alapján tudatosan vitatná a második gazdaság illegálitáshoz fűződő viszonyát, mindazonáltal szemléletes az, ahogy a második gazdaság Grossman-féle definícióját fordítja. Sik a két kötelező feltételt a következőképpen ültette át magyarrá: „a) *magánhaszon szerzésére irányul, b) sérti a fennálló jogrendet.*”⁵⁵ A második pont fordításából kimarad a Grossman által leírt rész, miszerint fontos a termelő- vagy kereskedőtevékenység meghatározó aspektusai (értékesítés, árubeszerzés) esetében, hogy a második gazdaságban dolgozó személyek tudatosan követnek el bűncselekményeket.⁵⁶ A Sik-féle fordítás azt implikálja, hogy a szocialista időszakban

49 Kemény (1984) 18–20.

50 Uo. 21–23.

51 Böröcz–Southworth (1995) 25–48.

52 Kemény (1984) 19.

53 Galasi–Gábor R. (1981) 53.

54 Grossman (1977) 25.

55 Sik (1996) 706.

56 Az eredeti szöveg: „being in some significant respect in knowing contravention of existing law.” Lásd: Grossman (1977) 25.

vállalkozó személyek nem tudtak nem törvényt sérteni, illetve ettől nem függetlenül azt is sugallja a „magyar változat”, hogy csak olyan jogszabályokat hágtak át, amelyek elhanyagolható szabálysértések voltak.

Ez az apró fordítási eltérés *pars pro toto* alapon két jelenségre is felhívja a figyelmet. Egyrészt arra, a szovjet időszak forrásaiban, illetve a mai posztszovjet térségben tapasztalható problémára, miszerint a bűncselekményeket elkövető személyek nem tekintik magukat bűnelkövetőnek. Másrészt arra, hogy mennyire nehéz az akár vállalkozóként, akár polgárosodóként meghatározható réteg – akik a posztszovjet időszak piaci viszonyaiban szerepet játszottak – működését utólag törvényesként láttatni.

Nem állítom, hogy a második gazdaságban részt vevő személyek, csoportok mind bűnelkövetők lettek volna, sőt azt sem tekintem tartható álláspontnak, hogy mindenki kivétel nélkül szabályszegő volt. Ez a hozzáállás ugyanolyan naiv, fordított értelemben vett apologetikus kutatói magatartás lenne, mintha azt állítanám, hogy a második gazdaság nem kapcsolódott össze a bűnözéssel, a csempészettel, illetve a társadalmi tulajdon elleni szervezeten elkövetett bűncselekményekkel.

Az új gazdasági mechanizmus után a belügyi nyilvánosságban meginduló diskurzusnak, illetve Grossman definíciójának ismeretében nem meglepő, hogy az MSZMP Központi Bizottsága (MSZMP KB) 1978-ban arra utasította az Országos Tervhivatalt (OT), hogy készítsen előzetes tervek egy gazdasági reform kivitelezésére, ennek sikeressége érdekében pedig külön foglalkozzon a második gazdaság kifehéritésének kérdésével.⁵⁷ Sik külön kiemeli, hogy egyrészt a kifehérités idézőjelbe tétele a „*minicenzúra talán utolsó fázisa volt*”,⁵⁸ másfelől Róbert Péter szerint hasznosabb lett volna eleve „*másfelesítésről*”⁵⁹ írni, mivel véleménye szerint az első gazdaság is tartalmaz informális viszonyokat, így a második gazdaságra jellemző nem szabályozott működésmódot, a feketegazdaságra jellemző technikákat kell első körben megpróbálni kizárni a szocialista gazdaságból.

Nem gondolom, hogy a feketegazdaság teljes egészében ekvivalens lenne a második gazdasággal, ám nagyon jelentős kapcsolat van közöttük. Ezt húzza alá a rendszerváltás után, Kovách Imre vezetésével működött, *Feketegazdaság: intézményesülés és kormányzati magatartás* elnevezésű kutatási program,⁶⁰ amelynek keretében többek között a születő feketegazdasággal és vállalkozói magatartással foglalkozó tanulmány is – a posztszovjet informális piacok, vállalkozások kapcsán – a második gazdaság hatását hangsúlyozta.⁶¹

A fentebbi fogalomtörténeti vizsgálat alapján azt kívántam bizonyítani, hogy a szocialista Magyarországon a szervezeten történő bűnelkövetés az állami tulajdonban lévő vállalatok, társadalmi tulajdonformák érintése nélkül lehetetlen volt, tehát a vizsgált időszakban ebben elengedhetetlen volt a formális szervezetek működésének

57 Fekete (1990) 559–572.

58 Sik (1996) 706.

59 Uo. (13-as lábjegyzet)

60 OTKA 20221. számú kutatás. (Feketegazdaság: intézményesülés és kormányzati magatartás, kutatásvezető: Kovách Imre.)

61 Horváth–Kovách (1999) 28–53.

részvétele. Ez azt jelenti, hogy a szocialista Magyarországon a szervezett és a szervezeti bűnözés a sajátos gazdasági rendnek és tulajdonviszonyoknak köszönhetően összekapcsolódott. Jelen tanulmány az 1970-es évek végéig követi nyomon a szervezeten történő bűnelkövetés világát, s ez alapján az látható, hogy a szervezeti bűnözés fogalmának aspektusai sokkal inkább meghatározzák a szocialista Magyarországon történő szervezeten történő bűnelkövetést, mint a teljesen informális és állami szervek részvételét nélkülöző szervezett bűnelkövetés.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aczél György (1969): Néhány ideológiai kérdésről. In: *Belügyi Szemle*, 7. évf. 12. sz. 3–11.
- Alain, Michel (1985): An Empirical Validation of Relative Deprivation. In: *Human Relations*, Vol. 38. No. 8. 739–749.
- Bátki Mihály (1972): A maffia filmen, regényben – valóságban. In: *Filmvilág*, 15. évf. 18. sz. 23–25.
- Böröcz József – Southworth, Caleb (1995): Kapcsolatok és jövedelem: Magyarország, 1986–1987. In: *Szociológiai Szemle*, 5. évf. 2. sz. 25–48.
- Dános Valér (1996): Szervezett bűnözés. In Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés – bűnözés kontroll*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Diczig István (1970): A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények okainak és megelőzésének néhány kérdése. In: *Belügyi Szemle*, 18. évf. 1. sz. 16–21.
- Eörsi Gyula (1965): *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fekete Judit (1990): A puccs mint irányítási rendszer. In: *Közgazdasági Szemle*, 37. évf. 5. sz. 559–572.
- Galasi Péter – Gábor R. István (1981): *A „második” gazdaság. Tények és hipotézisek*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Galasi Péter – Gábor R. István (1990): Korruptió és tulajdon. In: *Közgazdasági Szemle*, 37. évf. 4. sz. 415–421.
- Gellért Gábor (1975): Maffia és politika. In: *Világosság*, 16. évf. 1. sz. 60.
- Gellért Gábor (1978): *Maffia*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Gregory, Paul R. (1987): Productivity, slack and time theft. In Millar, James R.: *Politics, work, and daily life in the USSR – A survey of former Soviet citizens*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Grossman, Gregory (1977): The Second Economy of the USSR. In: *Problems of Communism*, Vol. 26. No. 5. 25–26.
- Heller Farkas Tamás (1964): A „szervezett bűnözés” mint a kapitalista társadalom bomlásának kísérőjelensége. In: *Belügyi Szemle*, 2. évf. 1. sz. 28–34.
- Horváth Gergely Krisztián – Kovách Imre (1999): A feketegazdaság (olajkereskedelem és KGST-piac) és vállalkozói Kelet-Magyarországon. In: *Szociológiai Szemle*, 9. évf. 3. sz. 28–53.
- Humphrey, Caroline (2002): *The Unmaking of Soviet Life. Everyday Economies After Socialism*. Ithaca–London, Cornell University Press.
- Kárpáti Zoltán – Barna Sándor – Vetró István (1970): Néhány gondolat az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról. In: *Belügyi Szemle*, 8. évf. 7. sz. 47–50.
- Kemény István (1984): A második gazdaság Magyarországon. In: *Magyar Füzetek*, 6. évf. 13. sz. 18–30.
- Kornai János (1993): *A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan*. Budapest, HVG Könyvek.
- Kornai János (2010): Hiánygazdaság – többletgazdaság. Tanulmány a piac elméletéről. II. rész. In: *Közgazdasági Szemle*, 57. évf. 12. sz. 1021–1044.
- Kornai János (2011): *A hiány*. Budapest, Kalligram Kiadó.
- Koselleck, Reinhart – Brunner, Otto – Conze, Werner (1972–1997): *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart, Klett-Cotta.

- Lampe, Claus von (2016): *Organized Crime Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures, and Extra-legal Governance*. Thousand Oaks, Sage.
- Lázár József (1968): Elmélkedés a bűnözésről. In: *Korunk*, 11. évf. 7. sz. 991–996.
- Lenkovics Barnabás (2013): A szocialista vállalkozási formák polgári jogi kérdései. (Tanfolyami jegyzet, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1983.) In Lenkovics Barnabás: *Ember és tulajdon – Rendszer-váltó gondolatok*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Mars, Gerald (2001): *Occupational Crime*. Aldershot, Ashgate.
- [N. n.] (1963): Szerzetesek a maffia szolgálatában. In: *Világosság*, 3. évf. 10. sz. 638.
- [N. n.] (1965): A maffia nagy üzlete a katolikus ereklyékkel. In: *Világosság*, 5. évf. 7–8. sz. 510.
- [N. n.] (1970): A csempészes és a csempészarukkal való üzérkedés megelőzésének és felszámolásának módszerei. In: *Belügyi Szemle*, 8. évf. 2. sz. 90–94.
- [N. n.] (1973): A maffia elleni harc csődje Olaszországban: Rinascita, kivonatos közlés az 1973/1. számból (JT. IV/5–6.). In: *Belügyi Szemle*, 11. évf. 5. sz. 125–126.
- [N. n.] (1978): A szervezett bűnözés elleni küzdelem az USA-ban. In: *Belügyi Szemle*, 16. évf. 4. sz. 125–126.
- Petrovits Tivadar – Tolnai István (1960): Társadalmi tulajdon megkárosítása a vendéglátóiparban. In: *Rendőrségi Szemle*, 8. évf. 5. sz. 347–352.
- Polgárdi Lóránd (1970): Gondolatok az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények alakulásáról. In: *Belügyi Szemle*, 11. évf. 5. sz. 68–70.
- Rühle, Klaus (1973): Ópium és maffia – Római filmlevél. In: *Filmvilág*, 16. évf. 5. sz. 14–18.
- Schrager, Laura Shill – Short, James F. Jr. (1978): Toward a Sociology of Organizational Crime. In: *Social Problems*, Vol. 25. No. 4. 407–419.
- Sik Endre (1996): Egy ló-öszvér a lovakról és a szamarakról. Adalék a második gazdaság hazai eszmetörténetéhez. In: *Közgazdasági Szemle*, 53. évf. 7–8. sz. 704–725.
- Stein Magdolna (1984): A bűnözés és a vendéglátóipar. In: *Belügyi Szemle*, 22. évf. 4. sz. 89–92.
- Szabó László (1966): Bűn a fővárosban. In: *Budapest folyóirat*, 1. évf. 4. sz. 35–36.
- Szabó Márton (1998): *Politikai tudásméletek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szabó Márton – Szűcs Zoltán Gábor (2011): Fogalomtörténeti perspektívák. In: *Múltunk*, 56. évf. 2. sz. 4–19.
- Szamel Lajos (1989): *A korrupció, a protekció és a többi...* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Szelényi Iván (1990): Új osztály, állam, politika. Tézisek életművemről a tudományok doktora fokozatának elnyeréséhez. In: *Replika – társadalomtudományi folyóirat*, 1. évf. 2. sz.
- Szilágyi József (1970): Megjegyzések az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról. In: *Belügyi Szemle*, 8. évf. 3. sz. 34–38.
- Tóth Mihály (2002): *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. Budapest, Complex Kiadó.

ABSTRACT

“At the risk of transgressing the law”. An outline of the concept of history of organized crime I.

BEZSENYI Tamás

Conceptual history as a discipline in history provides an excellent opportunity to analyze the history of organized crime, as a process determined by the social structures in a particular discursive space. The present study is not an empirical investigation of organized crime, it aims to analyze how over the past 100 years this notion was constructed in various texts in the world of phenomena. How it was established and how through its metamorphosis it has become the major threat to the modern nation state.

Keywords: organized crime, conceptual history, social history of socialist period, second economy

A kialakult pozitív képet csak részben árnyalják időnként a különböző korok szabályozásai közötti ugrások, amelyek néhány helyen nehezen követhetővé teszik az okfejtést. Az 1961. évi V. törvény részletes büntetőjogi elemzésében a szerző kitér az 1971. évi 28. tvr.-rel bekövetkezett változtatásokra, a korrupciós tárgyú bűncselekmények szabályozását illetően. Az 1978. évi IV. törvény rendelkezésein áthaladva eljut a hatályos, 2012. évi C. törvény tényállásainak ismertetéséig, a jogtudomány neves művelői által állított tükörben bemutatva annak előnyeit és hiányosságait.

Itt egy, a szerző által tett fontos következtetésre hívnám fel a figyelmet: a szerző a GRECO országjelentése kapcsán⁴ megjegyzi, hogy a vizsgálatot végző szakértők nem értették meg azt a nagyon is pragmatikus szempontot, hogy a nemzetközi szabályozási standardokat országspecifikusan kell alkalmazni. Így fordulhatott elő, hogy a GRECO ajánlásának megfelelően Magyarország úgy módosította a korrupciós bűncselekmények esetén a „tevékeny megbánás”-t, tehát az elkövetett bűncselekmény teljes feltárása esetén az automatikus mentességet a büntetés alól, hogy azt korlátlanul enyhíthetővé változtatta át. A korrupciós bűncselekmények felderítéséért felelős hazai szervezetek, nyomozó hatóságok (pl. RSZVSZ,⁵ ügyészség) addigi tevékenységében az adu ez az automatikus mentesülés volt. Ha a vesztegetés elkövetője feltáró jellegű beismerő vallomást tett, és ez alapján a teljes vesztegetés felderíthetővé és bizonyíthatóvá vált, akkor a törvény számára büntetlenséget garantált.⁶ A büntetés korlátlan enyhíthetőségével,⁷ tehát egy szubjektív bizonytalansági tényező (a bíró) bekerülésével ezen szervezetek tárgyalási alapja az elkövetővel szemben – így a felderítések hatékonysága – meggyengült, hiszen a hatóságok és más büntetőerő szervezetek a bűncselekmény tudomásukra jutása esetén nem tudnak garantált büntetlenséget ígérni a korrupciós cselekményt feltáró elkövetőnek.

A monográfia második része a korrupciót mint társadalmi jelenséget járja körül. Elsőként a fogalomalkotás problematikáját mutatja be magyar és nemzetközi tudományos forrásokon keresztül. Az ezt követő fejezet a korrupciós aktusok természetrajzát írja le a lélektani háttérre vonatkozó magyarázattal. Kiemelést érdemel az egyéni racionalizációs stratégiák bemutatása, amelynek megismerése fontos a korrupciós (bűn) cselekmények lélektani hátterének megértéséhez.

A szerző kiterjedt hazai és külföldi forrásmunkák elemzésével vizsgálja a jog és az etika hatékonyságát a korrupció elleni küzdelemben. A korrupcióra adott válaszok között megjelennek a modern elméletek, így az integritáselmélet vázolója is. E helyen a szerző megoldási javaslatot kínál a magánszektorban jelentkező korrupció leküzdésére az ún. „integritásszigetek” létrehozásával. Az önvédelmi korrupció koncepciójának leírása során merül fel a téma egy érdekes, elgondolkodtató megközelítése: a korrupció pozitív szerepének elemzése. Több forrás feldolgozása alapján a hasznos korrupció mint fogalom a túlzottan bürokratikus berendezkedéssel, szabályozással szemben alkalmazható eszközként körvonalazódik.

4 Kóhalmi (2015) 19.

5 Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat.

6 Az 1978. évi IV. törvény 255/A §-át beiktatta a 2001. évi CXXI. törvény, hatályos: 2002. 04. 01. – 2011. 12. 31.

7 A 255/A § módosítása hatályos: 2012. 01. 01. – 2013. 06. 30.

A monográfia bemutatja nemcsak a korrupcióellenes, de a korrupciót elfogadó elméleteket is. Ilyen módon láthatjuk a korrupció természetrajzát a vesztegető gazdasági társaság és a megvesztegetett közhivatalnok szemszögéből is. A fejezet kitér a közhivatalnoki érdekhelyzet elemzésére, amely nemcsak a magánszektorban megjelenő, de a hivatali korrupció felderítése, bizonyítása szempontjából is hasznos lehet. Vitathatatlan érdeme továbbá, hogy olyan általános megállapításokat tesz a közhivatalnoki lét szubsztanciáit illetően, amelyek a közszolgálatban dolgozók korrupcióval kapcsolatos érzékenyítése, képzése, továbbképzése, valamint a vezetői ismeretek oktatása során hasznosulhatnak.

A megoldási javaslatokat illetően a mű végigvezet számos hazai és nemzetközi, jelenleg elérhető, korrupció elleni megoldáson, főként a korrupciómegelőzést mint rendezőelvet szem előtt tartva. Azonban szó esik a korrupció felderítéséről is, különösen a vállalati szektorban előforduló korrupciós cselekmények felfedésével kapcsolatban fogalmazódnak meg konkrét ajánlások. A monográfia befejező részében a szerző a saját kutatásának (amelyet a magyar joghallgatók korrupcióval kapcsolatos gondolkodásával kapcsolatban végzett) eredményeiről számol be.

A műnek az értékei, előremutató jellege mellett néhány hiányosságát is meg kell említeni: ilyen például a közigazgatásban jelentkező korrupcióra való utalásnak, az ezzel kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozásának a hiánya. Noha a szerző deklaráltan a magánszektorban megjelenő korrupciót vizsgálja, a két terület összefonódása okán célszerű lenne annak a közigazgatásban megjelenő korrupcióval történő összevetése, a közigazgatási korrupció – részletekbe nem menő – vázolása. Legalább említés szintjén hiányoltam például az önkormányzati, rendészeti, honvédségi korrupció bemutatását, lehetséges kapcsolódási pontjait az üzleti szférához.

Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*¹

VAJKAI Edina Ildikó²

„A nemzetközi vándorlások nem kivételes folyamatok, hanem hozzátartoznak az emberiség történetéhez”³

Nehéz feladatra vállalkozik az, aki manapság a migráció témakörében szeretne maradandó, időtálló, ám mégis informatív könyvet írni, szerkeszteni. A migráció – sajátos jellegéből fakadóan – egy folyamatosan változó jellemzőkkel bíró, a nemzetközi rendszer változásaira rendkívüli módon érzékeny és szinte azonnal reagáló folyamat, amelynek azonnali és hosszú távú hatásai egyaránt jelentősek. Kihívásokkal teli, ámde hálás feladatra vállalkozott emiatt a Ritecz György – Sallai János szerzőpáros, amikor igent mondtak *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei* című kötet elkészítésére. A kézirat kidolgozásának időszaka egybeesett a Magyarországra és az Európai Unióra nehezedő migrációs nyomásnak a II. világháború vége óta nem tapasztalt méreteket öltő növekedésével, amely óriási kihívás elé állította az egész kontinenst. A kötet megírásának időszakában még csak körvonalazódtak a büntető törvénykönyv 2015. szeptember 15-i módosításának potenciális irányai, s annak Magyarországra és a környező országokra gyakorolt hatásai sem voltak előre jelezhetők.

A Hanns Seidel Alapítvány által támogatott kötet szerkezetileg jól és arányosan tagolt, az egyes fejezetek terjedelmének egymáshoz viszonyított aránya kiegyensúlyozott. Kezünkbe véve a kiadványt rögtön egy, a médiában igen kedvelt és elterjedt stílu-

1 Ritecz György – Sallai János (2015): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.

2 VAJKAI Edina Ildikó tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Bevándorlási és Állampolgársági Tanszék, PhD-jelölt Edina Ildikó VAJKAI assitant lecturer, NUPS, Faculty of Law Enforcement, Department of Immigration and Nationality
orcid.org/0000-0002-2900-6874, Vajkai.Edina@uni-nke.hu

3 Uo. 29.

sú képpel találkozhatunk a borítón: mentőmellényt viselő menekülők szoronganak egy kis gumicsónakban a tengerparton. Ez a fajta felütés talán némileg szokatlannak hathat a hasonló témájú könyvek körében, azonban mindenképpen felkelti az olvasó érdeklődését. Továbblapozva sem csalódik az érdeklődő: igényesen szerkesztett, helyesírási és szerkesztési hibáktól mentes kötetről beszélhetünk, amelynek külön érdeme a sok, jó minőségű, informatív, a megértést könnyítő, színes ábra. Az egész kiadvány és a táblázatok, grafikonok esetében is fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a szerzők – akár tudat alatt, akár szándékosan – nagyon sokféle és eltérő forrást használtak munkájuk során, s ez egyrészt hozzájárult egy hiteles mű létrejöttéhez, másrészt pedig növelte a kiadvány tudományos színvonalát. Szerkezete és tagoltsága miatt a kötetet a későbbiekben hasznosítani lehet akár az egyetemi, akár – bizonyos keretek között – a középiskolai oktatásban, esetleg továbbképzések során, hiszen a leglényegesebb elemek vastag betűvel történő kiemelése segíti a megértést, a könnyebb feldolgozást és a tárgyalt témakör komplex értelmezését. Ezenfelül haszonnal forgathatják a kötetet az érdeklődő, migrációs irányú előképzettséggel nem rendelkezők is, ugyanis a használt fogalmakat, terminológiát a megértéshez szükséges mértékben el is magyarázzák a szerzők.

A kötet (a bevezetéssel együtt) öt fő fejezetre tagolható, amelyeket egy összegző-szintetizáló befejezés, a bőséges felhasznált irodalmak felsorolása és a mellékletek követnek. A bevezetésben a szerzők hangsúlyozzák azt a sokszor elfelejtett vagy éppen figyelmen kívül hagyott tény, miszerint „*az egyetemes és a magyar történelem során a migráció egyaránt jelen volt, [...] van, és [...] a jövőben is meghatározó lesz*”.⁴ Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a magyarság történetében is különös jelentőséggel bír a vándorlás jelensége. Amellett, hogy a magyar a honfoglalást megelőzően vándorló nép volt, az ország életében a letelepedés után is folyamatosan jelen voltak, sőt meghatározó szerepet töltek be az „idegenek”, azaz a nem magyar állampolgárságú személyek. Az új földrészek felfedezése, az ipari-technológiai fejlődés, a tömegtermékek megjelenése és fejlődése, a sajtótermékek elterjedése, majd később az ugrásszerű információtechnológiai fejlődés mind-mind fontos katalizátorai voltak a migrációs folyamatoknak.

A szerzők már a bevezetőben érdekes párhuzamot vonnak az 1903. évi IV. törvény-cikk vitájában elhangzott érvek-ellenérvek („*nem lehet célja a bevándorlási kérdés rendezésének, hogy kínai falakkal vegyük magunkat körül a külföldiekkel szemben*”,⁵ illetve „*a kivándorló lakosság elsősorban önmagának akar használni, hogy nagyobb igények mellett, és messze távolban magának jólétet teremtsen*”⁶) és az aktuális helyzet között. Ez a némiképpen szokatlannak mondható gondolat érdekesítő folytatást vetít előre.

Mivel a migráció sokrétű és rendkívül összetett folyamat, a szerzők a migrációs fogalomrendszer tisztázása után (a motiváció jelentősége, push és pull modell, politikai, gazdasági, természeti és társadalmi okok) kezdik csak el tárgyalni a vándorlók típusait: legális, menekült, menekülő, menedékkérő, menedékes, hontalan, illegális migráns, bevándorló. Rámutatnak arra is, hogy a menekült fogalma (mivel az azt meghatározó

4 Uo. 7.

5 Uo. 8.

6 Uo.

genfi egyezmény a II. világháború és az azt követő népességmozgás értelmezésére és kezelésére született) mára elavult. Azonban nem állnak meg a pusztá megállapításnál, hanem rögtön javaslatot is tesznek egy új munkadefinícióra, amely értelmezésükben a következő: „Menekült az, aki természeti vagy társadalmi változások hatására otthona/tartós tartózkodási helye elhagyására kényszerül, és az új körülmények között önellátásra képes, így oltalomra/védelemre szorul.”⁷

Véleményem szerint a genfi egyezményben foglalt faji, vallási, etnikai hovatartozásra, illetve az üldöztetésre vonatkozó pontos, szövegszerű elemeket – a félreértések elkerülése végett – is célszerű lenne beépíteni a munkadefinícióba. A bevándorlók típusainak meghatározása során hasznos lett volna megemlíteni a *legális-illegális* kifejezések mellett a *reguláris-irreguláris* (a fogadó állam szabályainak figyelembevétele vs. érvényes jogi státusz nélküli tartózkodás), az *ellenőrzött-ellenőrzésen kívüli* és a *dokumentált-dokumentálatlan* fogalompárokat is, mivel már nemcsak a nemzetközi, hanem a hazai szakirodalom is elszeretettel használja ezeket a kifejezéseket.

A migráció ugyan nem új keletű jelenség, azonban a globalizációs folyamatok, az információtechnológiai forradalom, az adatközlés és az adatátvitel fejlődése, korszerűsödése következtében manapság sokkal inkább a közvélemény és a politikai gondolkodás homlokterébe került. A *Trends in International Migrants Stock: The 2013 Revision* címmel kiadott ENSZ-tanulmány adatainak felhasználásával megállapítható a migrációban részt vevő személyek számának dinamikus növekedése: az 1970-ben mért 78,5 millióhoz képest 2013-ban már 231 millióan vettek részt ebben a folyamatban. (A 2016 januárjában, a kézirat lezárását követően 4 hónappal jelent meg a 2015-ös évre vonatkozó összefoglaló, amely már 244 millió főről tesz említést, hozzátevé, hogy 2000-hez viszonyítva ez az adat 40 százalékos növekedést mutat.) Mindemellett a szerzők felhívják a figyelmet a nemzetközi migráció kettős arcára is: biztonsági tekintetben ugyan könnyen válhat problémák, feszültségek és konfliktusok forrásává, ugyanakkor – az intenzív vándorlás lassú kiegyenlítődést eredményező hatása miatt – a nemzeti és nemzetközi biztonságot erősítő tényező is egyben. A menekültek, menekülők, menedékkérők létszámára és helyzetére vonatkozóan a kötet migrációs tendenciákkal foglalkozó fejezete hasznos helyzetképet ad, és jól elemzi a migrációig vezető folyamatokat és tényeket egyaránt.

A Global Terrorism Database és az EUROPOL TE-SAT adatainak segítségével a szerzőpáros arra a megállapításra jutott, hogy az előfeltételezésekkel ellentétben Európában a terrorfenyegetettségnek csak kis része köthető a migrációs folyamatokhoz, és ezek is többnyire az úgynevezett másod- vagy harmadgenerációs bevándorlók integrációs kudarcának számlájára írhatók. Erre igencsak szemléletes példával szolgálnak a 2015 januárjában, Párizsban lezajlott támadások, amelyek – szerencsére – nem kizárólag a bevándorlásra, hanem sokkal inkább az integrációra és az integrációs rendszer potenciális hiányosságaira irányították a figyelmet, hiszen az elkövetők mindegyike – bevándorló háttérű – francia állampolgár volt.

7 Uo. 16.

Az Európában tapasztalható migrációs trendeket elemezve a szerzők érdekes összefüggésre hívják fel a figyelmet. 2014-ben az illegálisan Európába érkezők esetében többnyire a líbiai és tunéziai események voltak a kiváltó okok (push faktorok), míg az a tény, hogy az olasz hatóságok nem hagyták őket napokig a tengeren hánykolódní, hanem eléjük mentek, lényegében egy pull faktort eredményezett – a szerzők értelmezésében ezzel mintegy gerjesztették a migrációs hullámot. A fejezet rámutat arra a tényre is, amely szerint a „szír menekültprobléma” nem kizárólagosan Európában jelentkezik, mivel Törökországban mintegy 1,5 millió szír menekült/menedékkérő tartózkodik.

Nagyon fontos megállapítás a „görög kerítés” kapcsán, hogy „*kizárólag az államhátáron az illegális migráció nem kezelhető*”.⁸ A számadatok alátámasztják, hogy a kerítés építése során egy rövid időre visszaesett az illegális migrációs mozgás, azonban aki tehette, másik útvonalat választott; a kerítés felállítása után tíz hónappal már ugyanannyi (havi ötezer) illegális migránst fogtak el a térségben, mint előtte.

Nagyon fontos és igencsak informatív részét képezi a kötetnek a magyarországi migrációs trendekkel foglalkozó fejezet, hiszen bőséges és változatos forrásokból nyert adatok segítségével mutatja be például a felfedett illegális migrációs trendeket, a jogszértéseket, a menedékkérelmet benyújtók állampolgársági megoszlását és a belépés módját, valamint a migránsok számának alakulását. A fejezet nem hagyja figyelmen kívül a Magyarországról történő kivándorlás tendenciáit sem, bár azokat – a hosszú távú hatásokat figyelembe véve – részletesebben is tárgyalhatta volna.

Az utolsó fejezetben az SAS-rendszer (*Schengen Acquis System*) elemeit és alkalmazási lehetőségeit veszik sorra a szerzők, kiemelve, hogy az egyes alrendszerek megfelelő és közösségi szinten is összehangolt működése nélkülözhetetlen feltétele az egész rendszer hatékony működésének. Fontos megállapítása a fejezetnek, hogy „a gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan” elvet kell(ene) követni a SAS alkalmazása során, hiszen ha az egyes résztvevők nem, vagy csak elégtelenül ismerik a rendszer bizonyos elemeit, a hatékonyság több mint megkérdőjelezhető.

Összességében a kötetet haszonnal forgathatják nemcsak a téma iránt érdeklődő kívülállók, hanem a szakemberek, hallgatók is. A mű feldolgozását jelentősen megkönnyíti a nagy mennyiségű és jó minőségű színes ábra és grafikon, valamint szintén nagy előnye a felhasznált források sokrétősége.

8 Uo. 57.

Közlési feltételek

A szerkesztőség olyan kéziratokat fogad el közlésre, amelyek a rendészeti szervezetek történetéhez, feladataihoz, gyakorlati munkavégzéséhez kötődő tudományterületek – különösen a rendészettudomány – újabb kutatási és szakmai eredményeivel, hazai és nemzetközi tapasztalataival foglalkoznak.

Terjedelem

A kéziratok maximális terjedelme negyvenezer karakter lehet, beleértve a szóközöket, az irodalomjegyzéket, a lábjegyzeteket és a két rövid rezümét is.

Formázás

A Word-dokumentumot Times New Roman betűtípussal, 12-es betűmérettel, szimp-la sortávolsággal, sorkizárással, oldalszámozás nélkül kérjük elkészíteni. Az alcímek számozás nélkül, félkövér kiemeléssel, balra rendezve álljanak! A címeket, alcímeket, különálló idézeteket a szövegtől egy-egy sor válassza el! Kérjük kerülni a szükségtelen vagy rendhagyó formázásokat, illetve az egyéni beállításokat mind a főszöveg, mind a lábjegyzetek tekintetében. Szerzőink lehetőleg ne használjanak tabulátort, élőfejet vagy élőlábat, az új bekezdések pedig minden esetben új sorban kezdődjenek! A ki-emelésekhez kérünk csak kurziválást használni (az aláhúzás, valamint a félkövér vagy kiskapitális betűtípus egyaránt kerülendő).

Hivatkozás

Minden, a főszövegben említett, idézett vagy az íráshoz felhasznált műre pontosan hi-vatkozni szükséges (lábjegyzet és irodalomjegyzék), ennek formai követelményeit kér-jük betartani. A lábjegyzetek a lap alján, az irodalomjegyzék a közlemény végén (utóbbi sorszámozás nélkül) kapjon helyet! Minden lábjegyzetben szereplő forrás pontos, rész-letes kifejtése az irodalomjegyzékben történjen!

Mellékletek

Az írásokhoz minden esetben mellékelni kell két – egy magyar és egy idegen nyelvű – rezümét (rövid összefoglalást, áttekintést), melyek terjedelme legfeljebb 600-600 ka-rakter lehet. Az idegen, elsősorban angol nyelvű rezümé esetében a címet is szükséges lefordítani. Mellékelni kell továbbá a szerző nevét és postacímét, ahová a tiszteletpél-dány küldhető, és ha van, rendfokozatát, tudományos fokozatát, beosztását, szolgálati vagy munkahelye megnevezését, telefonszámát és e-mail-címét. A kiadvány fekete-fehér nyomdatechnikával készül, kérjük ezt figyelembe venni! Az esetleges képeket vagy egyéb objektumokat (diagramot, táblázatot, ábrát) külön fájlként is kérjük csatol-ni, és a szövegben ezek helyét a fájlnevvvel megjelölni!

